

Ex Oblatione Revere
vendi D. Mat nafi

394. 2
MAGYAR.
MINEROLOGIA.
az az
A' KÖVEK' 'S ÉRTZEK'
TUDOMANYA.

Melly
A' TERMÉSZET Harmadik Országának gaz-
dag, és Éükséges, öt Szakafbéli Javainak
rövid, és Rendelvaló Le-írását foglalja magá-
ban, mellyel, a' Magyar Nyelven a' Szép Tu-
dományokat fel-segíteni igyekező Elmé-
vel, a' Köz' haázonra kíván HAZÁ-
JÁNAK kedveskedni.

BENKÖ FERENTZ, Sz. R. P.

Az Auctor' Költségével

Kolo'sváratt, Nyomt. a' Réf. Koll. Bet. 1786.

Patriae utilem esse ultima studiorum meta:

Tudományunk' tizelja Hazánk' szolgálattya ;
A' fegény Hivségnek tsak ez Áldozattya.

984

A' NAGY ERDÉLLY ORSZÁGI

Méltóságos Réformátum

FÖ KONSISTORIUMNAK

és annak,

Méltóságos Uri, és Érdemes Tagjainak

Közönségesen

Különösen pedig

Méltóságos L. B. Lofontzi

**BANFI FARKAS
URNAK,**

A' Sz. IST. KERESZT. COM. ORSZÁG. PRAESID.
és BELS. TITK. TANÁTSOS. Ö EXCELLEN-
NTZIAJÁNAK

Méltóságos R. Sz. B. Gróff, Széki

**TELEKI SÁMUEL
URNAK,**

FELS. FEJED. ARANYKOLTS. HIVÉN. és BELS.
TITK. TANÁTS. VÁRADI CIRC. REG. AD-
MINISTRAT. BIHARVÁRM. FŐ ISPÁN.
Ö EXCELLENTIAJÁNAK.

Méltóságos L. B. Vargyasi

**DÁNIEL ISTVÁN
URNAK,**

FELS. FEJED. ARANYKOLTS. HIVÉN. és
BELSŐ TANÁTS. Ö NAGYSÁGÁNAK.

Méltóságos R. Sz. B. Gróff, Széki

**TELEKI JOSEF
URNAK,**

FELS. FEJED. ARANYKOLTS. HIVÉNEK UGO.
TSAVÁRM. FŐ ISPÁNY. Ö NAGYSÁGÁNAK.

Méltóságos Gratosus Patronus Uraimnak
fokott alázatossággal

*Mégrégen-is, a' Hadból győzedelmesen meg-
tért Katona, Paissát óltalmazó Istenének
a' Mársnak, a' Tengerekről ferentsésen
haza jött Evező-lapátját Neptunusnak,
és a' Mu'sák Tziterájokat fentelik-vala
Minervának, háládatosságoknak emléke-
zetekre, az el-vett jókért: mennyivel in-
kább kötelességünk nékiünk-is, kik az Er-
költtsnek, és a' Tudományoknak nagyobb
világánál élünk, hogy háládatossággal ál-
dozni ott a' hol illik, el-ne mulassuk; tar-
tozunk ugyan-is Kedves HAZÁNKNAK,
hogy Kebeliben fel-nevel; de tartozunk
EXCELENZIÁTOK', és NAGYSÁGTOK-
NAK-is, mint meg-annyi Házi Isteneink-
nek, a' kiknek mind közönséges, mind kü-
lönös Jóságok és kegyességekből, a' TUDO-*

mányoknak, és az által fereztetett Tif-
tességnek gráditsára léphetünk.

Mi hát illőbb? mint sem hogy én-is,
Ezen, sok apróság, közönséges, és drá-
gább, Kö és Ertz Nemekből egybe-rakott
könyvetskét, az Idegen Országokról lett
másodföri meg-térésemmel, a' Mi Méltó-
ságos Réformátum FÖ CONSISTORIUM-
MUNKNAK ajánljam, és hogy Magyar
Minerológiámat, mint háládatosságomnak,
és ebbéli igen kitsiny Tudományomnak 'sen-
gét áldozatul fenteljem.

Instálom azért, a' Méltóságos Reformá-
tum FÖ CONSISTORIUMOT, méltóztat-
sék nékem kegyesen meg-engedni, ezt a' há-
lados bátorságomat, és ezen kitsiny
Munkának-is tsekéllységét; mivel; midön
nintsen mindnyájunknak az a' ferentsénk,
hogy

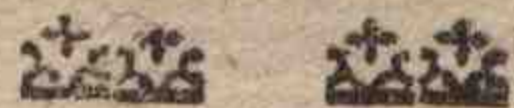
hogy Aranyot, vagy Drágaköveket vihes-
sünk a' Sátor' építésére, tsak apróság
Ketske-förrel lehet udvarolnunk: melly
mindazáltal a' belső Aranyozással Hafná-
ra vagyon a' Böltseesség' Templomának.

Melly bátorságos bizodalommal, midön
igen érdemetlen femélllyemet alázatoson
ajánlanám, vagyok

A' M. R. FÖ CONSISTORIUMNAK
Excellentiátoknak
és
Nagyságtoknak

N. Szeben 1-a Januarii
1785-ben

örökös Tisztelője
Benkö Ferentz
Szebeni Réf. Pap.

Minerologiam illam, quam Clarissimus ac Reverendus Dominus Franciscus Benkö, hungarico idioma te a se conceptam et conscriptam mihi praesentaverat, ea accuratione et ordine Systematico, juxtaque constabilita principia recentiorum peritissimorum minerologorum elaboratam comperi, ut meo, quantum assequor iudicio, non modo Typum omnimode promereatur, sed et opusculi hujus, in idiomate hungarico primi, divulgatio peroptanda sit; praeprius quum Scientiam minerologiae perspicua methodo pertractet, eamque patriotis, divitiis minerarum adundantibus, lingua vernacula ea facilitate exhibeat, ut libellus iste pro tyrone, in hoc studio proficere volenti, sit accommodatissimus. Quod ipsum praesenti meo authentico testimonio, pro praenominati Domini authoris indigentiae casu, verificandum duxi. Cibinii 3^a Augusti, A^o. 1784.

Honorius a' Fichtel
Consiliarius Thesaurarius.

Ezen

Ezen méltóztatott Testimoniumát 'a' M. Consiliarius Urnak fel-tettem, nem tsak a' könnyebben nyerhető szabadságáért; hanem azért-is, hogy lássák a' mi Ifjaink, hogy mások' itéleteférént-is melly szép és hasznos legyen ez a' Tudomány.

Das, von dem Königlichen Gubernio, mittels Bericht dedato 23 9-bris A. C. Nrô. 10520. Zur Censur, eingeschickte Minerologische VVerck des Frantz Benkö, vvirid ihme Gubernio mit dem Bedeüiten anviederum zurückgesendet, das, da vvieder dieses VVerck nichts zu erinnern vorkommt, gedachten Verfasser, die Erlaubniss, sothanes vverck zum Druck zu beförderen, ertheilet vverden könne. VVien den 20. X-ris 1784.

Graf Frantz Eszterházi

m. p.

Ad benignum Sacrt. Caesareo
Regio Apost. Majest. Mand.
Joseph von Donath. *m. p.*

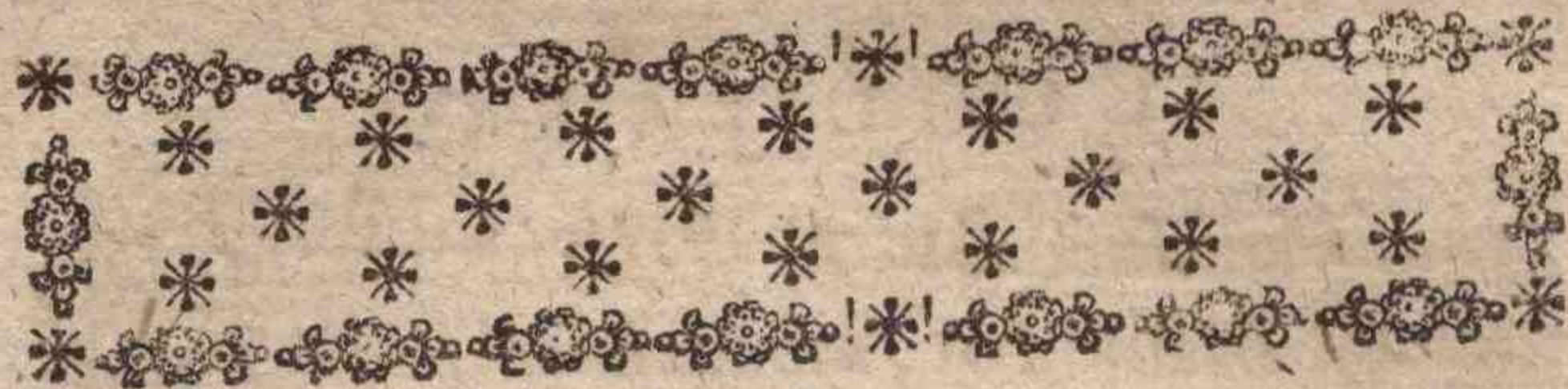

Sua Majestas Sacratissima medio Benigni Decreti Aulici sub 20. proxime praeteriti Mensis exarati, ad factam eatenus Regii hujus Gubernii Repraesentationem clementer indulgere dignata est: ut opus Minerologicum per Franciscum Benkö conscriptum Typis dari possit. E Regio M. Principatus Transylvaniae Gubernio Cibinii die 18-a January A. 1785.

Extradatum per
Stephanum Kozta
Guber Secret.
m. p.

Collat. per Franciscum Gyulai
m. p.

ELÖL

ELÖL JÁROBESZÉD.
KEDVES OLVASÓ!

Mi lehet febb, Nemesfebb, és egyfer's- mind gyönyörösegefebb foglalatossága a' több' Idő-töltés között, egy Isju Urnak, és más akárkinek-is? mintha a' Gazdaságra meg-tanulja a' Földek' Nemeit előre, az Építésre meg-esméri a' Méf, és építő Materiákat, az Ékességre a' Nemes és Drága köveket, a' Nyereségre pedig a' Fél és Egef Értzeket.

Mi lehet febb? midön valaki az Idő-töltés' unalmától indittatván, ha még a' Nyuláfat közben - is, a' Nyul után lesködö unalmát azzal segitheti, hogy a' körülötte lévő Plántákat meg-vi'ssgálja, vagy a' Hazánk' alattson Hegyén leg-fokottabb Nemes Akhát, Jáspis, Kárnéol, és ha azok-

E L Ö L J Á R O

zoknál-is drágább Kristállyköveket talál, ezekből Briliántot, amazokból pedig Petsétes-Gyűrűföket készíttethet, mellyek a' leg-betsefőbbek lennének, mivel maga találta.

Mi lehet febb? mintha egy Tanuló Ifju, minekutánna nagy füstel az Oskolában megdisputálta, hogy a' semmiből semmi sem lesz, és sétálni menvén a' Lába előtt lévő valóságot-is meg-tudja vizsgálni, melly igen gyakran egy igen szép haszonvehető darab Kö, vagy egy orvos Plánta-is, egy Tavisnya semminél többet ér: Sokakat meggazdagított ugyan-is ebbéli Fáradozások, és gyönyörködtetett-is egyfeszmind, és né talám Hazánk' Fiainak-is Elömenetelt fe-rezne a' mostani idökben: de ha ki e' felett, tsak a' Szebeni Hazánk javaival gazdag Kabinétokat meg-nézi-is, lehetetlen hogy ne kapjon, a' Szemeivel együtt, a' füve-is, illyen szép, illyen hasznos, és a' Termézetnek illyen drága Hazánkbeli Ajándékain.

Tapasztalván azért örömmel, hogy már Hazánkban-is, a' Tanuló minden Renden

lévő

B E S Z É D.

lévő Ifjak között, még a' SZÉPNEM-BEN-is, sokan kezdték magokat gyokorolni a' Természeti dolgok' Historiájában, mellynek egy Harmadik, szép, gyönyörködtető, és leg-könnyebben-is kerethető Réze, a' Plántákkal együtt, a' Kövek' 's Értzek' Tudománya, és annak Javai: ezokon hogy én-is valamivel segítségül lehessék ennek a' kedves Szándéknak, és igyekezetnek, ezt a' kitsiny út mutatót kívántam készíteni a' Magyar VVERNER mellé, igéretem szerint, és némelly Drága Jó Embereknek kérésétől-is indittatván, míg többel-is udvarolhatok a' Természeti dolgok' Historiájában!

Ezen kitsiny Magyar Minerológiát, és ennek Köveit és Értzeit, az Ujjabb Irók szerint öt szakaszokra vagy Classisokra osztottam: A' Kövek' 's Földek', Égő-matériák Fél és Egefz Értzek, és a' Kövé vált Dolgokra, vagy Petrificatumokra.

A' Szelen lévő Nagyobb Számok jelentik, a' Meg-nevezett Dolgoknak Nagyobb nemeket (Genera.) a' kisebbek, a' Kiseb-
ne-

ELŐLJÁRO

a' Kiffébb nemeket (*Species.*) az *appró* De-
ák és Görög Betűk, a' Külömbsegeket (*Va-*
rietates.) a' Tsillagok, kitsiny gyűjtemé-
nyem Darabjait, a' Kereftetskék azokat
az Hellyeket, mellyeket a' meg-nevezett
Írókon kívül nagyobbára magam *Experien-*
tiámból, vagy bizonyos *Rélátiókból* fel-
tettem: Ezek ferént már, könnyen meg-
jegyezheti, és meg-is írhatja akárki-is
Gyűjteménnye Darabjait, fel-tévén azok-
nak Termés Hellyeknek Neveket, és azo-
kat a' Szomfédos, vagy Anya *Matériá-*
kat-is, a' mellyekkel együtt találatnak,
a' Darabra egy *Tzedulát*, mást pedig mel-
léje tévén, az utasító Számokkal, melly a'
Könyvetskében közbe kötött fejér pappiros-
san meg-lévén-jegyezve, *Laistrom* gyanánt
lézen akárki kitsiny Gyűjteményének.

P. 0.

17: 2. a.

17
2. a.
volkán

† Sárzás setétzöld Amazonkö a'
Volkáni Passus Tzutzur nevű Hel-
lyéről, a' Pláj Kuttyánál.

21:

BESZÉD.

21: 3. c. a.

21: 3:
c. a.
M. Láp.

† Közönséges lágy veress Fattyu
gránát, a' Magyar Laposi Ketskés a-
lól, Szólnok Vármegyéből.

Ezek a' Számok, utasítják mind a' Könyv-
béli, miad pedig a' Gyűjteményes Tékabé-
li Nevére, és Helyére, az embert, és e'
ferént el-nem-véfé a' Kö vagy Értz Dara-
rabnak a' Neve, Rendje, és Termésének
Hellye; Ha pedig valaki, bővebb utasi-
tást, és más Rendet-is feret látni, olvas-
sa-meg azokat a' jobb jobb Könyveket, mel-
lyeket e' kitsiny Munkában, és ennek vé-
gén-is *Laistrom* helyett a' Tanulóknak
kedvekért meg-jegyzettem.

Ezzel magamat, Kö 's Értzbéli kitsiny
Gyűjteményemnek, egy vagy más Kö 's
Értzbéli Nemekkel, méltóztatándó Szapo-
ritását, Kedves OLVASOIM Jó Indulat-
tyokba, és Emlékezetekbe alázatoson aján-
lom, és e' mellett a' Fégtörésben esett hi-
báimnak engedelmet, és azoknak fives
Meg-jobbitásokat, bizodalmason instálván,
kivánok e' szép Tudományt Gyakorlóknak, Jó
Elö-menetelt, sok ferentsét, szép Kabinétot.

A'

A' Praenumeransoknak Nevei,

Szebenből.

M. Groff. és Con. BETHLEN 'SU'SANNA A'Ézony,
M. G. C. és C. T. S. V. ö. Nagys. D. E. P. és
érelmes Gyermekei.

M. G. TELEKI DOMOKOS Urfi Nemes Rhétor.
M. G. TELEKI MÁRIA. Kis A'Ézony.

Enyedről Nemes Tanuló Ifjak

M. G. KUN	'SIGMOND Urfi Togátus.
M. RIBITZEI	ANDRÁS, Urfi Nem. Poét.
T. KENDERESI	JO'SEF.
SZENTPÁLI	IMRE.
SZENTPÁLI	KÁROLY.

Tiszt. BLÁHO IGNAT. *Abitatos Rend Szerze-
tes Pappja.*

Enyedi és Kolosvári Tanuló Déaki Ifjak, Betű Rendel.

Andrád	Pál.	Mezei	István.
Barók	Dániel.	Mihellyes	János
Bodola	István.	Molnár	Ádám.
Bölöni	Sámuel.	Nagy	Jó'sef.
Budai	György.	Nagy	Tamás.
Demeter	Jó'sef.	Perő	Ádám.
Détsei	Antal	Simón	Elek.
Hari	Péter	Székelly	Lázló.
Hufár	Sámuel	Tétsi	Jó'sef.
Intze	István.	Jantso	Dávid.
Kolos'svári	Mihály.	Vajna	Elek.
Kováts	Lázló.	Váró	Jó'sef.
Laskai	Péter.	Veres	Bálint.
Mányul	Mihály.	Viski	Pál.
Megyafai	István.		

I.

SZAKASZ.

A' KÖVEK' és FÖLDEKRÖL.

§ I.

A' FÖLDEK' és KÖVEK, a' Termézet' Harmadik Országának, *Regni Mineralis,* azok az Ajándéki, és Matériái, mellyek a' viz és olajban bajosan, vagy tellyeséggel el-nem-olvadnak, a' tűzben meg-nem-gyúlnak, nem-is langalnak, a' kemény Földek és Kövek nem nyújthatók, hanem inkább porlók és töredékenyek, Termézetekre nézve igen különbözők, azért az Értz'-választó Tudósoktól o'ztatnak, *Mefesekre, Agyagofokra és üveggé-olvadókra.*

§ 2

A' FÖLDEK közönségesen, apró, poros, sükeres, vagy sükeretlen részekből állanak, mellyeket magokra nem lehet p'allé-

A

rozni

rozni, elegyülnek pedig a' Termézet' Országának minden Marériáival, a' mint alább meg-tettzik a' különböző Nemekben. Haszna a' Földnek, hogy nem csak táplál eledelet nevelvén; hanem e' felett Ház-építésre, és az abba meg-kivántató nemesebb, és paraftabb Edényekre el-múlhatatlan, és e' szerint, a' Kereskedést, a' Nyereséget-is segíti, e' mellett, az orvoslásban, és Mesterségekben - is hasznos: azoknak Tanulása azért ez'okokból el-múlhatatlanul szükséges.

§ 3

A' KÖVEK nem különben, a' Közönséges Életben, nem csak a' Gazdagságra; hanem az Ékeségre-is szükségesek, különbözvén a' Földektől keménységekkel, ezokon kizárólag nagy részént, és pallározhatók, vagy pedig üvéggé-olvadók. Ezekből alább, meg-tettzik jobban-is mindeniknek a' maga Nemiben, el-múlhatatlan hasznok, szükségesek, és gyönyörűségek.

§ 4.

A. REND: Első Rendbeliek; A' Méf, és Mefes-kövek, *Lapides Calcarei, Kalkartigenie*. Ezeknek Eredeti részei a' Föld és méf, Meg-esmertető-jegyek, a' Spiritusokkal való Fel-

Fel-források, minémü az *Aquafortis* vagy válaftó-viz, és az erős *Etzet-is*, Gálitz *Spiritus-sal* Gyanta-kövé, Méf-Spiritussal pedig Follyó Kovattsá válnak, a' tüzzel Méf-ké, és a' vízzel meg-öltve Follyókká léfnek, a' *Petrificatumok* pedig nagy részént ezekben találhatnak. Prof. GMELIN. *Miner.* p. 51. a' Méf-kövek közzé számolja azokat. *Tefnek egész köfiklás és Ertz-termő Hegyeket.* v. BORN. *Briefe* p. 124. CHARPENTIER *Minerol. Geogr.* Leipz. 1778. 4. FERBER *Abhand über die Gebürge v. Ungarn Berl.* 1780. P. St. TSIRA *Differ. de Mont. Hung. Tyrn.* 1714. 12. Az Erdélyi Hegyek-is többire a' féleken Márvánnyal elegyes Méf-köfiklák, a' mennyiben tapasztaltam, Torotzkón, Fel-Gyogyon, a' Körösbe, Hättzeg-vidéken, és a' Sziban. v. FICHEL t. i. p. 140.

§ 5. Vc.

I. MÉSZ. *Calx, Kalk.* Tifta fejer, fel-forró, appro-por-rézekből álló, Talaltatik:

1. Termésméf *C. Nativa, Reine Kalkerde WALLERII.* Méf virág, CRONSTEDT. *Miner.* p. 13. 1770. 8. tifta, listlang-forma, fejer, a' vizen lebegő a' Ferredökön.

A 2

2. Kö-

I. SZAKASZ.

2. Kő-téj. * *C. Lac Lunae, Mondmilch. Agaricus, choractus, Gühr Bergschwam, a' Bányáék.* Spongiaforma, jukatos, tsepegő, könnyü, lágy, porló, és festő megkeményedve-is, a' Barlangokba és Kő-Éikla-hafadékokba tsepegvén, és folyván sokféle formákban.
- a) Fejér * *L. Album VVeiß, * Petrókélen* a' Tsatátye Balae-nevü Barlangban a' Kis 'Siltorokban, mellyel az Azkónyok, és a' Ketskék mint téj-gyűjtővel élnek a' 'Silba.
- b) Sárga * *L. Flavum. Gelb. * Petrillán* a' Kis 'Silban lá Piátrá Rósi. Kő-velő, Kő-vaj, *Medulla Saxorum, Steinbätter, Stein mark,* fokaknak.
- c) Vereis. *L. Rubrum Róth.* A' Méz-Kő-Éiklakban. Abrud-bányán 'Permés-aranynyal. GMEL. p. 108.
3. KRÉTA. *C. Creta, Kreide.* Fejér, tömött iró-por-rézekből álló, fel-forró.
- a) Fejér * *C. Creta, Alba, vveise,* Angliába Ruffiába, Girelsaunál Szeben Vármegyében v. FICHTEL Miner. t. 1. p. 149.
- b) Vereis * *C. Graphium, Rothe Kreide* VALL. Szabó Kréta, orvos - vér-kő a' Parasztoknak.
4. Mezes Föld. *C. Terra mixta, Kalkerde.* fejér, porló, festő. Sopronnál, és a' Bána-

A FÖLDEK és KÖVEKRÖL

Bánátusi Oravitván. BORN. Ind. Fos. t. i. p. 2.

§. 6.

2. MÉSZ-KÖ. *Lapis Calcarius, Kalk Stein.* Hamufin nagyobb részént, és tömött, de vagyon vereises zöld, kékes, fejérvonású, meg - égetve Mezet adnak, mellyről láthatni a' Götting. Prof. BECKMÁN János Ur. *Technológiájában,* vagy *Mesterségekről* írott Könyvében, Götting. 1780. 8. p. 434. A' Nád-méz készítésben Éükséges Méz-vizről, ugyan ott p. 381. melly különbben-is orvos erejü, és Féreg-veztő. Találtatik:
- I. Közönséges Méz-kő * *C. Vulgaris Gemeiner Kalk Stein.* Szerte - féllyel a' Hazában.
- a) Aprózemü * *C. Granularis, Körnicht,* apró tsillámpozó rézekkel.
- b) Hal-héjas * *C. Squamosus, Schuppicht.* Hal-héj, vagy pénzes darab.
- c) Sugáros * *C. Fibrosus, Stralicht.* Ros-tos, vagy egy pontban féllyel menő sugárokkal.
- d) Tojás-kréta * *C. Schistosus, Schieferkalkstein.* Enyeden, Déván, mellyből Tojásokat kézitenek. Ide Éámlálhattya, ha kinek tetzik a' *Tsigás-köveket Muschelsteine* WALLER.

2. Márvány. *L. C. Marmor, Marmor*, Nemes Méz-kő, sok tűnő tömött, palérozható, hideg, nehéz, tsiga-hajtórésű, nem fíkrázó, fejer-vonásu, a' félin által-tettő, a' spiritusokkal kézzítettett fel-nem-forr, tartós; de a' tűzben negyven procentót vezt-el
CRON. p. 17. a' mesterséggel kézzítettett tűnet, és fényességét el-veztí, palérozzák *Smergellel* Pixileknek, Övlopoknak, 's egyéb eszközöknek az Házban Találtatik:

a) Egy tűnő Márvány. *M. Unicolor, Einfaerbiger M.* mellyek ha szép tiszták igen betsefek.

α. Fejer. * *M. Album VVeißer m.* hó-tűn, tsilámpozó, nevezetes és betses a' Karrárai Olaé-országban, a' Parusi Görög-Országban, alábbvaló a' Blánkenburgi Saxoniában. N-Váradon, † az Ulpia Trájána romlása között Háttzeg' vidékin, a' Havafokról gyelá Piátrá Alba.

β. Hamu-tűn. * *M. Griseum, Grauer. M.* Torotzkón, Ompoitzán, Kalota-égen. v. FICHT. t. i. p. 150. † Háttzeg' vidékin, és a' Volkánban-is.

γ. Fekete. * *M. Nigrum Schwarzter. m.* Pixis, kalamáris márvány, hires a' Regieknél a' Luculumi, Ephésusi, és Thébéli,

bébéli, közönséges a' Blánkenburgi Saxoniában.

δ. Zöld. *M. Viride, Grüner. m. Verde antiquo* az Olozoknak. Lacaedemonnál, a' Téneros Szigetben, az Olozok kézzítik zöld viazzal.

ε. Sárga. * *M. Flavum. Gelb. m. Porta Sancta LIN.* Lesbusban, Blánkenburgban, az Olozok kézzítik Sáfránnyal és Gumival.

η. Veress. * *M. Rubrum, Rother. m.* Bernában, es Chinában, † az Ulpia Trájána romlásiban, kézzítik ördög-vérrel; de tűnét a' tűzben el-veztí.

b) Tarka Márvány. *M. Variegatum, Bunt. m.* Blánkenburgnál Oloz-országban, Torotzkón, † az Ulpia Trájána romlásiban.

α. Pettyegtetett * *M. Maculatum, Fleckichter. m.* Sokféle tűnkekkel.

β. Eres, Sinoros * *M. Venosum, Adrichter m.* a' meg-nevezett Hellyeken.

c) Képes Márvány. *M. Florentinum, Florentinischer. m.* ritka betses *Marmo antiquo* az Olozoknak, romlott épületes, ember vagy más állat képes, és betüs, Florentziában az honnan nevezik-is.

d) Virágos Márvány * *M. Dendriticum, Dendritischer. m.* Plántás vagy Ligetes, folyó-viz forma, Bádennél Helvétziába.

e) Tsigás Márvány * *M. Conchilaceum,*

I. SZAKASZ.

Muschel. m. Sokféle tsigákkal, Göttingánál az Heimbergen.

§ 7

3. DARÁ'SKÖ. *Tophus*, *Tufstein*. Fejér, fürke, sárgás, könnyű, ez okon jó építő Méz-kő, a' vizet által-űri, jukatos, porló spongia forma a' Mezes és vizenyös helyeken. Találtatik:

1. Tömött * *T. Compactus*, *Dichte*. Göttingánál Saxóniában. A' kis kükülöben.

2. Jukatos * *T. Spongiosus*, *Durchlöchert*, Nagy-Aranyosan, a' Tömösi és Bozzai Passufokon, Gelentzén, és a' Torjai Büdöfs Hegyen, Háromfék Vármegyében, Korondon, Udvarhely Vármegyében, Sz. Györgyön, Beztertze - Vidéken, † Bojában az Angyel Patakban Szeben-Vármegyében, és Rápólton Hunyadban.

3. Mást-bé-borító * *T. Incrustans*, *Sinter*, mindenféle köveket bé-borít, valami vékony, vagy vastag hajjal, a' megnevezett helyeken.

a) Formátlan * *I. Amorphus*, *Derber*, fejer, fürkés, fővenyes, vagy agyagas.

b) Sokformájú * *I. Figuratus*, *Figurirter*. *Polymorphus* VAL. *Turbinatus* LIN. annyiféle formában, mint a' mennyit béborít. Ide számlálja VALLERIUS az Hel-

A FÖLDEK és KÖVEKRÖL. 9

Helmontius játékát-is, mellyet a' Termézet-jádzási között meg-jegyeztem.

§ 8.

4. TSEPEGÖ-KÖ. *Stalactites Tropfstein*. Fejér, vagy sárgás fürke, néha kristályos, kemény, vagy pedig jukatos, fokféle Nád, falma, ág, jég-tsap, és tsets-forma, a' Barlangokban. Lásd az illyen külső Formákról a' Magyar WERNERT §. 67-91. Kolosvár. 1784. 8. LEIBNITZIUS in *Protog. Petrif. Götting.* 1737. 4. ir a' Saxoniai hires Baumáns Barlangjáról. Találtatik:

1. Közönséges * *St. Amorphus*, *Derber*, mellynek semmi meg határozott formája nintsen.

2. Sokformájú *St. Figuratus*, *Figurirter*, *Mékédián*, *Cárlsbádon*. BORN. *Ind. Foss.* t. 1. p. . . . Fenesen, Runkán, a' Volkáni és Tertzburgi Passufoknál, Almáson, Gyalupopán, Offen-bányán, v. FICTH. t. 1. p. 150. a' melly Helyeket az Erdélyi lép Mappájában mind meg-huzatott a' M. Consiliárius Ur.

a) Hal-héjas. *St. Squamosus*, *Schüppicht*. nagyobb vagy apróbb pénzekkel.

b) Jég-tsap forma * *St. Forma Stiriae*, *Eis zapfförmig*. Gyalupopán Beztertze vidékin.

- c) Tsets forma * *St. Mammiformis Brústförmig*, a' Tsatátye Boléba a' 'Silto-rokban.
- d) Ág-forma * *St. Arboreus, Baumförmig*, † Rápólton. Illyen forma a' *vas-virág-is*.
- e) Jukatos Tső - forma * *S. Fistulosus, Rohrförmig*. † Rápólton, Bojában az Angyel Patakban. Több különböző Formát is találni benne, mellyeket fok volna mind fel-tenni.
3. Hajas * *St. Incrustans, Sinter*, egymástól el-váló hajjal mást bé-borítván.
- a) Tojás-kő. * *St. Ocelithus, Eystein*, igen apró, kása, fájín rétes rézekből álló Tsepegő-kő *Hammites Plinii*, mellyet Hal' Tojásoknak tartanak VAL. t. 2. p. 383. † Kő Bódogfalván a' Strigy mellett, az Ulpia Trájána romlásiban Gredistiön, a' Klopotivai Havafokról a' Régi bežéd szerént.
- b) Borsó-kő * *St. Pisolithus Erbstein*. Kárlsbádon Tseh-Országban, † Ribitzén a' Stompoknál, ezeknek a' hajokat le-lehet hántani, mellyet a' Bigott Világban az emberek bünökért kövé vált Gábonának tartottak.
- e) Tsontforma-kő * *St. Osteocolla, Beinbruchstein*, apró göröngyös rézekből álló jukas, fejeres vagy sárgás. Göttingánál, Rápólton, † Ebesfalvánál, és a' Kis kükülőben.

5. MÉSZKOVATS. *Spatum Calcareum, Kalkspat*, Kovats vagy Spátnak neveztetnek azok a' kövek, mellyeknek belső rézek bizonyos, és meg-határozott formájú rézekből állanak, tiszták, világos vagy által-tettző üveg-formák, kristály és leveles törésűek, tsilampozók, lágyak, keveset hidegek. A' mézkovats pedig fel forr a' többi között. Ezekről láthatni bővebben WAL. t. i. p. 140. BERGMAN. *in Act. Upsali. Prág.* T. 2. 1758. 8. GELLERT. *Metalúrg. Chemie Leip.* 1758. 8. és a' több Irok-nál. A' Kovats-kő, a' Tsepegés által keřült Langja, vagy Fájínabb réze a' köveknek, Magyar WERNER p. 163. A' Kristály-kövek Termésekről. Találtatik:
1. Közönséges * *Sp. C. Amorphum, Derb*. Fejér, őürke, vereřs, sárga, Egyenetlen oldalú Kotzka-darabokban, Rhombutokban törő. † a' Volkáni Passufon, és az Oláh-Orzági Sztia nevű Havafan.
- e) Világos * *A. Pellucidum Dúrchsichtig*, Helvétziában *Androdamas SCHEÜZER*. a' Sz. Gothárd Hegyén. Schelmetzen, és Kapnyikon, igen sok őínű, BORN. *Ind. Foss.* t. 1. p. 5.

- b) Homályos * *A. Opacum*, *Undurchsichtig*, sok finü elegyes, gazdag Ezüsttel Schelmetzen, Annabergen, A. Aaustriában, Arannyal Kapnyikon, és Starinán GMEL. p. 82.
2. Sokformáju. * *Sp. C. Figuratum*, *Figurirter*. Lás többet a' Magyar WERNER-BEN p. 104-117.
- a) Dombos * *F. Globosum Kugelicht*. Offen-bányán
- b) Tsepüs - *F. Fibrosum*, *Fasericht* † A' Torda-hasadékjában.
- c) Leveles. * *F. Lamellosum Blattricht*, Veresses. Nagyágon. Hártzon.
- d) Gráditos * *F. Scalare*, *Treppenförmig*, vagy Gerezdes, Bójtzán, Hártzon.
3. Kristály-Kovats. *Sp. C. Crystallizatum*, *Crystallizirter*. Spat-drús a' Bányázoknál, csak nem minden finü a' Bányázatokon Erdély, és Magyar-Országon.
- a) Kotzka-forma * *C. Tessulare*, *Vürfelspat*.
- b) Hegyes oölopforma * *C. Pyramidale*, *Saül-förmig*.
- c) Szeges. * *C. Prysmaticum*, *Pyramidalis*, *oder Eckicht*. Többire hat-éegü.
4. Kettőztető Kovats. *Sp. C. Dupplicans*, *Doppelt Spat*. Ez különös azért, hogy az özve-rakott rézei, egymáson fekvő egyenetlen oldalú Kotzkákából állván, az ellenibe tett irást, és más dolgot-is meg-

- meg - kettőztet. *Androadamas* PLIN. *CrySTALLUS* Islándica VAL. Tulajdonságáról bővebben láthatni a' NEWTON *Optikájában* L. 3. Q. 25. 26. a' Magyar WERNERben §. 161.t.
- a) Fejér * *D. Album*, *VVeiß*. Helvétziában, Islándiában
- b) Sárga. * *D. Flavum Gelb*. † Az Hár-tzi Andreásbergen Saxóniában.

§ 10.

6. SZAGOSKOVATS. *Lapis Suillus*. *Stinkstein*, nevezetesen Feketés, és sárga, enyvel és égő-matériával elegyes, a' furolásra Pé'sma, vagy hugy-éagu, tömött, pallérozható, neveztetik Fekete Márványnak-is; de finét a' tűzben elveztvén fejér mezet ad, meg-kell pedig különböztetni, a' Büdös palától, és a' Büdös enyves *Petrificatumoktól*-is.
1. Fekete Pé'sma-kő * *S. Niger*, *schvartz* tömött, apro-éemü vagy néha Kristályos.
2. Sárga Pé'sma-kő. *S. Fuscus*, *Gelb*. Mind kettő találtatik Eislebennél Saxóniában, Dániában, Svéciában, Angliában v. BORN. Ind. Fofs. t. i. p. 18.
3. Büdös Pala * *S. Schistofus Stinkschiefer*, fürke pala, a' furolásra éagos.

§ 11.

7. TSAPODO. *Marga, Mergel.* Fejéres, hamuán fűrke és sárgás, *Mékes kemény agyag.* Fejérető a Falukon, az iŕapos és vizenyös helyek Trágyája Német-Ortágon, BECKMAN *Landwirthschaft Gotting.* 1775. 8. vagy-is a' gazdaságról írt könyvében a' 34. §-ban. Megesimertető jegye ezeknek az, hogy a' Spiritusokkal, és még a' jó erőŕs Etzettel-is fel-forrnak, és a' vizet erőŕsen ŕomjúhozzák, ez okon igen jó Előmenetellel élnek vélek a' Gazdaságban. Találatik.

1. Tsapodó-föld. *Margoides, Mergelerde.* Agyagos és Földes méŕ.

a) Fejér. * *M. Alba. VVeiß.* Lápos vidékin.

b) Szürke. * *M. Grisea, Grauer.* † Domokoson.

c) Sárgás * *M. Flavescens, Gelblicht.* Kolo svárnál, Saxoniában, a' Mékes Hegyek körül.

2. Tsapodó-kő. *Marga, Mergelstein,* tömött, kemény, keveset festő, hasonló ŕinü az elsővel, és nem különbben jó Trágya a' vizenyös Helyeken.

a) Pala köves. * *M. Fissilis, Schifermergel.*

gel. Marga az Oláhoknak, és PLINIUSnál-is.

b) Darabos. * *M. Amorpha, Derb.* Göttingánál.

c) Sokformájú. *M. Figurata, Figurirter.*

d) Kristályos. * *M. Crystallizata, Crystallizirter.* Gyanta-kő kristállyal elegyes Helvétziában. Bétsben a' Tsáfári köves Házban HEIDINGERI *Disp. Rer. Natur. Musae. Caes. VVindob.* 4. 1782. VALL. t. 1. p. 8. a' Marga hasznáról.

B. REND: *Második Rendbéli Kövek; A Gyanta-Kövek. Lapidés Gypsei, Gypsartige Steine. Fixi. BORNIO.* Meltyek a' Spiritussal fel-nem forrnak, sok ŕinüek, lágyak, és ide tartoznak a' Gyanta-kő, Folyó-kovats, és a' nehez kovats.

8. GYANTA-KÖ. *Gypsum, Gyps.* Fejér és ŕines, fel-nem-forró, nem ŕikrázó, a' körömnek enged, a' késsel faragható, a' gyenge tűzben ŕagos, Porrá égő. A' Gyanta-kövek adnak az erőŕs tűzzel sárgás-zöld-üveget; meg-lehet pedig önteni különbféle Edényeknek, és

Képeknek, Teremnek a' Mefes kövek és Földek között, Tapasztások hideg, sovány, Törések sima, tsilámpozó. Thuringiában, és Sibériában egész Gyanta-kő Hegyek vagynak GMEL. p. 59. A' Gyanta-kő Égetéséről és Hasznáról írt BECKMAN. Tech. p. 242. többire csak erenként teremnek. VAL. t. 1. p. 159. Találtatik:

1. Por Gyanta. *Gy. Pulverulentum, solutum, Gypferde.* A' Só-Bányák körül, némely Barlangokban, és Értzes Hegyekben. Jó Trágyának mint a' Márga BECK. Landvv. § 29.
 - a) Bétsi semmi. * *P. Nihilum Album, Viennisches Nichts.* Liéttlangforma, Orvós-Gyanta-por WOLTERSDORF Miner. Berl. 1755. p. 15.
 - b) Kő-liét. *P. Farina fossilis, Berg-oder Himmels-Mehl.* Fejér, könnyű, sík-tapasztásu Gyanta-kő-liét.
 - c) Gyanta-kő folyás. *Gy. Gúbr Montanum, Berg-Gúbr.* a' Kövek' Hasadékiban.
2. Gyanta-kő. *Lapis Gypseus communis, Gemeiner Gypsstein.* Fejér, világos, vagy Homályos. Tordán, Koppádon, Kapufon, Sibón, Dé'sen. v. FICHT. t. 1. p. 143. Sárgás, verešses, a' Bánátusi Oravitzán, Schelmetzen. BORN. Ind. Fos. t. 1. p. 13.

a) Ap-

- a) Apprózemü. * *C. Granularis, Körnigt.*
 - b) Hal-pénzes. * *C. Squamosus, Schüppicht.* Göttingánál mind kettő.
 - c) Szálas. * *C. Fibrosus, seu Gypsum striatum, Fasericht, oder Stralgyps.* Jegenyén, Kolosban. Az ójtozi Passufon. Máramarosban. v. FICHT. t. 1. p. 143. Jénában, Strasburgnál.
 - d) Tsepegő. * *C. Stirium Gypsosum, Gyps-Sinter.* Külömbféle Formákkal, Herrengrúdon Lötse mellett.
3. Alabástrom. * *Alabastrum, Alabaſter.* kemény, pallérozható, világos, vagy homályos, a' meg-nevezett Hellyeken; de fényessége gyenge, lehet mindazáltal Házi eszközt, ošlopot, Tzimert készíteni belőle, tartós lévén. v. FICHT. p. 150.
 - a) Fejér. * *Al. Album, VVeiß.* Blánkenburgon Saxóniában.
 - b) Szines. *Al. Coloratum, Gefaerbt.* Sárgás, verešses, Fekete, Tarka, mellyek az *Aqua-fortistól*, és Etzettől meg-zöldülnek, és űagosok.
 4. Kovarsos Gyanta-kő. *Gypsum spatosum, Gypsspat.* Fejér, vagy sárgás, világos, nagy Táblákban termő, egyenetlen oldalú, kotzka darabokra törő, tündőklő törésű, sovány, hideg tapasztásu,

B és nem

és nem igen nehéz Gyanta-kő kristály.
Magyar WERNER. p. 210.

- a) Fejér Tükör-kő. * *Gy. Selenites Albus, VVeißer Selenit.* Világos Tábla Kristály, *Lapis Specularis* PLIN. *Fraüeneis, Marienglas* a' Németeknek. Sibériában. Koppádon Erdélyben. Básiéléában Na-
úmburnál.
- b) Színes Tükör-kő * *S. Diversicolor, Gefaerbt.* Sárgás, kékes, veres, barna, gyakran drága Értzet hordoz a' Kövek között. GMEL. p. 64. Schel-
metzen, Bóitzán, Kapnyikon.
- c) Tündöklő Gyanta-kovats. * *S. Phosphorescens, Pfosphorescend.* Helvétziában Sz. Gothárdon.
5. Kristályos Gyanta-kő. *Gypsum crystallinum, Gyps. crystal.* világos, Fejér, Sárgás, Schelmetzen, Felső-Bányán, Kapnyikon, Sáskán a' Bánátusban *Gypsdrüsen* a' Bányászoknak.
- a) Leveles. * *C. Lamellare, Blaettrig.* Andráásbergben Hártzon, meg-tsonkitott fegeletekkel.
- b) Kotzkás. * *C. Tessulare, VVürflicht.* Schel-
metzen.
- c) Hegyes oélopforma. *C. Piramidale, Säul förmig.* Hártzon.
- d) Szeges. * *C. Prismaticum, Prismatisch.*
- e) Más-

- e) Másra hintett. * *C. Adpersum, Eingesprengt.* Claústkálon.
6. Szagos Gyanta-kovats, vagy Máj-kő. * *Lap. Hepaticus, Leberstein.* Fekete, ritkán sárgás, tömött, homályos, pallérozható, a' surolásra éagos. Königs-
bergen. Norvégiában.
- a) Hal-pénzes. *H. Squamosus, Schüppicht.* nagyobb és apró pénzekkel.

§ 14.

9. FOLLYO-KOVATS. *Fluor Mineralis, Flußspat.* Sok finü, Kristály-kovats, lágy, kevésé pallérozható, sovány tapasztásu, töredékeny, melegitvén fétben tündöklő, Terem az Értzes Bányákban, könnyen olvadó, és az Értzek' olvadását segitő az honnan nevezik-is, Agyaggal és Méz-kövel Porcelánt ad, e' mellett kézik sokféle szép Pixiseknek, *Gálántériáknak* vagy Pompás portékáknak. Nevezik sokan a' szép zinekért a' drága kövek' nevével, Rubin Follyókovatsnak. p. o. *Rubinfluß.* v. Találtatik:
- a. Közönséges Follyó kovats. * *Fl. M. Amorphus, Gemeiner Flußspat.* Felső Bányán a' Nagy-bányában.

- a) Apró-femü. * *A Granularis*, Körnigt. Hartzon.
- b) Tömött. *A. Compactus*, Dicht.
2. Kristály Follyó-kovats. *Fl. M. Crystallizatus*, *Crystallizirter Flúßspat*.
- a) Fejér. * *C. Albus*, *VVeiß*. Felső - Bányán kotzkás kristályokkal, meg-tsonkitott fegelettel.
- b) Kék. *C. Violaceus*, *Blau*. Tseh-Országban, Freibergben Saxóniában.
- c) Sárga. * *C. Flavus*, *Gelb*. Saxóniában.
- d) Viola-éin. * *C. Violaceus*, *Violblau* Derbinél Angliában, Hartzon.
- e) Veres. *C. Ruber*, *Roht*.
- f) Zöld. * *C. Viridis*, *Grün*. F. Magyar-Országban. Ezeket viszont találni külömbféle Kotzka, Hegyes Oázlop, és fegeles formákban Hartzon.

§ 15.

10. NEHÉZ KOVATS. *Spatum Metallicum*, *Schwerpat*. Sok éinü, Fejér, fürke, sárgás, és veres, tömött, igen nehéz, darabos törésü, homályos, Földel és sóval elegyes, *Marmor Metallicum*. LIN. Soha sem éikrázó, a' tüzben darabokban pattogó, igen erős tüzvel végre porrá eg, terem érenkent a' Köziklakban,

- ban, sokfor értzes Búdös-kövel, Onnal és ezüstel-is, Tsopaúnál, és Freibergben Saxóniában. GMEL. p 69. BORN Ur nevezi *Nehéz Gyanta könek HEIDING*. in *Muse Caes. vid.* p. 51. Találtatik:
1. Közönséges Nehéz kovats. * *Sp. M. Solidum*, *Dicht*. Hartzon, Magyar-országban, és Erdélyben a' Bányázatokon.
2. Leveles, Plehes. * *Sp. M. Lamellare*, *Blaettrig*.
- a) Habos. * *L. Lamellis undulatis*, *Schüppicht*, rendeletlen apró hal-pénzekkel. Hartzon, Claústálon, Ramelsbergen.
- b) Bononiai Kovats *Sp. Bononiense*, *Bologneserspat*. Kékes fejér, az eleven éin között tündöklő, sok éint jádzó Olasz-országban, mellyet egy *Cascicoroló* nevü Varga talált - fel Bononiában az honnan nevezik, GMEL. p. 68. Veres találtatik Hartzon a' vildmanban. CRONS. p. 26.
3. Kristályos Nehéz kovats. * *Sp. M. Crystallizatum*, *Crystallizirt*. Hartzon, Freibergben sok éinekkel.
- a) Tábla-kovats. * *C. Tabulare Tafelspat*.
- b) Hegyes oázlop-forma. *C. Pyramidale*, *Säul-förmig*. Ezeket CRONSTADT.

nevezi *Gypsátnak*, Gyanta-kö-kovatsnak. p. 26. ötförte nehezebbnek irván a' viznél.

c) Szeges. *C. Prysmaticum*, *Prysmatisch*, oder *Eckig*, három, négy, öt, és hat fejeletekkel 's meg-tsonkitya. Magyar VVERNER §. 97-122. LIN. Tab. *Cryfall*.

§. 16.

C. REND. *Harmadik Rendbeliek; Az Agyagok, Argilla, Thon. sükeres mellyek, kövér, nagy réként festő, Timsóval elegyes Földek, sok finűek, a' vizet felettébb iſſák, a' tűzben állhatatoson meg-keményednek, Téglala, és külömbféle Fájín és közönséges Tserép-edényekké, a' nyelvhez ragadok, pallérozhatatlanok, és elegyülnek a' Kövek, Sók, égő matériák, és tsak nem minden Értz-Nemekkel. Hasznok mindennapi, és elmúlhatatlan, a' Ház tartásban, Gazdaságban, és a' Fábrikákra Mesterségekre nézve-is.*

§. 17. Va.

II. AGYAG. *Argilla, Thon. Sok finű, Fájinnál-fájínabb, sükeres, kövér, öfve-ülő, mindenféle finekre festhető, a' tűz-*

a' tűzben állhatatos. Találtatik:

1. PORCELLAN Agyag *A. Porcellana, Porcellanthon*, a' leg-tisztább Agyag, mellynek meg-ésmértető jele, hogy - ha a' tűzben fejer-üveggé olvad. Kézfítéséről írt P. BECKMAN. Technol. p. 271.

a) Sovány. * *P. Arida, Mager*, Talmátsón, Szeben Vármegyében, Báron Háttzeg vidékin.

b) Sik. * *P. Lubrica, Fett*. Kapnyikon. † Báron lá Hume a' Falu mellett. Meifennél Saxóniában, Passaunál és F. Magyar-országon.

2. FAJANSZ AGYAG. *A' Faentina, Fajance*, vagy Fattyu Porcellán Agyag, mellyből a' lép sárga, és kékes Anglus Fajánót, és a' lazuros Szegedi Edényt kézfítik. BECKM. Technol. p. 258. a' Fajáné' kézfítéséről.

a) Fejer. * *F. Alba, VVeiß*, melly a' tűzben meg-fejeredik, de üveggé nem válik, tisztátalanabb lévén a' Porcellánagyagnál, † Báron, All-vintzen, Somboron, Szegeden kézfítenek ilyen edényt a' két Hazában.

b) Hamu-éin * *F. Fistularis, Pfeifenthon*, a' meg-nevezett helyeken. Mindennél Saxóniában, Mástrichtnál Hollándiában, az hol a' fejer Pipákat tsinálják belőle.

- BECHKM. Technol. p. 267. Göttingisches Taschenbuch 1779. p. 103-267.
- ε) Sárga. * *F. Flava*, *Gelb.* keveset kékes, veres, † Borgón a' Szűzénba feketés-kék, † Báron. Ebből Fekete-edényt és pipát készítenek Borgón, Madarason, Fa-ág, és levél-füstivel adván a' színét BECHKM. Technol. p. 263. §. 14. melyet a' M. ARANKA György Ur 1784. 10. Máji. Borgóról küldött Levele-is bizonyít; melly vizont az igen erős tűzben meg-fejéredik, az elsőben csak sárga lévén.
3. Közönséges EDÉNY AGYAG. *Argilla vulgaris*, *Gemeiner Töpferthon.* a' nevezetesebb Edényeket készítik N. Bányán, M. Laposon, Korondon, Járában, Szebenben, és Báron. Az edény' készítéséről irt P. BECHKM. Technol. p. 251.
- α) Tapaftó-agyag. *V. Limus*, *Leim*, *fürtke*, *sükeres.*
- α.) Téglá-agyag. * *V. Lateraria* *Ziegelthon.* Szürke, fővenyes, és tsilámpozó rézekből álló, melly a' tűzben meg-veresedik. A' Téglá tsinálásról. BECHKM. Technol. p. 244.
- β) Szines edény-agyag. *A. Olaris*, *colorata*, *Gefaerbter Taepferthon*, porló és morfolható rézekből álló.

α) Fe-

- α.) Fejér. * *C. Alba*, *VVeiß.* kevés mézfel elegyes Szebenben.
- β) Hamu-éin * *C. Cinerea*, *Aschgrau*, † Enyvel elegyes, Szék-Lónán, mellyből az Hólyagosokat készítik.
- γ) Kékes. * *C. Caerulescens*, *Blaulich.* † Borgón, Boitzán, a' Bánátusi Oravitán, Schelmerzen. BORN. Ind. Fos. t. 1. p. 39.
- δ) Veres. * *C. Rubra*, *Roth.* Nagyágon, Zalathnán, † M. Laposon, és másutt sok helyeken a' Hazában, mellyel a' Kájhák közit kenik.
- ε) Sárga. * *C. Flava*, *Gelb.* igen közönséges, az apró tsilámpozó rézekből álló, leg-tartósabb. M. Laposon, a' Kerskés alól valóból készítik a' hires *Tégelyeket*, vagy olvaftó Próba Tse-repeket Nagy - Bányára, veres Toronnyal v. FICHT. t. 1. p. 149.
- η) Zöldes. *C. Virescens*, *Grünlicht.* Ronitzon F. Magyar-orzágon.
- ε) Kemény Edény agyag. *A. Olaris indurata*, *Harterthon.*
- α) Rétes. *I. Foliacea*, *Blaettrig.*
- β) Pala-agyagos. *I. Schistosa*, *Schiefertbon.* VAL.
- γ) Fazék-kő. * *I. Compacta*, *Topfstein.* Hamu-éin, faragható, † Hátzeg-vidékin.

B 5

kin.

- kin. Lavetstein, Lap. Lebetum VAL.
t. 1. p. 402.
4. FESTŐ-AGYAG. *Argilla Mineralis*, *Mineralischer Thon*, külömbfele Értz-Nemekkel, Só, és égő Matériákkal elegyes, mellyektől a' színét-is költsonözi. *Terra Magnesiaca* VAL. a' kezét mázáló és festő.
- a) Porló. *A. M. Pulverulenta*, *Stäubig*. Széllyel-omló, porló.
- α. Sárga. * *P. Flava*, *Gelb*. az Három-
lék Vármegyei Büdös hegyen v. FICHT.
t. 1. p. 149.
- β. Verefs. *P. Rubra*, *Roth*. † Malom-
vizen a' Zimbrú nevü Hegyen, Gál-
don Fagaras Vármegyében. v. FICHT.
t. 1. p. 149.
- γ. Seprő-sín. *P. Fusca*, *Braun*. *Umbrä*
LIN. Gyergyóban.
- δ. Fekete. *P. Nigrica*, *Schvartz*. Gál-
don Fagaras Vármegyében, Hártzon,
mellyel vasat-is festenek.
- b) Kemény *A. M. Indurata Inquinans*,
Harteminerale Erde, festő.
- α. Verefs. *I. Rubrica*, *Roth*.
- β. Fekete. *I. Nigra* *Schvartz*, vagy
pedig *Schistus Carbonarius* Kohlstein
VAL.
- γ. Fekete pala. * *I. Atramentum* *Scipille*
VAL.

- VAL. *Schifer Schvartz*. Ezeket lehet-
ne verefs és Fekete Krétának-is nevezni.
Ide lehet számlálni a' Borviz-sárt, melly
vasas és gálitzos, a' Pokol-sárt Ková-
nán, melly enyves, timsós, és bődös kö-
ves, kétség nélkül, a' mint a' Forrása
bizonyítja. Nevezik ezeket Fulusi Thus-
nak, vagy Fekete Festéknek, és illyenek-
kel festvéu a' Falukon a' Temető fákat.
5. PETSÉTES-AGYAG. *Argilla Bolaris*, *Terra*
Sigillata, *Bolus siegel erde*. Sok színü,
keveset festő, sük, apró fájín Lízr ré-
tekből álló, vízzel nehezen lágyuló,
a' tűzben meg-olvadó, orvos erejü a'
Régieknél, mellyet hordottak régen
Lemnus Szigetéből Orvófságnak, mel-
lyet hitelesebb vóltáért meg-petsétel-
vén, azolta Nevét meg-tartya.
- a) Fejér. * *B. Alba*, *VVeiß*. Ežtergom-
nál. Kapnyikon ezüstös. Angliában
Porcellánt kézitenek belölle. GMEL.
p. 115. Lybekben Német Orzágon,
Déván Erdélyben, Rádennél Helvétzi-
ában. BORN t. 2. p. 97.
- b) Hamu-sín. *B. Axungia Lunae*, *Graü-*
licht. kevésse kékes.
- c) Sárgás. *B. Terra Strigoniensis* LIN.
Gelblich. a' Torjai Büdös hegyen. Don-
nerfsmárknál, Ežtergomnál és Lötzen.
d) Ve-

I. SZAKASZ.

- d) Veres. * *Armena* LIN. Roth. Würtembergben. Saxóniában, Gáldon Fagaras Vármegyében v. FICHT. p. 149. t. 1. Rónitzon. BORN. Ind. Fos. t. 1. p. 39.
- e) Zöldes. *B. Axungia solis*, Grün. *Terra verde* az Olofoknál.
- f) Kékes. *B. Terra Stolbergensis* LIN. *Blaulicht*.
- g) Fekete. *B. Nigra*, Schwarz. Meiringennél Helvétziában.
6. SZAPPAN - AGYAG. *Lithomarga*, *Smectites*, *Seifenthon*. kövér, sük tapasztásu, keveset festő, sükeres kemény, melly sok helyen Porcellánt is ad.
- a) Ruha-tisztító. * *E. Fullonum cimolia*, *Valkertbon*. a' vizben porrá lézen, a' szabad levegő-égen félllyel omlik, nyálozva habzik, az olajat szomjúhozza
- α. Szürke. *F. Grisea*, *Graü*. mellyel a' gyapju 'sírját vézik-ki. BECKM. Technol. p. 61.
- β. Sárgás. * *F. Flavescens*, *Gelblicht*. † Báron, Zemplimben, BORN. Ind. Fos. t. 1. p. 38.
- γ. Zöldes. *F. Virescens*, *Grünlicht*. † A. Volkáni Passus allyán Tzutzur nevü helyen a' Pláj-kuttyánál, és Hartzon.
- b) Szappan-kő. *E. Indurata*, *Arg. Crustacea*

A FÖLDEK. és KÖVEKRÖL. 29

- tacca*, *Seiffenstein*, melly az elsőnél tömöttebb, keményebb, és pallérozható. † Petrillán a' Silban.
- α. Hamu-éin. * *I. Grisea*, *Graü*, a' Tárók szappanoznak véle, és Tajték-pipát-is kézzitnek belőle GMEL. p. 110. a' Hartzzi Claustkálon.
- β. Sárgás. *I. Flavescens*, *Gelblicht*. a' vizben habzó, a' tűzben veres-üveg-gé olvadó, Khinában, Saxóniában, Dresdenál.
- γ. Veresses, Test-éin. * *I. Incarnata*, *Röthlicht*, A' Volkáni Passus' allyán, Amazon és Kígyó-kövel elegyes, zöldes.
- c) Lemnusi-föld. * *I. Terra Lemnica*, *Lemnische Erde*, kemény seprő-éin, töredező, mellyből hasonló éinü Fint'siákat, és Török-pipákat kézzitnek. BLUMENBACH Ntr: Gesch. p. 493. 1779.
- d) Saxóniai Tsuda-föld. *I. Terra mirabilis Saxoniae*, *Saexische Wunder Erde*. Tarka, melly a' tűz által lézen éikrázo és esztergálható kövé, az Elba Szigetében, és Chemnitzen Saxóniában.

§ 18.

12. KÖZÖNSÉGES FÖLD. *Terra communis*, *Gemeine Erde*; sok éinü porló, a' vizben

ben sárrá lézen; de szárazon ismét elomlik; elegyül fokféle Matériákkal. Találtak:

1. PORLÓ-FÖLD. *Humus, Staüb-oder-Damerde.* Kert és Szántó Föld, mellyeknek Jóságok és Mivelésekről írt P. BECMAN. *Landwirtsch.* §. 18. a' Gazdaságról írt Könyvében.
 - a) Szürke. * *H. Grisea, Grau.* Ezek mindenféle közönségesek.
 - b.) Sárga. * *H. Flava, Gelb.* Sükeres.
 - c.) Verefs. * *H. Rubra Roth,* Sovány.
 - d.) Fekete. * *H. Nigra, Schwarz.* a' legjobb termő föld. Ide lehet számlálni a' poshatt, fagos Posvány földet, Ganéjos, Rothadt, és Hamvas földeket-is, ha kinek tetszik VALLERIUSból. t. 1. p. 14.
2. KEMÉNY-FÖLD. *Terra Dura, Compacta, Harte Erde.* Sükeretlen, sovány, a' fog alatt ropogó, pallerozó föld, és hasonló a' rozé író kemény krétához.
 - a) Tripolisi-föld. *T. Tripolitana,* melly az Áfrikai Tripólisról nevezterik. *Rattenstein* az Anglusoknak, mellyel ha mit palleroznak, annak a' finét vézi. VAL. t. 2. p. 94. különben feje, fűrkés, sárgás, Angliában, Silésiában, Weizenbergnél Tseh-Országban.

§ 19.

§. 19.

D. REND. *Negyedik Rendbéli Kövek azok, a' mellyek Agyaggal, Timsóval, Tsilámpozó réfetskéekkel elegyesek, sikkok és kövérek. Lap. Argilaceo Micasei et Talcosi Thon, Glimmer und Talk artige steine.* Illyenek pedig: a' Pala, Tsillámpozó-kő, Tsilámpozó kövér-kő, Kigyó és Amazon-kövek, és az Asbestek.

§. 20.

13. PALA-KÖ. *Schistus, Schiefer.* Többire fűrke, fekete, feje-vonásu, rétes, Táblákba törő töredékeny, sóval, vassal, és Timsóval elegyes, Tézen egész hegyeket, és nevezterik *Mons Stratosus, Flözgebürg,* többire keveset festők, sikkok. Találtak:
 1. AGYAG-PALA. * *S. Argilaceus, Thon Schiefer.* Szürke, hamu-zin, sárgás a' Mezőségen ferte-féllyel.
 2. FÖVENYES-PALA. * *S. Arenarius, Sandschiefer.* Szürke, sárgás, némelly pántlikás tarka *Bandschiefer* † Lapos-vidékin, és a' 'Silban.
 3. 'SENDELLY-PALA. * *S. Ardescia, Tegularis, Dachschiefer.* Fekete, kemény, hangzó,

zó, fejer-vonásu, a' Hártzi Goslár e-
gész város azzal van fedve, a' Glárisi
Blattenbergen Helvétziában, és Pédé-
montiumban. SEÜZHZER in It. Alp.
p. 19.

4. TÁBLA-PALA. * *Mensalis, Tafel schiefer.*
Áztal és fám vető Táblának való.

5. Beretva-fenő *S. Coticularis, Schleifer,*
vastag, kemény.

a) Fekete. * *C. Niger, Svartz.* Saxó-
niában.

b) Sárga. * *C. Flavus, Gelb.* az elsőnél
jobb.

6. PRÓBA-KÖ. * *S. Lapis Lydius, Probirstein,*
Tündöklő Fekete, és sük tapastásu ke-
mény, Tsch - országban, Silésiában.
GMEL. p. 122. Az Fájínabb tartozik
a' Fáspis és Ba'sált kövek közzé, a'
több Pala-kő Nemekeket-is meg-lehet talál-
ni, az Égö-matériák, Értzek, és Petri-
ficatumok között.

§ 21.

14. TSILÁMPOZO-KÖ. *Mica, Glimmer,*
Sok színü, apró fényes kövekből álló
Tsillámpozó kövek, mellyek lágyak,
mor'sálhatók, töredékenyek, kézitenek
belőlök apró fényes portékákat, Ab-
lakokat, fókán pedig üveg helyett,
az

az apró Bogarakat szokták ilyen két
levél között tartani. Találatik:

1. MATSKA EZÜST. * *M. Argentea, Argen-
tumfelis. Katzensilber.* Erdélyben Zél-
lyel, Pétersváldnál Tsch - Országban,
Straubingnál Bavariában, Lintznel Au-
striában.

a) Hal-pénzes. * *M. Squamosa, Schuppicht.*

b) Szamar - tükör. * *M. Speculum Asini,*
Spiegelstein. Nagy Tábla darabokban
homályos tömött.

c) Polyva forma. * *M. Acerosa, Acrem-
faermig.*

d) Kristályos. * *M. Crystallizata, Crstal-
lizirt.* Ezek Ezüst színűek BORN. Ind.
Fos t. 1. p. 42.

2. Vassal elegyes. *Mica Martialis, Ge-
faerbt.* Sok színü, hal - pénzes, polyva
forma, és kristályos † Láposvidéken,
† Hättzegvidéken, a' Silban, Saxóni-
ában, Tschországban.

a) Maska-arany. * *M. Aurumfelis, Ka-
tzengold.* Tyrólisban, Ronitzon Ma-
gyar-országban.

b) Barna-füst-zin. * *M. Fusca, Braün;*
Johangeorgenstádnál, Saxóniában, vi-
lágos.

c) Verefs. *M. Rubra, Roth.* Tyrólisban.

d) Kekes-zöld. *M. Caerulea, virescens,*
Blaulich Grün. Gejeren Saxóniában.

C

e) Fe-

- e) Fekete. * *M. Nigra*, Hornblende, Eisenblende. Erdélyben az Havaók' allyan, és a' Bányázatokon.
3. Termés Muzka üveg. *Mica vitrum Rbutenico Elasticum*, *Russischesglas*. Ennek különös tulajdonsága a' vízzel patlanó erő, *Elasticitas*. Siberiában, és az Tengeri hajókon ablak helyett vagon, melly az Ágyú-óra sem törik el. GMEL. p. 126.
- a) Fejér. *V. R. Album*, *VVeisz*, Malabáriában, Siberiában.
- b) Füst-éin. * *V. R. Fuscum*, *Braun*, az Ézaki Archangeló Szigetben. Ezekből igen jó *Microscopiumokat*, vagy Nagyot mutató üvegeket-is készítenek, nevezik *Mária üvegének-is*. VAL. t. 1. p. 384.

§ 22.

15. TSILÁMPOZO KÖVÉR-KÖ. *Talcum*, *Talk*. kövér, sük tapasztásu, tsillámpozó rétekből álló, porló, a' kezét festő. *Mágnésiai*, BORNIO. Sok éinü. Találtak:
1. Porló. *T. Pulverulentum*, *Staubicht*. Lágy, festő, apró lizt-rétekekkel.
- a) Fejér. * *P. Creta Hispanica*, *Spanische Kreide*. Neapolisban, hordgyák Vénetsziából.

b) Sár-

- b) Sárgás. * *P. Flavescens*, *Gelblicht*, *Gelbtalk*. Magyar-Országban.
- c) Zöldes. * *P. Viridescens*, *Grünlicht*. Frantzia-Országban.
- d) Verešses. * *P. Rubescens*, *Röthel*. Illyen, Muzkán, Offen-bányánál, és Kő-halom körül v. FICHT. t. 1. p. 150.
- e) Barna. * *P. Fuscum*, *Braun*. E' legközönségesebb.
2. Kemény. *Talcum Induratum*, *Hart*. Halpénzes-rétekekkel.
- a) Leveles. * *I. Lamellare*, *Blaettricht*. Ezüst-éin zöldes, Klimában Porcellánc készítenek belőlle.
- b) Tömött. * *I. Creta brianconica*, *Brianconer Kreide*. Fejér, zöldes, Frantzia-Országban.
- e) Kristályos. *I. Cristallizatum*, *Crystallizirt*. HEID. *Mus. Caes.* p. 45.
- 3) Szalonna-kő. *Talcum Steatites*, *Lardites*, *Speckstein*. kövér, tsillámpozó, 'Siros tapasztásu, fok éinü.
- a) Tömött. * *S. Opacus*, *Derb*. pallérozható Lipsiánál, és fok éinü sárgás, zöldes, verešses
- b) Világos. *S. Subpellucidus*, *Durchscheinend*.

§. 23.

16. KIGYO-KÖ. *Serpentinus Serpentinstein*, fok színü, lágy, sík tapasztásu, pallérozható, fényes, fel-nem forró a' spiritus-fal, és azzal különböz a' Márványtól. Kézitenek belöle Kalamárist, Mo'sárt, a' Régiek Tsákánt, Fejzét, mint ma is az Otahajtiák, mint a' köverkezendő Amazon-köböl-is, mellyek hogy jukafon találatnak, nállunk Mennyköveknek nevezik. Találatik:

1. Appró-femü. *S. Granularis*, *Körnicht*.
2. Tömött. *S. Compactus*, *Dicht*. Sok színü, pallérozható.
 - a) Fejéres. *C. Albus*, *VVeisz*. Silé'siában Saxóniában.
 - b) Vereffes. * *C. Rubescens*, *Röthlich*. Hansteinnál Saxóniában. † A' Volkáni Passus' allyán, a' Pláj kuttyánál Tzútzúr nevü partban.
 - c) Zöldes. * *C. Viridescens*, *Grönlicht*. Zöblitznél, Torotzkón, Lötsén, a' Volkáni Passuson, és Sibériában-is.
 - d) Kekes. * *C. Caerulescens*, *Blaulich*. a' meg-nevezett Hellyeken.
 - e) Feketés. *C. Nigrescens*, *Schwaertzlicht*.
 - f) Tarka. * *C. Variogatus*, *Bunt*. Hontsteinnál Saxóniában. Illyen Mennyköveket láthatni a' Tékában Enyeden, találni a' Körösben-is. Az Otahajtiáktól valóak vagynak Göttingában a' Mu-

'séumban. FORSTER. Tagebuch der Reise nach Südsee 1782. 8. ír ezekrol, és a' Kapitány Kook' utazásáról. STORIA Generale de Viaggi. Venezia. Tom. 27. dell' Orrentoti, meg-jegyzette a' Hottentótok' eszközeit.

§ 24.

17. AMAZON-KÖ. *Lapis Nephriticus*, *Nierenstein*, Setét-zöld sárgás, appropléh törésü, tömött, pallerozható Ezköz-kö, sík, fényes, a' felin által tetző a' tuzben színét el-víti, és szikrázó léfen. VALLERIUS és BORN a' Jáspisok között számlálják-elő, *Fadde*, és Tarka Jáspis név alatt. CRONSTEDT és GMELIN pedig vízik a' Kigyó kövekre, meg-külömböztetem azért Jófele, és Fattyu Amazon-kövekre, és ha kinek hová tettzik tégyoda. Találatik:

1. Jófele Amazon-kö. *N. Orientalis*, *Aechzer*. mellyből kés nyeleket, és sok egyébfele Ezközöket kézitenek. GMELIN p. 88.
 - a) Fejéres. *O. Albescens*, *VVeisz*. Klimában.
 - b) Sárgás zöld. * *O. Lap. Divinus*, *Gelblichtgrün*. Indiákon és Á'siában.

- o) Setét-zöld. *O. Viridis*, Grün. Áméri-
kában.
2. Fattyú Amazon-kő. *Lap Nephrit Spuri-*
us, *Unaechter*. Lágyabb az elsőnél,
Serpentinus, *Fibrosus* BORN
- a) Sargás-zöld. * *P. Flava viridis*, *Gelb-*
licht grün. a' Kárpátuton és Lőtsén, †
A' Volkáni Pattus alatt a' Plaj kuttyá-
nál egy Tzútzur nevű Partban Kigyó-
kő és Szappan-agyag között.

§ 25.

28. ASBEST. *Asbestus vel Amiantus*, *Asbest*.
Zöldes fehér, fálás-törésű, fík és a'
tűzben áthatatos-kő, mellyből régen †
Ingeket, Pappirosákat készítettek, mel-
lyet *Bussusnak* neveztek, a' Scithák ré-
gen a' Halottakat Asbest lepedőben é-
gették-meg CRONS. p. 123. Kéztet-
tek örökké égő Gyertyáknak-is régen
olajjal, és ma élnek velle a' Grönlán-
diaiak VAL. t. 1. p. 410. BRÜKMANI
Thes. Phis. de Asbesto Braunschvv. 1727.
Találratik:

1. Éretlen. *A. Immaturus*, *Unreif*, melly-
nek tsepüs része tomott, egymástól el-
nem való.
- a) Fejér. *I. Albus*, *VVeisz*. Chemnitzen
Saxóniában.

b) Bar-

- b) Barna. *I. Fuscus*, *Braun*. Gärtenber-
gen Német Országban
- c) Zöldes. * *I. Viridescens*, *Grünlicht*.
Angliában, Zöblitzen Saxóniában
2. Törédékeny. *A. Rigidus*, *Spröder*. töré-
dékeny fonalakkal.
- a) Fejér. * *R. Albus*, *VVeisz*. Siberiában,
Saxóniában, Bakabányán.
- b) Hamuzin. *R. Cinereus*, *Aschgrau*. Mo-
dornál Posonhoz közel.
- c) Zöldes. *R. Virescens*, *Grünlicht*. Mól-
dován a' T. Báátusban.
3. Ért Asbest. *Asbestus Maturus*, *Plumosus*,
Reifer Asbest. Mellynek meg-fohető
tsepüje vagyon. Tyrólisban, Görög-
Országban Siberiában. GMEL. p. 91.
- a) Rövid fálu Kő-tapló. * *M. Caromou-*
tana LIN. *Bergfleisch*, *Feder Abest*.
Lőtsén, Dopsán, Magyar-Országban,
fejér, zöldes. Schelmetzen, Kütten-
bergen Tseh-Országban.
- b) Hozféu-fálu Kő-len. * *M. Linum mon-*
tanum, *Bergflachs*. Magyar-Országban,
a' Pyrénéus hegyén BORN Ind. Fos.
t. 1. p. 43-45. Cárinthiában, Presni-
zen Tseh-Országban a' fellyebb meg-
nevezett fínekkal.
4. Hárttyás Amiant. *Amicantus Membrana-*
ceus, *Aluta montana*, *Amicant*. appro
C 4. Hár-

Hártyás rétekből álló, fehér, sárgás, zöldes

- a) Kő-papiros *A. Pappirus montana*, Bergleder. Modorban Po'sonnál.
 b) Kő-bőr. *A. Sabermontanum*, Bergkork. A² Hártzi Claústhálon. Verešses-sárga, ezüstös, apró özve font hárttyákkal.

§ 26.

E. REND: Ötödik Rendbéli kövek azok, a² mellyek a² Tüzben üveggé olvadok. *Vitre-scentes, Glasartige Steine. üveg forma* Kristály kövek, fikrázók, pallerozhatók, a² Spiritusokkal fel-nem forrok, *Cons. BORN.* a² Kristály köveket *oftya in Refractarios et Fusibiles.* A² Tüzben állhatatosokra, minémük a² Bánya-virág, Gyémánt, Drága kövek, és a² Nemes Kova-kövek, és Meg-olvadókra minémük a² Gránát, és a² Zéolit-kövek. Sok finüek, világosok, tudniilik a² Kristály-kövek, sóval és vízzel elegysek, a² Magyar VVERNERben §. 29-67. azoknak termésekről láthatni. Én pedig az ujjonnan Tanulókért oftom közönséges Kristály kövekre, Drága kövekre, és a² Nemes kövekre, mind különböző Rendekben, a² következő Zéolit- és köpikla kövekkel.

§. 27.

§ 27. Vg.

19. KÖZÖNSÉGES KRISTÁLY-KÖ. *Lapis Crystallinus communis, Gemeine Krystall Stein.* mellyek különböznek a² Drága kövektől annyiban, hogy lágyabbak, a² Ráipolynak engednek, nem rogyogók; hanem csak fényes-tündöklők, a² tüzben, zineket el-veztik, leher köverni üveg Kristályokban mellyeket festenek Kofennél bogárral, veres fantalum-fával, sátránnyal és több e²félékkal VAL p. 224. mindazáltal *Briliántoknak* vagy fok tüzet jádzó, és fok zégü Pompa portekának kézfítve, zép Fólióval bé-roglalva bajos meg-esmérni a² Drága kövektől. Találtatik:

1. Bánya-virág. *Quartzum, Quartz.* Sok finü többire világos, fényes, kemény, fikrázó, terem a² Barlangokban és Bányákban nevezetesebben, az hol Értzhordozó v. BORN. Brief p. 125. közönséges neve *Quartz Drus* a² Bányázóknaál.

a) Közönséges. * *Q. Commune Amorphum, Gemeinerquartz.*

α Sovány * *C. Aridum, Mager.*

β Kóvér. * *C. Pingve, Fett. Arany* hordozó. GMEI. p. 144.

γ Tömött. * *C. Compactum, Dicht.*

δ Appró-zemü. * *C. Granulare, Körnich.*

C 5

Özvé-

Öve-tsomózott vagy szabad apró ré-
szekkel *Arena Quarzosa*. BORN

- ε Kovatsos. * *C. Spatosum, Spatartiger.*
- 6) Sok formájú. * *Q. Figuratum, Figurir-
ter* Sok volna mindenféle formáját e-
lő-zámlálni a' Bánya-virágnak, a' ki
többet kíván ólvassa-meg a' Magyar
WERNERben. a' 69-159. §. nevezete-
febbek.
- α Tsepégő. * *F. Stillatium, Tropfstein
artig.* Hartzon.
- β Ötlopforma. * *F. Cylindricum, Cylind-
risch.*
- β Agas-bogas. * *F. Radiatum, Strálicht.*
- δ Spongiaforma. * *F. Spongiosum, Schwam-
micht, oder Zellicht*
- γ Gerezdes. * *F. Botristicum, Traubför-
mig.* Hartzon.
- ζ Leveles. * *F. Lamellosum, Blaettricht.*
- η Grábitsos. * *F. Incisum, Treppenför-
micht.*
- θ Fog forma. * *F. Dens Apri VAL.
Zahnfaermig.*
- ι Hajó forma. * *F. Capilliforme, Haar-
quartz*
- κ Lahos *F. Adpersum, eingesprengt.*
-) Szines. * *Q. Coloratum, Geförbter-
quartz.* Ezeket ha kinek retszik akár
a' fellyebb meg nevezett Külömbsegek-
re vigye; akár pedig a' Fattyu Drága
kövek.

kövekre, tokak Drága kövek helyett
viseleven.

- a) Kristallyos. *Q. Crystallizatum, Quartz
Crystal.*
- α Kotzkás. * *C. Cubicum, VVürfelquartz.*
- β Gollyobis forma. *C. Globulare, Kug-
licht.*
- γ Hegyes ötlopforma. * *C. Pyramidale,
Saeul-faermig.*
- δ Szeges * *C. Prysmaticum, Prysmatisch.*
-) Hegyi Kristally-Kő. *Crystallus montana,
Q. Crystallizatum.* BORN. Bergkristall.
tsak annyiban különböz, hogy a' Bá-
nya-virágnál keményebb, és találtaik
nem a' Bányákban; hanem a' kövikiás
Havasokon. Helvétziában a' Sz Got-
hardon, nevezetesen Saxóniában, Tsch-
Országban, Silé'siában, Tyrólisban, Ma-
gyar-Ország és Erdélyben.
- a) Hegyes-ötlopforma. *C. M. Pyrami-
dalis, Saeulenfaermig.*
- α Egygyes. * *Pyramide una, Einfach.*
- β Kettős. * *Pyramide Duplici, Zweif-
fach.*
- b) Szeges. *C. M. Prysmatica, Prysmatisch.*
- α Egy hegyü. * *Apice uno, Einspitzig.*
- β Kettős-hegyü. * *Apice Duplici, Zweif-
spitzig.* a' meg-nevezett helyeken.
- e) Szines Kristally-kő. * *C. M. Colorata,
Gesaerbter Bergkrystall.* Ezek-is az Eu-
rópai

rópai Drága kövek között elő-fámláltatnak, azoktól költsönözvén. Neveket a' finekért. Saxóniai és Tseh-orzági Köveknek-is neveztetvén - - Ide lehet fámlálni a' viz-tseppes kristály-követ, melyet találni F. Magyar-Országban, és Felső Bányán BORN. Ind. Fos. t. 1. p. 23. Nem különben a' Titkos vagy Pohár Kristály követ-is, melly a' mész és ková-kövekben találtatik, Uterus Crystallinus VAL. t. 2. p. 617. mellyekből pohárokat, és Pixiseket kéfitenek. - - - A' Kristály kövekről, és azoknak Formájokról írta-nak Eques. Ign. a' BORN. Ind. Fos. t. 2. 8. Pragae 1772. Essai de Crystallographie Rome de l' ISLE. Paris. 1772. 8. SCOPOLI, Crystallographia Hungarica cum Fig. Prag. 1776. 4. LIN. Miner. cum Fig. Crys. Hal. 1778. 8. VAL. t. 1. p. 224. és láthatni böven a' Magyar VVERNERben-is. Kolo'sv. 1784. 8.

§ 28.

F. REND. Harodik Rendbéliek a' Drága kövek Gemmae, Edelgesteine. Ezek közül leg-betesebbek és árusabbak a' Napkele-riek, igen kemények, és a' többi felett rogyogóbbak, febb finek, és világosab-bak lévén, ez-okon febbek és pallérozha-tók,

tók, tisztábbak lévén, a' tűzben-is állata-tosabbak másoknál, se nehézségeket, se fineket el-nem-veftvén, meg-melegítve a' pibet vonják, hidegek, a' pallérozatta-ron a' pára hirtelenebben emnyéfik-el mint másokon, az Anglus Ráspoly se fogja, nehezek e' mellett, és a' fevént-is fizetik. VAL. t. 1. p. 246. BRÜKMAN Abhand. v. Edelgest Braunschv. 1773. 8.

§ 29.

20. DRÁGA KRISTÁLY-KÖVEK. Gemmae, Edelgesteine, Lap. pretiosi. Ezek ékeségre kézítették a' Terméztől, és ritkaságo-kert felette árusok, † gyönyörű vóltokért kedvesek, és betesek, teremnek pedig az erős Köziklakban erenként, nem kü-lömben a' vizekben-is. Találtatik:

1. Napkel. Drága Gyémánt, Adamas Orientalis, Orientalischer Diamánt. Ez tsak a' maga porával engedi magát pal-léroztatni. Nehézsége a' vízhez kepest mint 3: 100-hoz. Gránnya 30. 's, 50. Tall. Karattya 300. Rh. Kézítik mester-séggel-is Kova-köböl, Fa-hamúból, és Plajbatzból. Nevezetesek a' világon a' Mogol Tsázáre 293. Kar. és ér 5.861, 639. Arany. A' Florentziai 139. Kar. 2.608, 335 Arany. A' Frantzia Orzági 137. Kar.

2. 200,

2. 200, 000. Arany. Pétersburghan-is
vagyon 42½. Spanyol-országban 30. Por-
tugalliában 215. Karátos TAVERNI-
ER *Reise nach Orient. Genes. 1681. fol.*
L. 3. p. 105.

α Fejér Gyémánt. *A. Excelsior, VVeiser-*
diamant, nyóltz, ritka hatéegü, és e-
gyenetlen oldalú kristályokban. A' Mo-
gol Birodalmában, Visapur Tartomá-
nyának Gologonda nevü Bányáiban, és
Fövényes vizeiben TAR. p. 123. Ben-
galában, Arabiában, és Brasiléának Mi-
loverta nevü vizében.

β Szines Gyémánt. * *A. Corolatus, Ge-*
faerbter, gyakrabban tisztátalan, a' fi-
nesek között, a' tiszta sárga, és zöld
az igen betses, és nevezik *Sárgounak*,
a' fürke, feketés, sárgás, kékes, és
veressének nintsen betsüjök.

a) Europ. Jóféle Gyémánt. * *A. Occiden-*
talis, Europaeischer Diamant, apró kris-
tályokban szabadon termő. A' Glári-
si Havafokon Helvétziában, Saxóniá-
ban, Tseh-Országban az honnan neve-
zik-is. Silésiában, a' Kárpátuson Ma-
gyar-Országban, Máramarosban, Verkö-
vina nevü helyységben, Székely földén
v. FICHT t. 1. p. 139. † és az Igen-
pataki hegyeken.

b) Fartyu Gyémánt. * *Pseudoadamas, U-*
wechter

necter Diamant. mellyek nem szabadon
teremnek; hanem vagy özve-tsoportoz-
va, és más Kristály-kövekről le-töre-
dezve találtnak.

§ 30.

2. Napk. Drága Rubin. *Rubinus Orientalis,*
Carbunculus veter, Orientalischer Rúbin.
a' leg-magasabb karma'sin színü, lágyabb
az elsőnél, pora veress, színét költsö-
nözi a' vas és aranytól. Nehézsége a'
vizhez képest mint 3: 800-hoz. Gránnya
3. Imp. Arany. az 3. Karátos 1000.
Tallért ér, sine állhatatos, a' meleg-
vizben-is a' többi felett, melly egy
próbája, és hogy rogyogó. Terem:
Péguban, Sélánban, Bisnogárban, és
Ceyló Szigetében GMEL. p. 182. TA-
VER. 3. L. c. 19.

α Balassus *R. Balassus, Balass.* Tettzsin,
keveset kékeslő. Brasileában.

β Spinellus. *R. Spinellus, Spinell.* Fejé-
res veress. Brasileában.

γ Rubicellus. *R. Rubicellus, Rubicell.*
Sárgás veresses, színét a' tűzben el-veztő.

a) Europ. Jóféle Rubin. *Rubinus Occi-*
dentalis, Europaeischer-Rúbin. Világos réz
szín, Svétziában, Silésiában, Saxóniá-
ban, Tseh-Országban, Tyrólisban, Hel-
vétziá-

vétziában, Lengyel és Magyar-Országokban GMEL. p. 152.

- b) Fattyu Rubin. * *Pseudorubinus, Unaechter-Rubin.* halovány veres, színét elvefő, a' Bánya-virágok között a' Bányáfatokon.

§ 31.

3. Napk. Drága 'Safir. *Saphirus Orientalis, Orientulischer-Saphir.* Világos tiszta kék, lágyabb a' Rúbinnál, Nehézsége a' vízhez képest mint. 3: 600-hoz. Színét véfi a' réztől és Kobáldtól, mellyet a' tűzben el-vefő, különben a' setétben rogyogó, Gránnya ér 4. Tall. kiván kék Fóliót vagy selymet és Páva' farkat a' bé-foglalásban.

α Férjfi 'Safir. *S. Mas, Hochblau.* Magos egyfin kék.

β Nőtény 'Safir. *S. Foemina, VVeisblau,* Halovány kék. Teremnek hat 's több fegü, meg-tsonkitott Kristály formákban, Pégúban, Perfiában, Ceylóban, Brasiléában, vagyon ezek között Topáz és Ametist színü-is.

γ Tarka 'Safir. *S. Punctis Albis Luchs-saphir,* Fejér punctumos, vagyon sok fint jádzó Opál forma vagy Matska-fem 'Safir-is. GMEL. p. 153. |

a)

a) Europ. Jóféle 'Safir. *S. Occidentalis, Europaeischer-Saphir.* Saxóniában, Tseh-országban, Silé'siában.

b) Fattyu 'Safir. * *Pseudosaphirus, Unaechter Saphir,* a' kék Bánya Virág.

§ 32.

4. Napk. DRÁGATOPÁZ. *Topazius Orient. Chri-solitus veter: Orient: Topaz.* Aranyfin Sárga, lágy rezkető gyakorta, Nehézsége a' vízhez képest mint 4: 500-hoz Gránnya 5. Tall. színét a' tűzben el-vefő, mellyet véfen az óntól, kiván Arany fóliót, Terem hegyes Oélop formákban, némelly darab egy Tojásnyi-is.

α Narantszín Topáz. *T. Aurantius, Pomerantzenfoermig.* Brasiléában.

β Tzitromzín. *T. Subcitrinus, Oliventopaz.* Olajzín kékes.

γ Szintelen. *T. Sargonus, Zargon.* világos vizzín.

δ Peridol. *T. Peridol, Peridol.* világos zöldes sárga.

ε HYACINTUS. *T. Hyacinthus, Lyncurius veter. Hyacinth.* veres sárga Topáz, Brasiléában.-- GMELIN a' Topázhoz támlálja lágyságokért a' Spinellust, Rubicell, és Amandin köveket-is.

a) Europ. JÓFÉLETOPÁZ. * *T. Occid: Euro-paei-*

D

paei-

paeschertopaz. Sárga, rüdüklő, kevésfel alábbvaló a' Napkeletieknél. Spanyol-Országban, Helvétziában, Siléziában, Tseh-Országban, Saxóniában Königs-kronnál egy Schneckenstein nevü Köfíklában. Nevezik *Tseh és Saxóniai Topáznak - is.* Magyar-Országban a' Kárpátuson. Erdélyben és Sibériában-is. GMEL. p. 154.

b) Füst Topáz. * *P. Infumatus, Rauchtopaz.* Füstfinü Kristálykő, Saxóniában, Helvétziában a' Sz. Gothárdon.

§ 33

5. *Napk:* DRÁGASMARAGD. *Smaragd. Orient, Orient Smaragd.* Leg - febb, álhatatos zöldfinü, lágy, rekelhető. Nehézsege a' vízhez képest mint 2700-hoz Gránnya 7. 's 8. Tall. a' Nagygya ér 30, 's 80. Aranyot-is. Szine vagyon a' Réztől és Vastól. Terem a' vizekben - is, öt 's hat fegü Kristályokban, Pégúban, Sélámban, Péruban, Brasileában, Cyprusban és Egyiptomban. *Limoniatus* PLIN. *Prasus veter.*

a) BERILLUS. *S. Beryllus, Bergll.* Tengerfin zöld, kiván ezüst, vagy fekete fóliót. Találtatik: az Ámerikai Spányiolában, *Aquamarin.* Recent. *Augites* PLIN. Peridot *B. Peridatus, Peridot.* a' Sárgás zöld.

β. CHRISOLITHUS. *S. Chrysolithus, Chrysolith.*

Foghagymazin zöld, finét nehézseget, melly a' vízhez képest mint 3600-hoz, a' tűzben el - veéti, Terem Péruban, Brasileában.

a. *Europ:* JÓFÉLESMARAGD. *S. Occid. Europischer Smaragd.* haloványzöld. Máztédóniában, másutt Európában igen ritka.

α) Berillus. *Beryllus, Aqua marina,* Saxóniában, Tseh Országban, Sibériában, és Magyar-Országban.

β) Krisolithus. * *E. Chrysolithus, Chrysolith.* Pá sintzöld. Frantzia-Országban, Erdélyben, a' Szilistya nevü Havason Szeben Vármegyében. v. FICHT. t. 1. p. 139.

b. Fattyusmaragd. * *Pseudosmaragdus, Unacchter smaragd.* Saxóniában, 's a' több meg-nevezett helyeken. Ide támlálhatni a' *Fattyu Krisolithust és Berillust-is.*

§ 34.

6. *Napk:* DRÁGA ÁMÉTISTUS *Amethystus Orient. Orient. Amethyst. Hyacinthus veter:* Viola fin világos rüdüklő, a' két Indiákon. Az *Ujjak* vízik a' Rúbintra; de annál lágyabb, finét, mellyet az Aranytól és vastól költsönöz, a' tűzben el-veéti.

a) *Europ:* JÓFÉLE ÁMÉTIST. *Amethystus Occid. Europ. Amethyst.* Fejeres vagy veresses viola fin félig világos. Saxóniában, Tseh-

Országban, Helvétziában.--- Azokat nevezik Európában Jóféléknek, mellyek a napfényen teremnek, u. m. a' Hegyi és Kristállykövek, a' Kárpátuson Magyar-Országban.

- b) FATTYU AMETISTUS. * *Pseudoamethystus*, *Unaechteramethyst.* a' Bánátusi Réz Bányákban, és Erdélyben Porkurán Hunyadban. v. FICHT. t. 1. p. 149. melly ki-pallérozva a' jóféle helyett-is megállhat.

§ 35.

21. GRÁNÁTKÖ. *Lap. Granatus, Granat.* Nevezetesebben Veres és Fekere, a' drágábbak világosok, a' közönséges pedig tisztátalan, homályos, kevésbé fíkrázó, és pallérozható, többire lágy, ez' okon fokban éamlálják a' Schörlumok, vagy Fattyu Gránátok közzé, könnyen olvadó, és folyó lévén a' tűzben mint a' Zéolit kövek, Nehézsége a' vízhez képest mint 3: 900-hoz. Színét védi a' vastól, méztől, óntól, és kevés Aranytól-is. Terem a' Tsilámpozó kövér és közönséges Matska aranyos és ezüstös zöld, és tarka kövekben, Köfíklákban, és a' Patakokban-is éabadon. Találtatik:
1. Napk: DRÁGAGRÁNÁT. *Granatus Orientalis, Orientalischer Granat.* Világosveres, Car-

Carbunculus veter: Szerentsen-Országban, Siriában, Árméniában, Kalikutban, és Silánban.

- a) Fejeres zöldellő. *O. Albovirescens, Grünlicht.* Ez ritkább.

- β. Kékes. *O. Mater Rubini, Rubin mütter.* Ez alávaló.

- γ Bársonyéinü. *O. Purpureus, Karfunkel.* Keveset sárgálló *Rubin di Rocca* az Olozoknak. *Vermeille* a' Frantziáknak. *Europ: Hyacinthus* sokaknak.

2. *Europ: JÓFÉLE GRÁNÁT.* * *Granatus Occident. Europeischer Granat.* Félig világos, fíkrázó, pallérozható. Tseh-Országban, Saxóniában, az honnan *Tseh Gránátnak*-is nevezik. Lusátziában, Tírólisban, Helvétziában, a' Kárpátuson Magyar-Országban, Erdélyben Torotzkón, és a' Silban lá Vurvuluj Petra nevü Havason, v. FICHT. t. 1. p. 150. és Szóltsván valami erőss köben Tordában.

- a) Kristály Gránát. *G. Crystallizatus, Crystallgranat.* Sok fégü Kristállyokban éabadon vagy más köben, világos tiszta, veres és sárgás.

3. KÖZÖNSÉGES GRÁNÁT. * *Granatus Vulgaris, Unaechtergranat.* tisztátalan homályos, lágy, pallérozhatatlan.

- a) Approzemü. * *V. Granularis, Koernigt.* a' Lápos viziben M. Láposnál.

- b) Leveles. * *V. Lamellaris*, *Blaetrig*. Saxóniában, Tsch-Országban zöld köbe apró Levelekre hajtható.
- c) Kristályos. * *G. V. Crystallizatus*, *Crystallizirter granat*). Nyóltz 's több fegü Kristályokban. Egyegy Tójasnyi Dognátzkán a' Bánátusban.
- α. Verefs. * *C. Kuber*, *Roth*. Szóltsván az Aranyos mellett. Radnán, † M. Lápofon a' ketskés allyán; de ezek lágyak és nem tiszták.
- β. Barna. * *C. Fuscus*, *Braun*, a' megnevezett helyeken.
- γ. Sárgás. *C. Flavescens*, *Gelblicht*. Dognátzkán a' Bánátusban. BORN. Ind. Fos. t. 1. p. 31.
- δ. Fekete. * *C. Niger*, *Eisengranat*. Vas gránát tiszta fekete, közönseges óltsó, Szóltsván.

§. 36.

G. REND. Hetedik Rendbeliek, a' Kova-kövek. *Lap. Silices*, *Feuersteine*, mellyek igen szép, és sok finüek, kemények, fíkrázók, fépen pallérozhatók, sőkfele *Pixiseket*, *Gombokat*, *Petsétnyomó* és *Gyürü-föket* készítettek eleitől fogva belőlök. Némelleyek félig által-tettök, nagyobb részént pedig homályosok, kívül szép fényesek. Teremnek a' vizekben, az alatsón be-

begyekben, és a' Köfiklákban erenként, pallérozzák (smergellel vagy -is pallérozó vas-kövel. Eredeti-rézek a' Kova, *Quartz*, *Kovats*, *vas*, *timsó*, és *mék*, a' tűzben olvasztósóval meg-olvadnak, törnek gödrös tsigabaj formára, simán és fényesen.

§ 37.

22. NEMES KÖVEK. *Lapides nobiles*, *Edelsteine*. Sok finü fépen pallérdzható, Ékességre és Házonra kézfített kövei a' Termézetnek, mellyek átallyában fíkrázók. Találtatik:
1. OPAL. *Opalus*, *Opal*, *Elementstein*. *Paederos* PLIN. Langéin, világos, által-tetző, lágy, elegyül Kova viz, vas, és Gálitzspiritussal, könnyen olvadó, ritkán fíkrázó, kiván verefs, kék, és arany fóliót, a' feketén jóságát leg-inkább ki-mutattya, leg-drágább a' tündölő veressel kékesfejér.
- a.) JÓFÉLE OPÁL. * *O. Ireos vel Orient. Aechter opal*. Sok finüket jádzó, világos Kristály törésü, a' Gyémánttal egy árrú. Egyiptomban, Arabiában, Perfiában, Ceylónban, és a' Kárpátuson F. Magyar-Országon, mellyet a' Napkeleti helyett árúlnak.
- α. Nap-köve. *O. Solis gemma*, *Firmamentstein*.

stein. *Asteria* PLIN. Sárgásfejér Tsillag-forma tündöklő. Cyprusban. *Irteas* a' Napkeletieknek.

β. Noniusköve. * *O. Gemma Nonniestein*. Olajzin, vereslő, vagy pedig feketés vereslő igen ritka Egyiptomban, a' Siroka Völgyében a' Kárpátuson.

γ. Tej-opal. * *O. Lacteus*, *Milchopal*, kékes veressés fejér, vagy zöldes sárga Eibenstoknál és Freibergben Saxóniában.

b.) Fattyú-opal. * *Pseudopalus*, *Unaechteropal*. Félig által-tettző, kevés éint jádzó, fejéres. Siléziában, Saxóniában, Helvétziában a' Bernai Kántonban, Magyar-Országban Aba-ujvárbán, Erdélyben Torotzkón. P. FRIDVALTZKI.

α. Matska szem. * *P. Oculus felis*, *Katzenauge*. Matska-szemforma. Íslánderországban.

β. Tarka-opal. * *O. Versicolor*, *Büntopal*. Sárgás, kékes, vagy fürke és zöldes, mellyek nem igen árusok Ide tartozik a' *Szurokopal*, melly feketés barna.

γ. Világzeme. *O. Oculus mundi*, *Veltauge*. Körömfü, érázon homályos, hideg vagy meleg-vizben álva, által-tettző. *Lap. mutabilis*, változó kő, melly különös tulajdonsága a' benne lévő víztől vagon. VAL. t. 1. p. 297. Terem a' Kárpátuson, a' Nemeskövek élin. VAL. t. 1. p. 285. Indiákon, és Egyiptomban. GMEL.

GMEL. p. 164. S. GERHÁRD *Nouv. Memoir de Berlin* p. 166.

§ 38.

2. SZUROK - KŐ. *Lapis Piceus*, *Pechstein*. Sok finű, Szurok forma es torésű kövek, fényesek, simák, éikrázók és pallerozhatók. HEID. p. 37. 8. Találatik:

a.) Világos. *P. Pellucidus*, *Durchsichtig*, hasonló a' tizta világos éurokhoz.

α. Sárgás-barna. * *P. Fuscus*, *Braun*, *Pechopal* Sokoknak.

β. Fekete * *P. Niger*, *Schwarz*, melly gyakran az opállal együtt terem.

b.) Tömött *P. Compactus*, *Dicht*, homályos, sima, fényes.

α. Hamuzin. * *C. Cinereus*, *Aschfaermig*, vagy-is vad-galambzin.

β. Sárgás. * *C. Flavescens*, *Gelblicht*, melly gyakran éretlen, es nem éikrázó.

γ. Barna. * *Fuscus*, *Braun*.

δ. Fekete. * *C. Niger*, *Schwarz*.

ε. Kovatsos. *C. Spatosus*, *Spatartiger*. Ezeket könnyű mindjárt a' külső tekintetről-is meg-esmérni. Erdélyben ééllyel találni.

§ 39.

3. KÁLTZÉDON. *Calcedonius*, *Kaltzedon*, né-melly réke félig által-tettző, kemény éik-

Éikrázó, fines és igen szép pallérozható. Találtatik:

a.) Fejér. KHÁCHOLONG. * *C. Albus CRON.* Chacholong. Fejér, lágy Káltzédon, az *ujjabbaknak*, melly nevezetet vették a' Kalmukoktól, a' kiknél egy Follyó-vizet neveznek *Kack*, a' követ pedig nevezik *Kholong*, és ebből *Khácholong*, a' Bálványokat készítik belőlle. CRON. p. 70. a' Kalmukok. Terem: Isláudiában, a' Féroé Szigetben. † Illyen Fejér darabos, és három fegü Kristály Káltzédont lehet találni Tréftián és Kapnyikhoz közel Szólnokban a' Gyalurunkul nevü oldalban, és Torotzkón.

b.) Szürke. *C. Griseus, Grau*, közönséges, Puska-kova forma Káltzédon, melly nagy darabos gödrös síma gollyóbilókban találtatik † Bojában az Angyel partokban, apró darabokban vagy más köben erenként F. Gyógyon, Torotzkón.

a. Tömött. * *G. Compactus, Dicht.* Jó Puska-kovákat kékitenek belőlle.

β. Tsepegőkőforma. *G. Stillatitius, Tropfsteinortig.*

γ. Kristályos. *G. Cristallizatus, Christallizirt.* Schelmetzen a' Sz. János Bányájában.

c.) Kék. *C. Caeruleus, Blau*, melly kevésé néhol zöldes-is, † Tréftián vagy Köteles

teles mezön, a' Gyalurunkul nevü oldalban, Dobrán, Hunyadban, Magyar-Országban, Saxóniában, Tseh-Országban, Silésiában, Sibériában, sokféle formákban.

α. Tömött. * *C. Compactus, Dicht*, Szép petsétnyomót, és Gombokat kézithetni belőlle.

β. Gödrös. * *C. Impressum, Loechericht*, melly gödröknek belső réze kristályos.

γ. Kristályos. * *C. Christallizatus, Christallizirt*, három 's több fegü kristályokkal, némelley daraboknak mind a' két réze, a' meg nevezett Köteles mezön, és némelynek a' felső fine apró darabotskák vagy kása forma hollyagotskákából áll.

d.) Sok finü. * *C. Variiegatus, Milchbaldon.* Vereffesfejér, zöldes, vagy pedig mással bé-borittatott *incrustedatus*. † Tréftián.

§. 40.

4. KÁRNÉOL. *Carneolus, Karneol* Fövebb fine a' vereffes, sárga-is vagy közötte, által-tettző, síma törésü, tündöklő fényes, és Kristály forma a' Szépe Éikrázó és Éepen pallérozható, Petséteknek, Gomboknak. Találtatik:

a. Vereffes. * *C. Ruber, Roth.* Félig által-tettző ró'sa fin. Nap-keleten, Saxóniában,

ban, Tseh-Országban, Erdélyben Torotzkón a' Fejér patak körül v. FICH. t. 1. 139. † Fel-Gyógyon.

α. SÁRDUS. * *C. Rubescens*, *Roethlicht*. Veresses, Saxóniában, Tseh-Országban. *Beryllus* fokaknak

β.) Sárga Kárnéol. * *C. Flavus*, *Gelb*. Szalmafin. *Lyncurius* Némellyeknek. Sibériában, Saxóniában, a' Kárpátuson a' Brunova Völgyében BORN. Ind. Fos. t. 1. p. 28.

γ.) Tarka. *C. Diversicolor*, *Bunt*. Veressel tarkásfejér.

α. Sz. ISTVÁNKÖVE. *C. Gemma D. Stephani*, *Kothpunctirt*. Veress punctumosfejér, Torotzkón. v. FICH. t. 1. p. 139.

β. Virágos. *C. Dendritias*, *Dendritischer*, plántás vagy muharos, *Mochus* fokoknak. VAL. t. 1. p. 287.

§ 41.

5. ONYX. *Onyx*, *Onyx*, körömfüü, fejer fürkés, félig által-tettző, többire Káltzedon és Kárnéol részekből álló, Cháltzedon *maculatus* HEID. p. 38. Szikrázó, pallérozható. Taláztatik:

a.) Napkeleri ONIX. *O. Memphites*, *Morgenlaendischer* Fekete fejerfélével, és veress feketefélével. *Káméhu*, az Arabfoknak

nak, 'Son a' Khináknak, melly tsak a' Tsáéárt illeti Terem: Bornéo és a' Koromandel Szigetekben.

β.) SÁRDONIX. * *O. Sardonyx*, *Sardonyx*. Fejer veresspántlikás. GEMEL. p. 180.

γ.) KÁLTZÉDONYX. * *O. Chalcedonyx* *Kalcedonyx*. Fakófejér pántlikás *Hájogkö* † Torotzkón, a' Szebeni Vizben, és az Hegyeken. v. FICH. t. 1. p. 139.

δ.) AKHÁTONYX. * *O. Achátonyx*, *Achátonyx*. Sok füü pántlikás.

α. Szemforma. * *A. Ophthalmus Augensaermig*. GEMEL. p. 129. *Bellocchio* az Olofoknak.

β) Pápažem. *A. Ocularis*, *Brillenstein*. Fekete kétfejérabrontsal.

γ. Pántlikás. * *A. Lemniscatus*, *Bondonyx*. Egyenes és görbe fok füü pántlikákkal.

δ.) JASPONYX. *O. Jasponyx*, *Jasponyx*. Jáspisfal elegyes. Taláztatnak: Japponiában, Arméniában, Arabiában, Chemnitzen Saxóniában. A' Szeretsenek viselik kardmaroklatnak, Petsétnyomónak, és Gyönygynek.

§ 42.

6. AKHÁT. *Achates*, *Achat*. Sok füü tarka tömött, homályos, és tsak helyenként által-

által-tettző, fokfele nemes kövekből szer-
keztetett egyben, éikrázó, pallerozható
fényes, Terem: a' vizekben, és Közik-
lákban erenként a' több nemes kövek-
kel. Találatik:

a.) Egyéinü. *A. Unicolor, Einfaerbig*, melly
a' fővebb éinről neveztetik.

α. Fejéres. * *U. Opalmus, Milchachat*.
Perfiában aprófejér dombotskákka, ve-
refs és fekete punctumokkal, Dognátz-
kán a' Bánátusban *Glacialis* VAL. ha-
sonló a' *Káltzédónáchát-is*.

β. Sárgás. * *Flavescens, Gelblicht*. To-
rotzkón a' fejezpatakban.

γ. Vereffes. * *U. Sardachat*. Torotzkón,
† Bojában az Angyel patakban.

δ. Zöldes. * *U. Virescens, Grünlicht*.

b.) Tarka. *Achates Versicolor, Bunt*, mel-
lyekben fok éinek vagynak.

α. CRYSTOPRASIUS. *V. Chrysoprasus, Chry-
sopras*. Sárgás vagy alma zöld, Thúr-
náúnál Tsch-Országban, Kosémütznél Si-
lé'siában. GMEL. p. 168.

β. PRASIUS. *V. Prasius, Prasfer*. Fejéres
Fokhagymazöld, Koburnál Frankóniá-
ban, Breitenbrunnál Saxoniában, és a'
Thúringiai Erdőben. Ide a' kövér vagy
fik zöldre éámlálja HEIDINGER p. 38.
az *Amazon követ-is*.

γ. Szent

γ. Szentkö. * *V. Sacer, Heliotropius*,
Rothpunctirt. Zöld verefs punctumos,
Haemachates CHÁRPENTIERNÉL, Ká-
mesdorfnál Sax. Dresdához közel.

δ. Párdutzakhát. * *V. Lontzion, Pardali-
on, Flechtigt*. Fejértarka.

e.) Sokformájú. *A. Figuratus, Figurirt*.
Sokféle figurákkal ékes.

α. Pántlikás. * *F. Fasciatus, Bandachat*,
külömbféle erekkel, és Pántlika forma
vonásokkal. GMEL. p. 179 §. 126.

β. Varakhát. * *F. Forma Fortalitii, Fe-
stungfachat*, bástya, vár forma.

γ. Betüs. *F. Litteratus, Buchstabilirter*,
a' Félix Arabiában, a' Tsáfári Kabinét-
ban vagyon egy illyen betünkkel X
KRISTOR. Bétsben. VAL. t. 1. p. 300.

δ. Klárisakhát. * *F. Corallinus, Korall-
achat*, apró belénött jukatos plánta és
Klárisnyomokkal Magyar-Országban, és
Saxóniában.

ε. Tsigásakhát. * *F. Conchilaceus, Mu-
schelakhát*. Tsigával és egyéb Petrifi-
kátumokkal elegyes. Loburnál, és Bám-
bergnél Német-Országban, Florentiában,
Magyar-Országban, és a' fellyebb neve-
zett Hellyeken. GMEL. p. 178.

d.) JÁSPACHÁT. * *Jaspachates, Jaspachat*,
Jáspissal elegyes, tömött homályos. †
Bojában, Torotzkón, F. Gyogyon Tö-
vis-

vízkörül, a' követses alaton Hegyeken és vizekben, mellynek szépsége pallérozva tettzik - meg. --- Lehet e' mellé még meg-ennyi Neveket-is ide rakni a' különböző fínekről, és tarkaságokról, a' Gyűjtemény' megírásában.

§ 43.

7. KOVAKÖ. *Silex, Feuerstein, Fakózinü*, kemény, fíkrázó, a' fíelin által-tettző, tsigahajtórésü, terem gödrös sokformájú Gollyóbitokban, és más Kristály kövek-is benne. *Lapis Corneus* VAL. Találtatik:

a.) Egyfínü. *S. Unicolor, Einfaerbig*. Sárgás vagy fétét barna Fakó.

α Puskakova. * *U. Sclopetarius, Flintenstein*, † a' Plésbena Strigy mellett, Bojában az Angyel parokban, az Atlánticum Tenger fenekén-is.

β, Apprózemü. *U. Granularis, Kaernigt*.

b.) Tarka. *S. Variogatus, Bunt*. Sokféle fínekkal és makulakkal.

α. Pándlikas. * *V. Fasciatus, Bandstein*. Torotzkón és a' Havasi Patakokban.

β. Motskos. * *V. Maculatus, Unrein*, alábbvaló fejéres, vagy mással bé-borított Sárgás, a' Tengerekben vereffes, feketés, zöldes, Lusátziában, Torotzkón

kón

kón félig által-tettző fejéres *Galaxia* VAL.

γ. Egyiptomikő. *V. Aegyptiacum, Aegyptischer Flintenstein*. Vereffes sárgás külömbféle erekkel, a' Nilusban. VAL, p. 276. t. 1.

§ 44.

8. KÖSZIKLAKOVA. *Petrofílex, Felskiesel*. Szürkék, kékes feketék, barnák. *Lap. Corneus* CRONS. *Hornstein* VAL. *Gestein; Synopel* BORNII. Néha lágyok, nehezen fíkrázók, rof pallérozhatók, a' spiritussal fel-forrók, Értzes vagy Meddő véna kövek a' Köziklák között, *vunastrosura* az Oláhoknak, a' Keményiből Stompköveket kéfítének a' Korosben, Bütsumon, Czeretzelen. Találtatik:

a. Sima. * *P. Aequabilis, Feiner Hornstein*, melly Barna, vereffes, zöldes, és Hamuzin Bóitzán, s a' több Bányászaton. Sárgás zöld a' Dunában Engelhártznál.

α. Féligáltal-tettző. *Ae. Subpellucidus, Durchscheinend*.

β. Tömötthomályos. *Ae. Opacus, Dicht Undurchsichtig*.

b) Halpénzes. *P. Squamosus, Schüppicht*.

c) Leveles. * *P. Lamellaris, Blaettrig*. E-

E

zekben

zekben a' Külömbsegekben mindenikben találni a' meg-jedzett fineket. VAL. t. 1. p. 279-369.

§ 45:

9. JÁSPIS. *Jaspis, Jaspis*. Sok finü, tömött, homályos, egy része sima, tsigahajforma gödrösön törő, más része darabos törésü, kemény fíkrázó, pallérozható, fényes, vassal elegyes, könnyen olvadó. Terem, a' több Nemeskövekkel, a' Patakokban, alatsón Hegyeken, sok Bányákban Értzhordozó vénakő *Synopel, Gestein*, mint a' Köziklakova-is, tart vasat Rezet Magyar-orzágon. Aranyat Schébergeren Saxóniában. GMEL. p. 171. Tézen egész Köziklakat-is. Találtatik:

a) Egyfinü. *I. Unicolor, einfoerbig*, melyek simatörésüek, érteléüllyel a' Hazában, a' Patakokban, és alatsón Hegyekben.

α. Fejér. * *U. Lacteus, Galactites, PLIN. VVeis.* † F. Gyógyon,

β. Hamuűin. * *U. Cinereus, Aschensfaerbis.* † Domokoson a' Láposviziben.

γ. Barna * *U. Fuscus, Braún.*

δ. Sárga. * *U. Flavus, Gelb Teribint-hizusa* PLIN. † Bojában, Saxóniában.

ε. Zöld.

ε. Zöldes. * *U. Viridescens, Grün.*

ζ. Kék. *U. Caeruleus, Blau,* ritkább a' többinél *Aërizusa.* PLIN.

η. Vereűs. * *U. Ruber, Roth.* Ennek igen sok külömbsegei vagynak, u. m. világosvereűs, Testűin, Megyűin, 's több efféle † A' Láposban, Strigyben, Bojában az Angyelpataokban, 's másutt-is érteléüllyel.

θ. Fekete. * *U. Paragone, Lap Lydius, Schwartz,* a' meg-nevezett Hellyeken.

ι. Tarka. *Jaspis variegatus, Bunter Jaspis.* sok külömbféle tarka finekkel melyet sok volna elő számlálni nevezetebbek.

α. Egyiptomijáűpis * *V. Heliotropus, Aegyptischerjaspis.* Zöldvereűstsepekkel háű ékesítű-is - - - igen kedves az Egyiptomiaknak.

β. Pántlikás. * *V. Polizonias, Bandjaspis.* † F. Gyógyon, Bojában.

γ. Plántás. * *V. Dendriticus, Dendritisch.* Zöldes, sárgásbarna, † Bojában.

δ. Sinoros * *V. Linearis, Garamentias* PLIN. *Adericht,* 's több ilyenek *Dios pro fiorito, giallo, reticellato* az Oloűoknak, melyű Tarka Jáűpisok az Akhátoktól tömött homályoságokkal külömböznek.

ε) Darabostörésű * *Jaspis Fractura arida,*
E 2 Kaer-

Kaernigt, a' fellyebb meg-nevezett *Ein*nekkel, és Tarkaságokkal, soványtapaftáru; de szép pallérozható. VAL. p. 310. CRONS. p. 76.

§ 46.

10. SZIKRÁZOKOVÁTS. *Spatum scintillans*, *Feldspat*. Sok *Ein*ti, tömött, vagy félig által tertző, Mézfél Kovakővel elegyes, szikrázó pallérozható Pixiseket, gombokat kézitenek belőlle Saxóniában, Tsch-országban, sok köbe elegyedik, és meg-tarkásittya mint a' Porfirt is. GMEL. 185. Terem erenként a' Közéklákban, és a' Patakokban. Taláztatik:

a) BÉKASÓ. *Sp. Pyromachun* VAL. *Feldspat*. melly közönséges a' vizekben.

α. Tömött * *S. Compactum* Dicht, homályos.

β. Kristályos * *S. Crystallizatum*, *Crystallizirt*, kotzka, és fegecs darabokban.

γ. Fejér * *S. Album*. *Veis*. Tsilámpozó, *Pseudopalus*, *Oculuscuti* BORN.

δ. Gyöngykin. *S. Margaritaceum*, *Perlenfaerbig*.

ε. Kékes. *S. Caerulescens*; *Blaulich*.

ζ. Rosafin. * *S. Colore roseo, rubens*, *Roth*. *Kapnyikon* melly gazdag ezüsttel v. BORN. *Brief*. p. 153. *De ezt masok Fe-*

stör-

*stör*ttzes *Rosafin* Bányavirágoknak tartják.

η. Sárgás * *S. Flavescens*, *Gelbliht*.

θ. Zöldes * *S. Virescens*, *Grünlicht*.

ι. Fekete * *S. Nigrum*, *Svartz*.

b) LABRADORKÖ. *Sp. Labradorius*, *Labradorstein*. *Langfin* *S. Versicolor* *Lap. Amazonum* BORN. mellyet csak ebben a' *Séculumban* kezdetek bé hordani az *Éfaki Amérikanak* *Labrador* nevü *Tartományából*, és most már szép *Einéért* árus.

α. Zöldes. *L. Virens*, *Grünlicht*.

β. Kékes. *L. Cerulescens*, *Blaulich*.

γ. Pántlikás. *Fasciatus*, *Bandlabrador*, aranyos és ezüstös pántlikákkal HEID. p. 40. Taláztatik *Potsdamnál*-is GMEL. p. 188. A' *Matskafemet*, vagy *Fattyuopáltis* sokan a' *Békasóra* vizik.

§ 47.

H. REND: *Nyóltzadik Rendbéli Kövek; A' Zeolitkövek. Lap. Zeolitici, Zeolithartige Steine*. Sok *Einüek*, könnyenolvadok, lágyak, nebezenfikrázók. *Föld* vagy *Kristály Einüek*, és *Formák*, fel-nem forranak a' *Spiritusokkal*. *Lap. Fusibeles* VAL. p. 321. t. 11.

E 3

§ 48.

§ 48.

23. FATTYUGRÁNÁT. *Scorillus, Schaerl.*

Sok finü gránátforma, apró levelü, vagy hóféu fegeletes, és gömbölyü kristályrézekből álló, fényes fíkrázó, ágasbogas erenként teremvén a' Kövekben, melly vassal elegyes és a' Mágnes huzza, pallérozható, ugy hogy Neápolisban drágakó helyet - is el-adják. Találatik:

1. Aprólevelü. *Sc. Squamosus, Schüppichter, Hornblende*, apró levelrézekből egybegyült közönséges gránát forma.

a) Hamuúin. *S. Cinerescens, Aschenfaerbig.*

b) Zöldes. *S. Virescens, Grünlicht.*

c) Barnás. *S. Fuscens, Braunlicht.*

d) Fekete. *S. Niger, Schwartz.* † A' Lapos viziben, és a' Kiskükülőben veres fejer és fürke köben.

2. Aprófemü. * *Scorillus Granularis, Kaernigt.* † Fejérborsóforma a' Dunában Tsilámpozóköben, veresfürkeköben a' Kiskükülőben E. Sz. Györgynél.

3. Kovatsos. *Scorillus spatosus, Spatartiger-schoerl*, melly többire ágasbogas erekkel találatik más köben.

a) Zöld. * *S. Viridis, Grün.* Musinán Enyeden fellyül valami falakköben.

b)

b) Kék. *S. Caeruleus, Blau.*

c) Barnás. *S. Fuscens, Graulich.*

d) Fekete. *S. Niger, Schwartz.* Szóltsván.

4. Tsepüs. *Scorillus Fibrosus, Fasericht*, a' fellyebb való finekkel.

5. Kristályos. *Scorillus Crystallizatus, Crystallizirt*, többire barna, homályos, vagy fekete kristályokkal.

a) Közönséges * *S. Vulgaris, Gemeiner*, fok fejú, gömbölyü, és hóféu kristályokban † M. Laposon a' Ketskés alatt, a' Gránátos kövekben setétveres, fekete gömbölyü kristályokban pedig Kapnyik és Felső Bánya között fürkeköbe, és a' Kiskükülőben.

6. TURMALIN. * *Turmalinus, Schaerlum Electricum, Turmalin*, kékesfekete zöldköben termő ágasbogas Fattyugránát, melynek különös Tulajdonsága, hogy melegítve az Hamvat huzza, onnan nevezik *Aschenziehernek*, vagy Hamuhuzónak egyvégivel pedig tafittya, meg edzve vizbenelvefti az erejt VAL. t. 1. p. 320. Terem: Brasiléában, és CRONS. p. 57. tézi a' Smaragd közzé, Tyrólisban a' Gajernevü hegyen, nem különben Altemburgnál, Ehrenfridricsdorf, és Eibenstoknál Saxóniában, a' Tulajdonságáról irt nevezetesebben BERGMAN in Act. Ups. Halm. 1776. A'

E 4

Ter-

Termézet Vi'sgáló-Tudósoknak egy szép Darabkö, *Electricitas* vagy a' más dolgot magához Huzó-Erő körülvaló vizsgálódásban.

§ 49.

24. BASÁLT. *Basáltes, Basált.* Nevezetesebben barna, és Fekete, nehezen fikorázó, könnyen olvadó, darabostörésü, néha fejezes, habos *Balsaltiforito* az Olofoknak, a' Tüz-Okádó-Hegyek maradványa: Olofországban, Saxóniában, és Magyarországon. Kézenek belőle Ezközöket, a' Bibliapolák verőkövet, az Ötvesek Próbakövet. Találatik:

1. Közönséges. * *B. Tropezius, Gemeiner, Derber Basalt, Fúrke,* vagy fekete és ehez igen hasonló némelly Közöklá *Trapp*. a' Németeknek. Rheinfelden Saxóniában.

α. Apprózemü. *T. Granularis, Kaernigt,* approréztöréssel.

β. Próbakö. *T. Lap. Lydius, Probirstein.* Atzélforma tömött.

2. Kristályos. *Basaltus Crystallizatus, Crystallizirt* Rheinfelden, Létzforma, vagy három 's négy fegü o'zlop, vagy hatózegforma Darabokban. *Lap. Stolpen-*
fis,

fis, néha igen nagy drabokban, zöldes, kékes, veresses.

α. Egyenes. *C. Continuus, Gerader.*

β. Tsögös. *C. Articulatus, mit Gelen-*
ken. GMEL. p. 93.

§ 50.

25. ZÉOLIT. *Zeolithus, Zeolith, Szines,* lágy üvegforma, könnyen olvadó, a' Gyertya langján timsó módon fel-forró, külömbféle formákban más kövekben, és kivált a' falakokban fotonként. Találatik:

1. Közönséges. *Z. Compactus, Dicht,* tömött rézekkel.

a) Fejér. * *C. Albus, Veis, Verespatakon* a' Monterotundon veressesköben.

b) Veressésárga * *C. Rubro flavens, Roeth-*
lich-Gelb Kratsunesden Zalathnához közel.

c) LAZURKÖ * *Z. Caeruleus, Lap, La-*
zuli, Lasürstein. Kék Zéolit, sokan fám-lálják a' Drágakövek közzé, szép pallé-rozható Drága, mellyből Köves porté-kákat viseltek régen, és a' Khinák ele-gyitik Porcellánban-is, Nevezetesebben terem Khinában, Thibetben, Kálmuk-ban, Perfiában, Natoliában.

α. Szederjes. * *L. Caeruleus, Blau.*

β. Értzes * *L. Mineralis, Mineralisch.*

Büdöfskö-értz erekkel igen szép és drága, és nevezik aranyas Lazurkőnek, mellyet Mesterséggel-is követnek. GMEL. p. 78. Ebből kélik a' Tengerzin Drága festéket. VAL. t. 1. 327.

2. Apprózemü. Z. *Granularis*, *Kaernigt*.
3. Tsepüs. Z. *Fibrosus*, *Fasericht*.
4. Kovatsos. Z. *Spatosus*, *Spatartiger*.
5. Kristályos. Z. *Chrystallizatus*, *Crystallizirt*, kotzka, Hegyeszóflop, és heges Kristályokban, Eisland, Ferroe, és Laplandban. GMEL. p. 100.

§ 51.

I. REND: A' Kilentzedik Rendre tartoznak; A' Köföklák, *Saxa*, *Felsen*, és azoknak félllyel hányt darabjai a' vizekben, és Hegyeken Lap. Vagi LIN. mellyek az eddig elő fámlált Kö, és a' következő némelly Értz Nemekkel elegysek, és azok férent kemények, fékrázók, vagy lágyak, Ezekről ujjabban kezdettek írni a' Fellyebb §. 4. meg-jegyzett Irókkal együtt a' híres BERGMAN, DELIUS, VELTHEIM. Lásd HEID. p. 52. Közelebb pedig M. Thes. Cons. MÜLLER és FICHTEL Urak-is forgalmatoskodnak az Erdélyi minden Köföklá Nemeknek meg-vísgálásokban, és meg-férzésekben.

§ 52.

§ 52.

26. LÁGYKÖSZIKLÁK. *Saxa Calcarea Argillacea*, *Kalk*, und *Thonartige Felsen*. Ezek lágyabbak a' többinél, és nem fékrázók, mellyek gyakran csak magánofok. Találtatik:

1. MÉSZKÖSZIKLA. * *S. Calcareum*, *Kalkfels*. Torotzkón. A' Körösben, Háttzegvidékin, a' Strigy mellyéken, mellyekben féktak a' Barlangok-is lenni, ezeknek köve többire fejer, hamuzin, teremnek benne Értzek-is, fel-forrók. GMEL. p. 36. v. FICHT. p. 141.

a) Márványos. * *S. Marmoreum*, *Marmorfels*, a' meg-nevezett Hellyeken, és Blánkenbúrgon.

2. AGYAGOSKÖSZIKLA. *S. Argillaceum*, *Thonartigerfels*, mellyek lágy nem fékrázó Agyagos Kövekből állanak.

a) Kigyóköves. *S. Ophites* CRON. *Serpent*. BORN. *Ophit*, melly mézfél elegyes és ábestes Kigyókőből áll, zöld-zinü, vagy fejeresfekete. CRONS. p. 266.

b) Tsilámpozóköves. *S. Steatiticum*, *Grünstein*. Setéztöld melly áll, Tsilámpozó kövérkö, és falonnakőből vagy sík síros köből. CRON. p. 274.

§ 53.

27. KEMÉNYKÖSZIKLÁK. *Saxa Composita, Zúsamengesetzte Felsen.* Sok finűek, és nagyobb részént elegyülnek a' fíkrázó kemény quartz, Békasó, Jáspiskövekből, ezokon kemények, tömöttek, fíkrázók, nagy részént pallérozhatók. Találtatik:

1. GRÁNÁTKÖSZIKLA. *S. Granites, Granit,* sok finű, Bányavirág, Békasó, Tsilámpozókó, és Fattyugránáttal elegyes, különböző elegyedéssel, pallérozható, kefitenek belölle otlópokat, Pixiseket's több effélet, sok helyet Malomkövet-is. GMEL. p. 142-186.

a) Szürke. * *G. Fuscus, Grau.* Erdélyben fellyel, és a' febeni utzákon.

b) Zöldes. * *G. Viridescens, Grünlicht.* † Hättzegvidékin. A' Kiskükülöben.

c) Verefles. * *G. Rubens, Roetlicht* a' meg-nevezett helyeken. Tsehorzágbán, Pixiskó.

d) Feketés. * *G. Nigrescens, Schwvaertzlich,* többet lehet látni VAL. t. 1. p. 421. Tyrólisban. Tsehorzágbán. Terem benne Értz-is. GMEL. p. 142.

e) Gránátos. * *G. Granaticus, mit Granaten,* gyakran gránáttal és elegyes Tarka, fényes, † M. Lápofon a' Ketskés alatt.

alatt. *Norrka, Murkstein.* CRONS. p. 268.
a. Zöld. * *G. Viridis, Grün.* Zöldgránátoskó Tsehorzágbán, Saxóniában.

2. TSILÁMPOZÓKÖVES KÖSZIKLA. *Gneisum, Gneis.* Fényestarka, Quartz Tsilámpozókó, és Agyagos kövekkel elegyes fokfinű rétes, közikla.

a) Tömött. * *Gn. Solidum, Dicht,* a' Silban.

b) Rétes. * *Gn. Fissile, Schiferartig,* a' Volkán Passusközepén. Pétrillán a' Silban, Déván, és másutt sok Hellyeken, Hättzegvidékin az Orlyán. Tsehorzágbán a' Bányákban *Greis.* Saxóniában, és a' Magyarországi Bányákon. GMEL. p. 141.

3. KEMÉNYÉRTZKÖSZIKLA. *S. Fornacum, Geseitellstein* Szürke, barna, jukatos, pallérozva fényes fejer, tartós, Quartz, Tsilámpozókó, és néha agyagos kövel-is elegyes, Faragott köveknek-is igen jó *Grünstein* GMEL. p. 193. *Sneidestein* CRONS. p. 270.

a) Tömött. * *F. Compactum, Dicht Feinkaernigt,* alig tettző aprórézekkel.

b) Darabos. * *F. Granulosum Grobkaernigt.* Tettzetelebb rézekkel.

4. KOVAKÖSZIKLA. *Saxum Petrosiliceum, Kieselartigefelsen,* fűrkes, kékesfekete, és barna, keményfíkrázó, a' fellyebb meg-

- meg-nevezett Közikla-kovának Köziklá-
ja. Quartz, és Mézskővel elegyes,
Ertztermő.
5. JÁSPISKÖSZIKLA. *Saxum Glandulosum, Jaspideum, Mandelstein*, sok színű, kemény
éikrázó, gömbölyű makforma Jáspis,
Kövérkő, Mézskő, és Zéolittal elegyes,
meg-meg annyi Külömbséggel az ele-
gyedése érént. HEID. p. 55.
6. PORFIRKÖSZIKLA. *Saxum Porphireum, Porphir-Felstein*, melly nevezetesenál Jáspis,
és belé elegyedett kotzka Békasó vagy
éikrázókovats Kristályokkal, különböző
színekkel, keményéikrázó, pallérozható,
oázlopoknak, Éfközöknek, és Házékes-
ségére igen szép. GMEL. p. 174.
- a) Veress. * *Porphireus Ruber, Rothporphir*. Fejér, sárga, veress, Békasó kris-
tállyal Blánkenburgon Saxóniában.
- b) Zöld. * *P. Viridis, Grün*. Fejér, és
sárga kotzka kristályokkal, Saxóniában,
Helvétziában. Erdélyben Torotzkón v.
FICHT. t. 1. p. 150.
- α. Egyiptomiporphir. *P. Serpentino Antico, Aegyptischer-Porphir*. Tsillagforma sárga
Békasó Kristállyal Egyiptomban, a' Por-
tus Romladozásiban Fejérvárnál, mel-
lyet a' Romaiak igen éeretnek.
- c) Fekete. * *P. Niger, Schwartz*. Fe-
jér

- jér és sárga kristályokkal, a' Duna vi-
ziben F. Austriában.
- d) Kolbázkő. * *Porphirites, Wurststein*.
Békasóval, quartzal, Fattyugránáttal ele-
gyes éikrázó Jáspiskövek, mellyeket a'
Tarkaságokért neveznek Kolbázkőnek.
- α. Szürke. * *P. Griseus, Grau*. † F. Gyó-
gyon. A' Kiskükülőben.
- β. Barna * *P. Fuscus, Braun*.
- γ. Veresses. * *P. Rubescens, Röthlicht*. Test-
zin F. Gyogyon.
- δ. Zöld. * *P. Viridis, Grün*. † A' Lápos
viziben.
- ε) Fekete. *P. Niger, Svartz*.
7. ÉRTZESKÖSZIKLA. *Saxum Metalliferum, Erzgestein, Synopel*, melly a' Bányákban
a' venát tézi. *Metallmutter* GMEL. p.
142. melly elegyes Quartz, Agyag, Fat-
tyugránát, és éikrázókovatsal.
- a) Mézes. *M. Calcareum, Kalkigt*. An-
nabergen Saxóniában.
- b) Földes. *M. Argillosum, Thonigt*. Ru-
dán, Kapnyikon, Schelmetzen.
- c) Gyantaköves. *M. Gypseum, Gypsárti-
ger*. Hártzon.
- d) Quartzos. *M. Quartzosum, Quartzos*.
Nevezetesebben mindenütt.
- e) Kovatsos. *M. Spatosum, Spatosum*. Sa-
xóniában, Kapnyikon.
- f) Közönséges *M. Trapizius, Trapp*.
Schwartz-

Schwarzstein CRONS. 271. melly a' fellyebb valókkal elegyes többire fürke, fekete, ha pedig sima nevezik *Honstein* Lap. *Corneusnak* sima Szaruformakőnek. GMEL. p. 143. *Sax. Ferreum* VAL. t. 1. p. 436.

§. 54.

28. GYÜLEVÉSZ KÖSZIKLÁK. *Saxa Conglutinata*, *Zusammengeleitete Felsteine*, melyek külömbféle kő darabokból ragadtattak egyben; sokféle fínekkel. Talál-
tatik:

I. BRECCIA. *S. Breccia*, *Breccia*, a' követ-
kezendő Nemekkel elegyestarkakő.

a) Mezes. *B. Calcarea*, *Kalkartige Breccia*.

α. Márványos *B. Marmorea*, *Ophit* CRONS.

b) Agyagos. *B. Argilosa*, *Thönörtige*.

α. Rétes. * *B. Schistosa*, *Schieferartige*.

c) Szikrázó. *B. Scintillans*, *mit Glasarti-
gensteinen*.

α. Quartzos. * *B. Quarzosa*, *Quartzose*.

β. Kovás * *B. Silicea*, *Kieselartige*.

γ. Jáspisos. * *B. Jaspidea*, *Jaspartige*.

d) Közikladarabos. *B. Saxosa*, *mit Felstücken*.
Porphir, és más Közikla Nem kövek-
kel elegyes, és ennek Darabjai a' vi-
zekben, és Hegyeken.

e)

e) Tsigás. * *B. Lamechilla*, *Schnecken-
stein* CRON. p. 276. Kolo'svárt a' Fel-
legváródalban.

2. FÖVENYESKÖSZIKLA *Saxum Arenarium*, *Sand-
fels*. Sok fínü a' belé-elegyedett matériák
érint, nevezetesen fürke, sárgás, barna.

a) Agyagos. *S. A. Glutine argillaceo*, *mit
Thonzusammengelimter*. Darabos nagy fe-
mü.

α. Malomkő. * *Molare*, *Mühlstein*. †
Tristián, Búrsefen, K. Böldogfalván,
apró vagy nagyobb fémekkel.

β. Fövenyesdaraskő. *A. Filtrum*, *Vasser*,
oder Filtrirstein, jukatos a' vizet által-
fürö.

γ. Közörükő. * *A. Cotarius*, *Schleifstein*.
Apró követsrézekkel.

δ. Fénkő. * *A. Novaculare*, *Vetzstein* †.
Köteles mezőn. Ide támlálja HEID. p.
57. a' *Tripolisiföldet* is.

b) Mezes. *S. A. Glutine Calcarea*, *mit
Kalkzusammengelimter*.

α. Rétespalakő. * *C. Schistosum*, *Schiefer-
sandstein*, érte az országunkban.

β. Vizikő. * *C. Quadrum*, *Fliesenstein*,
lággy fel-forró, a' szárazon meg - kemé-
nyedik.

c) Értzes. *S. A. Glutina ferrugineo*, *durch
Eisenoxtzusammengelimter*.

α. Rosdás. *F. Ferrogeneum*, *Ocherfaerbig*.
F β. Him-

Himlős. *F. Variolatum, Pockenstein.*

3. Fövenyes *...: Arena, Sand.* El-morsá-
lódott Közikladarabok *Fragmenta Lapi-
dum.* BORN. melly sokféle Kő, Agyag,
és Értznemekkel elegyes, és azok a'
Nemek alatt láthatni, azoktól sokféle
Éneket vévén. LIN. p. 196. VAL. t. 1.
p. 108.

a) Apprózemü * *A. Sabulum, Quellsand,*
melly a' vizzel foly mint Vízán és a'
Kálbán, érázon a' fél vízi. Ide tarto-
zik az *Oraföveny, Ubrsand* 's több il-
lyenek.

b. Nagyzemü * *A. Communis, Krobkaer-
nigt, Maúrsand.*

c) Szines. *A. Colorata, Gefaerbt.*

α. Fejér. *A. Marina, Seesand.* Némely
Tengerek fenekén.

β. Sárga. *A. Flava, Gelb.* Saxóniában.

γ. Zöld. *A. Viridis, Grün.* Angliában.

δ. Violaşin. *A. Violacea, Veilchenblau,* a'
Bálthicumí Tengerben.

ε. Vereş. *A. Rubra, Roth,* a' Vereşs
Tengerfenekén.

ζ. Fekete. *A. Nigra, Schwartz.* Virgi-
niában, és a' Fekete Tengerfenekén.
A' vizekben félyel hányt Köveket - is
Lap. vagoş LIN. az előzámalt Közikla,
és más Kő, Agyag, és Kristálykövekre
lehet vinni.

§. 55.

§ 55.

K. REND. *Utólsó Rendbéli Kövek; A' Vul-
kanus kövek. Producta Vulcanorum, Vulka-
nische Producten, mellyeket a' Tüzokádo He-
gyek kéşítettek, és hánytanak-ki.*

§ 56.

29. SALAKFÖLD. *Cinereş Vulcanici, Vül-
kanische Asche,* a' Tüzokádo és Égő He-
gyek hátra hagyott Hamva, melly az
Herculanumot - is Oloşorşágban el-takar-
ta CRONS. p. 294.

1. Porló. *C. Pulverulentus, Staubige Asche:*

a) PUTZOLANA. * *Terra Puteolana, Putzol-
lana.* Fejér a' Búdóşshegyen v. FICHT.

b) Rosdás. * *T. Ferruginea, Braungelbe.*
A' Volkánba, a' Girgán Hegyén, és
Petrillán a' K. 'Silban, Közennel és Ha-
muval elegyefén.

c) Fekete. *T. Nigra, Svartze.*

2. Kemény. *T. Compacta, Dicht, Fürke,*
hamuşin, jukatos, tömött, sárgás.

a) TRAS. * *Terras, Tras.* Oloşorşágban,
Fránkfurtnál a' Menus mellett, az Hal-
landuşok Méşben elegyítve Fundamen-
tomat épitenek velle.

F 2

§. 57.

30. SALAKKÖVEK. *Scoriae Vulcanicae*, *Vulkanische Schlakken*, ki éget Kövek, és Kristályok.

1. TAJTÉKKŐ. *S. Pumex*, *Bimstein*, fűrész fejer, a' vizenlebegő könnyü, pallérozó, soványkő jukatos. v. FICHT. t. 1. p. 143. a' Büdöshegyen Háromzéken. *Spongiakö*.

a) Porló. *P. Friabilis*, *Stäubig*, zerreiblich.

α. Szürke * *P. Griseus*, *Graü*, igen jó pallérozőkő.

β. Sárgás. *P. Flavescens*, *Gelblicht*.

γ. Fekete. *P. Niger*, *Schwarz*, ujonnan de végre meg-fürkül VAL. t. 1. p. 376.

b) Tömött. *Pumex Compactus*, *Dicht*.

2. SALAKKÖ. *Lava*, *Lava*, fejer, vagy barna jukatos kövek, mellyek az elébbeni-ekkel együtt Timsók, elegyülnek, földel apró Fattyugránát, és Zeolitokkal.

a) Közönséges. *L. Scoriacea vulgaris*, *Gemeiner-Lava*. † A' Körösben, a' † Sátoron Laposvidéken, és másutt sok helyeken.

b) Salak Malomkő. * *L. Lap. Rhenanus* CRONS. *Rheinlaendischer Mühlstein*. Fejer jukatos. † Tsetson Szólnokban.

c) Tö-

c) Tömött. *L. Compacta*, *Dicht*, fima, kemény.

α. Fattyugránatos * *L. Cum Scorio*, *mit Schoerln*. Kapnyik, és F Bányaközött.

β. Tsigahajas. *L. cum testaceiscalcinatis*, *mit Muschelschalen*.

3. SALAK-KRISTÁLY. *Vitrum vulcanicum*, *Glasartige-Lava*. Sok finü, üvegalakok fényesek, tsigahajformára török, fíkrázók pallérozhatók.

1. Darabos. *V. Granulare*, *Kaernigt*, *zab*, vagy öze ülö szemekkel.

α. Fekete. *V. Nigrum Schwarz*. Tokajnál fekete Putzallánában.

β. Fejer-zöldes. * *V. Albo viride*, *Weisgrün*, *Scoriapalata* VAL.

2. Tsepegőkőforma. *V. Stillatitium*, *Tropsteinartig*.

3. Tömött. *V. Compactum*, *Dicht*, fíkrázó, pallérozható.

a) Sárgás. *V. Flavescens*, *Gelblicht*, *Frankfurt*nál HEID. p. 59.

b) Kékes. * *V. Caerulescens*, *Bläulich*, Tokajon, az hol *Lúxsaphirnak* nevezik lágy fejer vonásu violafin.

c) Fekete * *V. Achates Islandicus*, *Islandischer-Achat*, Fekete Achat. Isláudiában, Parajdnál, és Ribitzén a' Körösben.

α. Világos * *Pellucidum*, *Durchscheinend*. F 3 F † 203. a' fé-

a' Éélin által-tettző, melly egy Meg-
esmértetőjele.

β. Homályos * V. Opacum, Undurch-
sichtig.

Ezen kitsiny Munkátskát azokért készítvén, a'
kik a' Külső-Jegyekből kívánnyák esmérni a'
Köveket, a' fok Rendek közzül a' Magyar-
Nyelvre nézve-is tsak ezt találtam jobbnak.

SÓKRÓL.

§. 58.

A' SÓK a' Termézet Harmadik Országának
azok az Ajándéki, mellyek meg különböz-
terik magokat kiváltképpen, savanyu vagy
Tsipős, és a' fáját egyben huzó Izekkel,
nagyobb részént fejérek, a' vizben el-olva-
dók, némelleyek a' fabad Levegőégen el-
enyészők. Haznok a' közönséges Életben
az; hogy ízt adnak az Eledeleknek, meg-
tartanak fok dolgokat a' rothadástól,
e' mellett némelleyek Forrástó, mások vá-
lahtó erejüek, és ezokon az Értz Nemek-
kel való Gazdaságban, a' Festésekért pe-
dig a' Mesterségekben, és a' Fábrikákban,
el-mulhatatlanok BECK: *Tech.* p. 93-210:
ezeknek Spiritusok egymással fel-forranak,
meg-gyúlnak, rágó erejüek, a' mint a' Dol-
gok természetierejeknek vi'sgálása vagy *Phy-
sica* tanitrya; o'ztatnak pedig Savanyu, és
Tsipös Sókra.

§ 59.

A. REND: Első Rendbeliek, a' Savanyú Sók. *Salia Acida*, Bitter Saltze. Ezeknek a' kájját öfve buzó savanyú Izek vagyon, némelyek a' tűzben elolvadnak, az égetes után izetlenek, a' violát, és annak-syrupját veressen festik, és egymástól fel-forranak.

§ 60. ⊕

31. GÁLITZ. *Vitriolum*, *Vitriol*. Ezek különböző finűek és az Értz-Bányákban termők, rágók, sárgán 's feketén festők, kedvetlen ízűek, tűzben meg-olvadók, és azután porlók, a' szabad Levegőben meg-porofodnak, 's meg-rosdá-
sodnak. Talaltatik:

1. FEJÉRGÁLITZ. *Vitriolum Zinci*, *Zink Vitriol*, nevezik *Rómaigálitzkőnek* is közönségesen, tiszta fejer, a' Fattyuonnak sava.

a) Közönséges. *Z. Amorphum*, *Derb*, vagyon *Rosázinü* is *Herregrundon* Magyarorzágon HEID. p. 32.

b) Hajforma *Z. Capillare*, *Hajfaermig*. *Körmöztbányán*, és más Bányákban is, Fonalformán tsügvén a' Bányákban *Halotricum SCOPOLII*: BORN. *Brief*. p. 123.

c) Jégtsapforma. * *Z. Forma stiriæ*. *Zapfenfaermig*. *Ramelsbergen*, *Hártzon*, *Ti-*

gu-

gurumnál *Helvétziában*, *Körmöztbányán* VAL. t. 2. 24. BORN. *Ind. Fos.* t. 1. p. 50.

2. Zöldgálitz. *Vitriolum Martis*, *Eisen Vitriol*, közönségesen *Vas* vagy tsak *Gálitzkő*, melly a' vas savának tartatik.

a) Tsepegő. * *M. Stalactitium*, *Tropfensteinartig*.

b) Jégtsapforma * *M. Forma stiriæ*, *Zapfenformig*.

c) Kristályos. * *M. Crystallizatum*, *Crystallizirt*. *Ramelsbergen* *Saxóniában*. *Schelmetzen*, *Felső-Bányán*, *Magyarorzágon*, *Zalathnán* *Erdelyben*

3. Kékgálitz. *Vitriolum Cupri*, *Küpfervitriol*. *Kék-kő* közönséges nével.

a) Ligtgálitz. *C. Farinaceum*, *Mehlformig*. *Gosláron* *Hártzon*.

b) Tsepegő * *C. Stalactitium*, *Tropfsteinartig*.

c) Kristályos * *C. Crystallizatum*, *Crystallizirt*. *Mindkettő* *Ramelsbergen*.

4. Elegyesgálitz. *Vitriolum mixtum*, *Vermischter-Vitriol*. *Sokzinü*, *vassalelegyes* a' *Fekete* *sárga* és *veresses*, *Rézzel* a' *zöld* és *kékes*, az ilyen sár, és viz festi a' Bányázok *köntösét* *sárgán* és *feketén*.

a) Értzes. * *V. Mineris mixtum*, *Minerali-*

F 5

rati-

ralischervitriol. Gosláron, és F. Magyarországon.

b) Földes. *Terra vitriolica, Vitriolische-Erde.* Sárga, veres, fekete. Ramelsbergen, Körmöztbányán, Zalatnán, és a' Torjai Büdöshegyalatt v. FICHT. t. 1. p. 131.

5. Tentakő. *Lapis Atramentarius, Atramentstein,* melly a' Régiectől el-romlott vagy mézfé vált Gálitznak tartatott, a' Gyertyalargon fel-dagad *Küpferrauch,* és *Alterman* a' Németeknek. VAL. t. 2 p. 28.

a) Szürke. *A. Griseus, Grau.* Cyprusban, Egyiptomban, Lybiában. *Soris* PLIN.

b) Sarga. *A. Flavus, Gelb.* Ramelsbergen, Málthában, Spanyolországban. *Misis* PLIN.

c) Veres. * *A. Ruber, Roth, Calcitis* PLIN. Cyprusban. Ramelsbergen.

d) Fekete. * *A. Niger, Schwartz, Melantheria* ANTIQ

§ 61. O

32. TIMSO. *Alumen, Alaun, Vizéinü* a' kézfitt, Fejeres, sárgás, a' terméstimfó, a' nedves időben meg-lágyul, a' tűzben fel-dagad füstől foj, és végre porrá lézen elegyül Büdöskőből, és Gálitzból-

bol Haénos a' Festekek kézfittésekben. Gazdaságban, és az orvóslásban-is. A' Timsó kézfittésről VAL. t. 2. p. 37. Találtatik:

1. Terméstimfó. *Alumen nativum, Gedi-gener Alaun.* Fejeres, és sárgásritka. Helvétziában az Uri Cantonban, és a' Sz. Gothárdon, Tsehországban, Németországban, Sibériában, † Háttzegvidékin Fegyelen, Nüksorán, Malomvizen.

a) Darabos. * *N. Rude, Der Alaun.* Magyarországon.

b) Tollutimsó * *N. Plumosum, Feder-Alaun.* Ramelsbergen.

2. Timsópala. *Schistus Aluminaris, Alaun-schiefer.* Sokéinü, enyvel elegyes aprótsillámpozófemekkel, sík, töredező.

a) Zöld. * *S. Viridis micaseus, Grün.* † Háttzegvidékin Nüksorán a' Lehuj Közikláján a' Hóhabai patakofel.

b) Szürke * *S. Griseus, Grau.* Ertfurt-nál, és a' Fekete Erdőben Németországban, Thájában Magyarországon.

c) Fekete. *S. Niger, Schwartz.* Szénforma, veresses, nehéz, gazdag.

3. Timsóskő. *Lapis Aluminaris, Alaunstein.* Fejerveresses Méz-kövel elegyes, vagy Feketés, Civita vecchiánál Olozországban, Gyöngyén krétaforma Köziklákban Helvétziában a' Sz. Gothárdon, Kertsesó-rán

rán, Alsó Sebesen Erdélyben v. FICHT.
t. 1. p. 149.

4. Timsósföld. *Terra Alminaris, Alaün-Erde.* Savanyú izü, a' nyalintásra.

a) Szürke * *T. Grisea, Graü*, vagy hamuzin kékes, Torgáunál Saxóniában, Lusátziában. A. Magyarorffágon. A' Büdöshegyén, és Száétsornál Erdélyben, †. Nüksorán a' Hóhábai patak partban lá Kálestrábuluj.

b) Fekete. *T. Nigra, Schwartz.*

5. Timsósfá. *Lignum Aluminare, Alaünhaltiges Holtz*, barnásfekete, a' rajta ki-ütött tsilámpozó Timsóval.

a) Timsóskén. *Carbo Aluminaris, Alaünhaltiger Kohl.* Svétziában.

§ 62.

33. FESTÖSO. *Magnesia, Magnesia.* Timsósföldel, és vassal elegyült különös fő, mellyet már ma meg különböztetnek a' *Magnesiumtól* vagy Festőértz, és Földtől. Terem nevezetesebben Angliában; melly a' Földel elegyülve feketelazurt ad az edényeknek. Króátziában a' Sámabori Rézbányában bővön terem, a' zöld Kigyóköves földön ki-ütve. HEID.

P. 32.

§. 62.

§ 63.

34. TSUDASO. *Sal Glauberii, Glaüberisches saltz.* Gálitz és Lugsó Spiritussal elegyült Feredősó, igen erőfő-izü, könnyen nedvesedő, a' tüzön fejerfüstel el-enyé-lik, nevezterik a' Találójáról Glaübériusról. Találtatik:

1. Tízta. *G. Purum, Rein*, barnafinü Salfatáránál Neápolisban, a' Tengeri Plántákban.

a) Hajforma. *G. Capillare, Harfoermig.*

b) Kristályos. *G. Crystallizatum, Crystallizirt.* F. Austriában HEID. p. 32.

c) Elegyes. *G. Impurum, Unrein.* A' Carlsbádi Feredőn.

2. Borvizzó. * *Sal Acidularum, Sauerbrunnen saltz.* Szedlitznél, és más Borvizeknél is, nevezik Szedlitzi fonak-is. VAL. t. 2. p. 72.

3. Angliaisó. *Sal Anglicanum, Englisches saltz.* Orvoslaxativa fő, mellyet a' Fözött Tengersónak seprejéből, vagy pedig a' Mézből, Fejer Mágnesiából, és Gálitz Spiritusból kézitenek. VAL. t. 2. p. 71. és nevezi: Középsónak.

§ 64. ○

35. SALÉTROM. *Nitrum, Salpeter.* Vizfinü fejer, az Elevenkenen pattog. Haáz-
nos

nos az orvaslásban-is; de kivált a' Pus-
kapor tsinálásban Büdöfskövel és fén-
nel elegyítve, BECKM. *Tech.* p. 398.
Terem félyyel a' femetesföldekben-is,
a' Kőfalakon, és Pintzék oldalán. Hus-
sózni-is igen jó, Spiritussá a' Gálitzspi-
ritussal ad *Aquafortist* vagy válaftó-vizet
¶ A' Salétromképzítésről irt P. BECKM.
Tech. p. 371. Találatik:

1. Termés. * *N. Nativum, Parictarium, Maursaltz.* Fejér, sárgás, veresses, por vagy liét forma a' Kőfalakon.
2. Földes * *Terra Nitrosa, Salpeter-Erde,* a' Földzinén, kövér, sós izü, a' tüzön keveset pattogó, a' meleg-vasat sárgán festi. Főzik Erdélyben-is.

§. 65. ⊖

36. KONYHASO. *Muria, Kochsaltz,* sok
finü, a' nedvesidőben nedves, a' viz-
ben el-olvadó, a' tüzben elébb pattog,
azután meg-olvad, végre sárgafüstel el-
enyézik. Izt ad, a' Rothadásnak ellent
áll, Spiritussa a' Selétromspiritussal ad
Aquaregiát, Válaftó Spiritust ¶ Találatik:

1. Közönségeső. *Sal Commune, Gemeiner-
saltz,* Sok finü és Formáju Baváriá-
ban. Magyarországban, Lengyelországban,
Erdélyben, és más Országokban-is Euró-
pának. Az Erdélyi Sóbányákról igen
lép Munkája vagyon Cons. FICHTEL

Ur-

*Urnak Beitrag zur Mineral-Geschichte v.
Siebenbürgen 2te Th. Nürnberg. 1780. 4.*

- a) Porsó. * *Superficiale, Staubsaltz,* vagy
Gira, a' Sóbányákkörül.
- b) Virágsó. * *S Stalactitium, Saltzfinter.*
Sokféle formáju, a' Széki és Tordai Hót-
aknában, mellyet Ágakra-is képzitnek.
- c) Kősó. *Sal Fossile, Bergsaltz,* Sokfinü
az Aknában nevezetesen, Dés-Aknán,
Koloson, Tordán, Vizáknán, Parajdon
pedig a' Napfényenvágják.
- α. Fejér * *F. Album, VVeisz,* a' meg-
nevezett helyeken, és Vilitzkán, Len-
gyelországban, az hol egész Sóvárosva-
gyon a' Földalatt, soklakóssal, és Tem-
plommal, *Onomatalg. Hist. Natr. Leip.
1775. 8. t. 5to p. 319.*
- β. Barna * *F. Nigrescens, Braun,* a' Fe-
jérel elegyesen.
- γ. Sárga. * *F. Flavum, Gelb,* Márama-
rosban, Parajdon ritkán.
- δ. Veress. * *F. Rubrum, Roth.* Bergstols-
gnadennél Baváriában, Vizáknán, Paraj-
don igen ritkán, a' sárgával együtt.
- ε. Kék. *F. Caeruleum, Blau.*
- ζ. Fekete. *F. Nigrum, Schwarz.* Mind-
kettő F. Austriában Gmündon. BORN.
Ind. Foss. t. 1. p. 53.
- d) Kristálysó. * *Sal Gemmae, Saltzkrystall,*
világos Rendes vagy Egyenetlenoldalu

Korz-

Kotzkákban Tordán, Sóváron Magyar-
országban, és a' több Aknában-is, néha
vitztseppel Tordán.

e) Elegyessó. *Sal Impurum, Unreinersaltz,*
melly különböző matériákkal elegyes.

α. Fásó. * *I. cum Ligno, mit Holtz.* Tor-
dán 36-öl mélyiségre 1784.

β. Szenecsó * *I. cum Carbone, mit Kohl,*
Tordán.

γ. Földes. * *I. cum Terra, Saltz Erde,*
az Aknák körül.

f) Tengersizó. *Sal marinum, Méersaltz,* a'
Partokon maradott, vagy mesterséggel
főzött, Angliában, Frantziaországban.

g) Kut-só. * *Sal Fontanum, Brunnensaltz,*
mellyet a' Kutakból főznek nevezetesen
Hálában. BECKM. *Tech. p. 340.* A' Só-
főzésről.

§ 66.

B. REND: Második Rendbéliek, a' Tsipös
keserü vagy Lugsók, *Salia Alkalina,*
Alkalische oder Laügensaltze, mellyek-
nek keserü gyenge ízekevagyon, a' violát, és
annak Syrupját Zöldenfestik, a' Levegőégen
el-porlók, nedvesék, el-olvadók, el-enyészöke
némeltyek.

§ 66.

§. 67. ⊗

37. ÁLHATATOS LUGSO. *Sal Alkali fixum,*
Laügensaltz. Ezt főzik némelly földből,
és Lughól, és azért nevezik Lugsónak,
olajjal elegyítve, jó szappant ad, és kük-
séges az üveg Hutáknál-is az üvegtsi-
nálátra. BECKM. *Technol. p. 332-391.*
Találtatik:

1. Tízta. *N. Efflorescens, vel Aphroni-*
trum, Maurlaügensaltz, igen ritka

2. Földes * *N. Impurum, mit Erde vermischt,*
hamuzin porlóföldel elegyes, vagy Deb-
retzenisó, melly ott terem nevezetesen,
és a' hires szappant készítik véle. PÁZ-
MÁNDI *Diff. de Natro. Hungr. vind.*
1770.

§ 68 ⊗.

38. ALHATATLANSO. *Sal Alkali volati-*
le, Flüchtiges Alkali. Erős szagu, a' zemet-
tsipő, a' Levegőégen mint a' Kánfor
el enyésző, ugy a' tűzben-is, találtatik
mindenkor, a' Földben, és Kövekben,
és magára soha sem. VAL. t. 2. p. 68.

§. 69. ⊗

39. FORASZTOSO. *Sal Ammoniacum, Sal-*
miák. Erős tsipös szagu, a' tisztált a'
tűzben

tüzből és a' levegőben el-enyézik, elegyedik a' Konyhasóból, és az Állhatatos Lugsból, Forrástó erejü, a' Salétromfőzést segíti, az onozásban, és forrástásban szükséges, a' korommal feketén fest, erősen hideg, a' Hideglelésben orvosság, Kézik névezetesen Egyiptomban, a' Tevék vizelletéből, és a' megégetett ganajok füstinek koromjából. GMEL. p. 219. VAL. t. 2. p. 79. Találtatik:

1. Termés. *A. Nativum, Gediegenes Salmiak*, a' meleg Földön, és Közéklákon Perfiában, és a' Kálmukoknál, *Szalamia* magyarul.
2. Vulkánusi. *A. Vulcanorum, Bergsalmiak*. Sárga, zöld, és Fekete, Siciliában, a' Tűzokádó Hegyekben, és az Angliai Közén Bányákban.

§ 70. ▽

40. OLVASZTOSO. *Borax, Borax*. Fejér Szárazon el-vefti a' Nedveséget, a' tüzből fel-dagad, üveggé válik, a' több sókkal fel-nem forr, terem Indiákon, Thiberben Egyiptomban. El-kézik a' Vénétusok, és a' Hallandusok Amsterdamban, de titkoson; Az Értzmivelésben el-mulhatatlan. Találtatik:

2.

1. Termés. *Tinkal, Tinkal*, a' kéziketlen a' mint a' Kövekben találják.
2. Kézikett * *Borax, Boreth*, a' kézikett kristály borax. VAL. p. 82. t. 2.
A' Sókhoz fámlaltatnak, a' Gálitz, Salétrom, Timsó, és Konyhasó egymással fel-forró Spiritusok-is CRONS. p. 137.

G 2

II,

III.

SZAKASZ

A z

ENYVES ÉS ÉGŐ MATÉRI-
ÁK R O L.

§. 71.

AZ ENYVEK és ÉGŐMATERIÁK, *Bitumina et Sulphurea corpora, Erdhartze und Brennbarekörpern*, azok az ajándéki a' Termézetnek, mellyek könnyen meggyulnak, és égnek az el-enyézésig, réz-zerént folyók, lágyak, könnyek, a' vizen lebegők, más rézént kemények, pallérozhatók, közönséges fínek a' sárga, barna, 's feketefin, az olajjal és 'sirrál jól özve elegyednek, szagosok, sok hasznok vagyon a' Gazdaságban, orvaslásban, és a' Mesterségekben-is, és régen a' Mumiákat vagy Bé-pátzolt Halottakat ezekkel kézitették, e' mellett titkos Tüz-erejek vagy *Electricitások* - is vagyon GMEL. p. 228.

§ 72.

A. REND: *Első Rendbeliek az Enyvek, mellyek megkülömböztetnek Lágy és kemény Eny-*

Az ENYVES és ÉGŐ-MATÉR.

Enyvekre Bituminafluida et Indurata, Flüssige und Harte Erdhartzen.

§ 73.

41. LÁGY ENYV. *Bitumen Fluidum, Flüssiges Erdhartz.* Sárgás, barna, az olajhoz hasonló, vékony folyó Enyvek, mellyeket Napkeleten lámpásokban-is égetnek, vagy pedig Gyantát és Firniét is kézitenek belőlök a' Kép-írók és Átlatosok. Találatik:

1. Folyó Enyv. *B. Fluidum, Bergfett*, melly önként foly és szivárog a' földből, nevezetesen Napkeleten.

a) Földbalsam. *F. Naphta, Bergbalsam*, igen vékonyfejeres, sárgás Modénában, Placentziában Olozországban.

b) Földolaj. *E. Petroleum, Bergöl*, világos, sárgás barna, Babylonnál Perfiában, Modénában, Helvétziában, Alsá-tziában, Angliában, Moldovában, a' Gémesi és Ojtozi Passusokon belől Majdnesnél és Herfonnál, és nevezik az Oláhok *Dobotnak*, a' Magyarok *Degetnek*, v. FICHT. t. 1. p. 134.

2. Lágyenyv. *Bitumen tenax, Zöhes Erdhartz*, az elsőnél sükerefebb szagosabb.

a) Fejérenyv. *T. Saevum Minerale, vveises Bergtheer.*

b) Fekete-enyv. *T. Maltha, Bergtheér.* Büdös fekete, Ördögfar közönségesen

G 3

Hel-

Helvétziában Léoberthálnál, Napkele-
ten Sibériában.

§ 74.

42. KEMÉNYENYV. *Bitumen Induratum*, *Hartes Erdbartz*, Sárga, barna, fekete réz-
kerént pallérozható kemény Enyvek,
mellyek tiszták, vagy pedig tisztálatlanok.
Találtatik:

f. Tiszta. *B. Purum*, *Rein*. Ezeket lehet
sokféle portékáknak készíteni.

a) Follyó Gyanta. *P. Succinum*, *Bernstein*.
Meg-ésmértetőjegye, hogy a' köntöshez
fúrolva a' pihet huzza. Fejér és sárga,
Páltzafőt, gombokat szépeket ad, titkos
tűz erejű, Schafhausnál Helvétziában,
Tsehországban, Saxóniában, Prussiában,
Olozországban a' Tenger széleken, és
Sibériában.

α. Állatos. * *S. Cum Inclus. Animal. mit
Insecten*, aprólegyek, bogarak, és fa-
levéllel-is VAL. t. 2. p. 108.

β. Sárga. *S. Flavum*, *Gelb*, által-tettző
világos, vagy néha homályos.

γ. Gágát. * *S. Nigrum*, *Gagat*. Fekete-
tefényes, kéziktenek belőle gombor,
gyöngyöt, edényt, Silésiában, Saxóni-
ában, Siciliában és az Északi Tartomá-
nyokban GMEL. p. 238.

2. Jó.

2. Józágu enyv. *Succinum Indicum*, *VVohlrü-
chendes Erdbartz*. Ezeket az ujjab-
bak a' Gumira vizik HEID. p. 29. a'
Régibbek pedig ide számlálják.

α. Amber. *S. Ambra*, *Amber*. Szurok
forma fejér, sárgás, barna, Fekete igen
jó zágu lágyabb a' többi között. Te-
rem Sumatra Szigetében, viselik a' kön-
tösben, és a' mój ellen-is VAL. t. 2.
p. 118.

β. Kopál. *S. Kopal*, *Kopal*. Sárgás igen
jó zágu, drága, terem Gvinéában a'
Tengerekben. Ezek nem pallérozhatók.

3. Elegyes. *Bitumen Impurum*, *Unreines Erd-
bartz*, mellyek Plántákkal vagy földel
elegyefek.

a) Földzurok. *I. Asphaltum*, *Jüdenpech*,
tisztálatlan, fekete, barnás, töredékeny,
vasat és gyapjat festenek velle GMEL.
p. 242 terem Erdélyben Siléfiában, Hel-
vétziában, a' 'Sodoma, Tengerén és má-
sutt-is sok Hellyeken.

b) Törf. *Turfa*, *Torf*. Feketésbarna,
plántás és enyves föld, mellyet Fa hel-
lyet égetnek, Saxóniában, Helvétziában,
Hólláncdiában és másutt-is, terem az ala-
tson posványos, viz el-hagyta helyyeken
Magyarországon-is.

α. Pappiros törf. *T. Papyracea*, *Papyr-
torf*, apró rétes vékony.

β. Ma-

- β. Marasztörf. * *T. Limosa, Sümstorf.* Sár-
gás barna, fagos, nehéz vastag, tettze-
tes plánta darabokkal.
- γ. Szuroktörf. * *T. Picea, Pechtorf.* Fe-
kete darabos törésü bűdős. Németor-
fágon.
- c) KÖSZÉN. *Lithantrax, Steinkohl.* Fekete
darabos törésü, kemény, bűdős égő,
Angliában, az hol egész Bányája vagon,
Németorfágon, Erdélyben Dánfalván
Tsikban, Oláhköblösön, Sollyomtel-
kén Kolo'sban; Szátsoron Szebenben v.
FICHT. t. 1. p. 134 † A' Volkánban
a' Marifora és több Passufokon a' Kis
'Silban Petrillán, Hóhában a' Strigy
mellett.
- α. Szurkos. * *L. Piceus, Pechsteinkohl*
Helvétziában Zúrichnál.
- β. Fás * *L. Ligneus, Haltigersteinkohl.* F.
Sebessen Szebenben, Tordán a' Sóbá-
nyákban, † Hátzegvidékin, Bojában az
az Angyelpataokban.
- γ. Földes. * *L. Terreus, Erdbaltiger.*
Barnás, porló, bűdős, A' Volkáni Gir-
gán hegyben.
- δ. Értzes. * *L. Mineralisatus, Ertzbal-
tiger.* † A' Volkánban a' Marifora ne-
vű pataokban.
- d) Enyvespala. * *Schistus Bituminosus,*
Schwartzekreide, fekete, fejevónásu fes-
tő

tő fagos *Atramentum scissile* VAL. *Am-
peltis* AGRIC. *Umbra* CRONS. Lusatzi-
ában, Tschorffágban, F. Magyarorfágon.
Nevezetes a' Volkánban a' nagyobb 'Silvize
mellett két órára a' *Contumacialis* Házaktól
egy Urikányi nevű helységben a' Girgán égő
Hegye, a' mellyen, a' fél ölnyi vastagság-
gal fekvő igen bűdős Földeskökén, már há-
rom ektendöktől fogva fel-égett az hegyen
12 ölnyire, ben fél-ölnyi erőss tüzzel, hagy-
ván maga után veress salakot 1784. 21. Jul.

§ 75.

B REND: Második Rendbéliék ezen Szakaf-
ban a' Bűdösköves Égő materiák, *Inflamma-
bilis,* Brenbare Körper ide tartozik neveze-
tesen a' Bűdöskö minden nemeivel, mellynek
igen sok haszna vagon az életben, Selyem
Fabrikákban, Puskepor tisztításban, Ansgy-
lásban, az Értzek mivelesében, orvostásban.
A' Bűdösköves vizet, és Földet meg-lehet ar-
ról esmérni, hogy a' belé tett Ezüstöt meg-
fekeríti. BECHM. *Thecnol.* p. 44. 67.

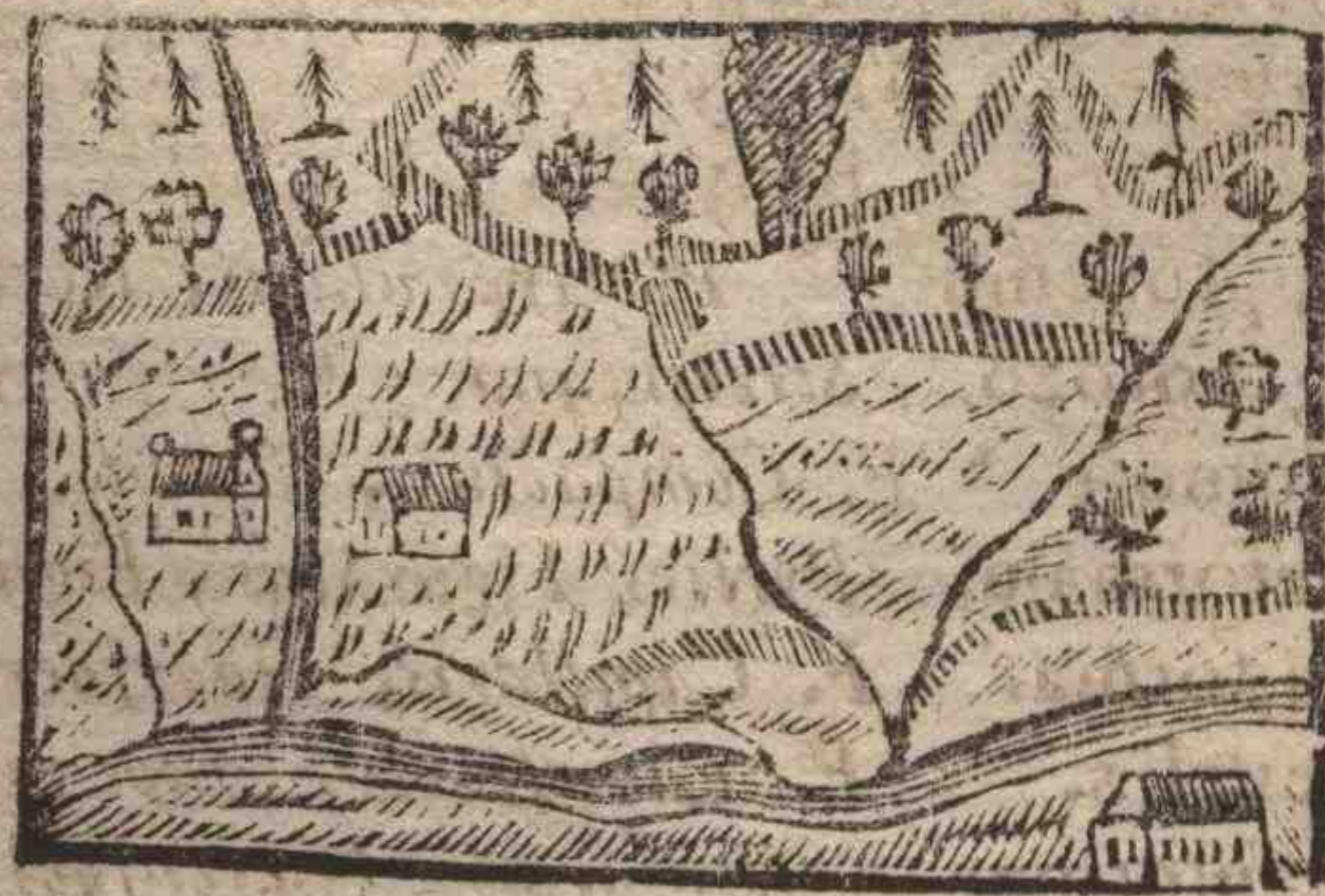
§ 76. ♀

43. BÜDÖSSKÖ. *Sulphur, Schwefel,* zöldes
sárga, könnyen gyúló, bűdösen égő,
elegyül Gálitzspiritus, és egyéb égő
materiákból, az Aranyon és Platinán
kívül minden Értz Nemekben találhatik.

el-égve semmi hamvat nem hágy maga után. Képzik nagy Róstkban rakván, az honnan fel-forrván le-merik, nevezetesen † Goslárdon, Saxóniában. Találtatik:

1. Termés Búdöfiskő. *Sulphur Nativum, Gediegener Schevvefel.* Tiszta, sárga, a Bányákban, a Tüzokádó Hegyek körül és Feredőknél.
 - a) Porló. * *N. Pulverulentum, Staúbig.* Búdöfiskővirág közönségesen, Hártzon.
 - b) Tömött. * *N. Compactum, Dicht.* Hártzon Schelmetzen.
 - c. Kristályos. * *N. Crys. Sandoraca, Crys. Sandoraka.* Helvétziában, Hártzon, Vilitzkán, Lengyelországban, Erdélyben Nagyágon, az Háromlékvármegyei Búdöfiskőhegyen, v. FICHT. t. 1. p. 121.
 - a. Hajforma. *C. Capillare, Haarfoermig.*
- 2 Búdöfiskőértz *Sulphur Mineralisatum, Mineralisirt,* más Értz Nemekkel elegyes sok színü, és Formájú.
 - a) Egérköves. * *M. Risigallum, Risigallum.* Vereşes, Kristály Búdöfiskő.
 - b) Sárgaértz. *M. Pyrites, Sulphürkies.* Közönségesen a' Bányázoknak Gelf.
 - a. Aprózemü. * *P. Granularis, Körnigt.* Sárgaporozó. *Streichsand.*
 - β. Tömött * *P. Compactus, Dicht.*
 - c) Sokformájú. *Pyrites Figuratus, Figurirt.*
 - a. Hajforma. *F. Capillaris, Haarfoermig.*
 - β. Leveles. *F. Lamellaris, Blöttrig.*
 - γ. Veseforma. *F. Reniformis, Nierenfoermig.*

- δ. Gollyóbisforma. *F. Globularis, Kuglicht.* Rámelsbergen, Láts többet a' Magyar VVERNERben § 71-91. a külsőformákról.
- d) Kristályos. *Pyrites Crystallizatus, Crystallizirt.* Az Értzes Bányákon.
- α. Kotzkás. * *E. Tessularis, VVürflicht.* Saxóniában Rendes kotzkákban.
- β. Hegyesoőlopforma. * *E. Pyramidatum, Saeülförmig*
- γ. Szeges. *E. Prismaticus Prismaticisch.*
- e) Barnaértz. * *Pyrites Fuscus, Braúnértz.*
- f) Lágýértz. *Molybdaena, VVasserblej,* vassal elegyes sárgás vereşes, festő lágý.
 - α. Aprózemü. *M. Granularis, Körnigt.* Vassal földel elegyes.
 - β. Leveles. *M. Lamellaris Blöttrig.*
 - γ. Tömött. * *M. Compacta, Dicht.* Zoódon Szebenben. v. FICH. t. 1. p. 131.
 - δ. Porló. * *M. Blümbogó BORN Bleischwweif.* HEID. p. 31. VAL. t. 2. p. 249. a' Lágý értzeket vízi a' vasra.

IV.

SZAKASZ.

A'

FÉL ÉS EGÉSZ ÉRTZEKRŐL.

§ 77.

Az ÉRTZNEMEK *Minerae, et Metalla, Halb und Gantze Metallen*, a' Termézetnek azok az ajándéki, mellyek sok fűtiek, fényesek tündöklők, nehezek, a' Kő Nemekfelett, a' rűzben némelleyek porlókká, mások megolvadván nyújthatókká léznek, ezokon az elsők *Fél Értzeknek*, a' mások *Egész Értzeknek* neveztetnek, ezek vizont *Közönséges*, vagy *Nemes* és drága Értzeknek, a' épségek árrok, és ritkaságokhoz képest, e' mellett tömöttek a' vizet és olajat megvetvén, a' Sókkal és Só Spiritusokkal könnyen olvadók. A' Tiszták neveztetnek *Termés Értzeknek*, a' többi, *Értzeseknek*, *Elegyeseknek* vagy tisztátalanoknak.

§. 78.

Melly hasznos és el-mulharatlan légyen ezeknek Tanulása, azt azoknak mindennapi szükségek taníttya; meg-kivántatik pedig ezek-

A FÉL és EGÉSZ ÉRTZEKRŐL. " 109

ezeknek Tanulásokra 1. Ezeknek *külső meg-esmértető Jegyek*, mellyett láthatni a' Magyar VVERNERben § 214-217. 2. Az *Értzválástásnak Mestersége* BERGMAN. *Diff. de Docimasia Miner. humida*. Ups. 1778. 8. 3. Az *Értzválástás' tudománya* vagy *Chemia*, ezt lehet a' CRONSTEDT. *Minerológiájában*, a' GELLERT és GMELIN *Chemiájában*. 4. A' *Bányászati' tudása* vagy *Metallurgia* DELIUS *Einleitung zur Bergwerkbaukunst*. 1773. 4. KÖLESÉRI *Auraria Dacica Cibinii* 1708. 8. és ahoz megkivántató *Bányász Geographia* és *Mathesis* több más jó Könyvekkel.

§ 79.

A. REND: *Első Rendbéliék a' Fél-Értzek*, *Metalla Imperfecta, Halbmetallen*, mellyek a' tűzben porlók, nehezen olvadók, töredékenyek, nem nyújthatók, és csak a' nehez Kéneső és Kobáld, és a' nyújtható Fattyu réz hasonlitanak az *Egész Értzekhez*, *Hasznosok a' Mesterségekben* BECHM. *Technol.* p. 93-271-307. *Festésbe, orvoslásban, az Értzek művelésekben, segítvén azoknak Meg-olvadásokat, Fényességeket vagy Töredékenységeket, Némelleyekről pedig még keveset tudhatni, többire pedig Mér-*

§. 80.

44. KÉNESŐ. *Hydrargirum, Quecksilber*. Fejér ezüstfén, folyó; de nem nedves, álhatatlanul mozgó, a' Régiéknél-is esméretes, a' felettébb való-is termézetű hidigben meg-fagy, a' mint Pétersbúrgban tapasztaltatott 1760-ban és Sibériában Pallástól 1772-ben az erőss tűzben fel-forr, melegen erőss dörgöléssel többire majd minden Értz Nemekkel özve-ül, mellyet *Amalgamátiónak* Kénesővel való bé-fogásnak hívják, melly a' tűzben ugyan ki-foly; de a' bé-fogott Értzet tömött és keményté tézi, Nehézsége a' vízhez képest mint 13593: 1000-hoz még-is a' bőrön kemény szoritással által lehet fúrni. Hasznos az Értzekkel való bánásban, az Aranyozás és Ezüstözésben, Tükrök' készítéseknél BECHM. *Thecnol.* p. 307. és a' Patikákban-is VAL. *t.* 2. p. 146. GMEL. p. 286. Találatik:
1. Termés Kéneső. * *Mercurius, Argentum vivum, Jungferquecksilber*. Tízta, Florentziában, Idrián Carnioliában. FERBERS *Beschr. des Quecksilb. zu Idria. Berl.* 1774. 8. Tsehországban, F. Magyarországon, Toplitzán Erdélyben v. FICH. *t.* 1. p. 158.

a)

- a) Földes. *M. Terrae mixtus, Unrein. Idrián*, Almadon Spanyolországban.
 - b) Köves. *M. Lapidum inhaerens, in Stein*, Quartz, Pala, és egyéb kövekben.
 - c) Ezüstös. *M. Argentojunctus, Amalgama Nativum in Silber*.
2. Értzes Kéneső. *Mercurius, Mineralizatus, Mineralisirt*. Bűdöskő, és égő Matériákkal elegyes, tsillámpozófényes.
- a) Tzinobrium. *Cinnobrium, Cinnabaris*. Bűdösköves kénesőértz.
 - α Termés. * *C. Nativa, Gediogenes Cinnober, Idrián. Auripigmentum PLIN.*
 - β Tzinobrium értz. *Minera Cinnobrii, Cinnoberertz*. Sokféle elégyedéssel festő, karmasilveres, tsilámpozó. Schelmetzen, Idrián.
 - α) Apprózemü. * *C. Granulare, Koernigt*, Abrudbányától nem méltó Baboján.
 - β. Halpénzes. *C. Squamosum, Schuppicht*.
 - γ. Tömött. * *C. Compactum, Dicht*. Zalathnán.
 - δ. Sugáros. *C. Fibrosum, Stralicht*, Schelmetzen, Dumbaván v. FICHT *t.* 1. p. 158.
 - ε. Kristályos. * *C. Crystallizatum, Crystallizirt*. Idrián
 - e) Földes. *Hydrargyrum Terreum, Unreines Cinnoberertz*. Festő igen nehéz.

α.

α. Palástrétes. * *H. Schistosum*, *Cinnoberschiefer*. Feketés, veresess, fényes, Égő matériával elegyes Idrián.

β. Tükörértz. * *H. Chalybéum*, *Spigelertz*. Sima, fényes, tükörforma. Többet is láthat ha kinek tettzik Con. BORNBAN. in *Ind. Foss.* t. 1. p. 127.

§ 81.

45. FATTYUON. vagy TZINK. *Zincum*, *Zink*. Sok színü, többire pedig sárgás, vagy feketésbarna, az erőss tűzben megolvad, és ég kékes zöld langal, a' setében a' tő vonásra fíkrázik; de atzállal nem, és ezzel különböz a' Fejéron és Gránát Kristályoktól, mellyekhez hasonló, e' mellett inkább viasz és furok forma. Nehézsége a' vízhez képest mint 7000: 1000-hoz. Haszna igen sok kivált az Értzek *compositiojokban* Egybe-elegyítésekben, azoknak hangjokat szépségeket és fényességeket segitvén, kézitenek ugyan-is belőle Fejéronnal *Printzmétát*, vereis Rézzel *sárga rezet*, *Bronzot*, mellyből Bálványokat öntöttek a' Régiek-is, az Arannyal *Tombakat*, *Semilort*, és *Manbéimi Aranyot*, és különbféle erőss Formákat, el-fogják pedig a' Kóhfüstből, és tűzből különös mód-
dal,

dal, a' Printzméta tsinálásról irr BECKM. *Technol.* p. 410. Találtatik:

1. Termés Tzink. *Zincum Nativum*, *Gedigenes Zink*, igen ritka 's kétséges, BOMAR és CRONS. után írja Gosláron, és Schneebergen VAL. t. 2. p. 215.
2. Tzinkértz. *Zincum Mineralisatum*, *Mineralfirt*. Büdöskövel és vassal elegyes *Pseudogalena*, *Bleischütz*, *Blende*, *Fattyu-értz* közönségesen.
 - a) Tömött. * *M. Compactum*, *Dicht*.
 - b) Halpénzes. * *M. Squamosum*, *Suppicht*. Mind kettő az alább meg-írt színekkel.
 - c) Kristályos. *M. Crystallizatum*, *Crystallizirt*, apró 's nagyobb Kristályokkal.
 - α. Hamuzin. *C. Cinereum*, *Aschenfoerbig*.
 - β. Barna. * *C. Fuscum*, *Braun*.
 - γ. Sárga. * *C. Flavum*, *Gelb*. *Viaszin*, *Schelmerzen*, *Kapnyikon*.
 - δ. Zöldes. *C. Viridescens*, *Grün*. *Füzesen*.
 - ε. Veres. * *C. Rubrum*, *Roth*. Gránát forma, Hertzegánon, Nagyágon, Ezüstös és Aranyos Kapnyikon a' Sz. Ferentz Bányájában.
 - ζ. Fekete. * *Atropiceum*, *Pechblende*. *Fattyu Szurokértz* Boitzán. BORN. *Ind. Foss.* t. 1. p. 132. v. FICHT. t. 1. p. 158. többet-is lehet látni.
3. Elegyes Tzinkértz. *Zincum Calciforme*, *Zinkocher*. Földes, tiszta és tisztátalan.

H

a) Tisz-

a) Tisztaföldes. *Ochra Zinci, Zinkocher*:
Fejérés, sárgás Angliában.

b) Követs zink. *Lapis Calaminaris, Galmaj*.
Éreztetlen értzkő, sok finü kemény.

α. Fejér. *C. Albus, Weiss*.

β. Hamuűin. * *C. Cinereus, Graú*. Ra-
melsbergen Lengyelországban.

γ. Veres. *C. Ruber, Roth*.

δ. Barna. *C. Fuscus, Braun*.

c) Kovatsos Tzink. *Zincum Spatosum, Zink-
spat*, nevezetesen fejer, kemény, gyak-
ran éikrázó quartzforma törésü. *Vitrum
Zinci* HEID. p. 24. BERGM. *Opus chem.*
p. 318.

α. Tömött. * *S. Compactum, Dicht*. Ca-
rinthiában.

β. Tsepegő. *S. Stillatitium, Tropfstein-
artig*. Káltzédonforma.

γ. Kristályos. *S. Crystallizatum, Crystall-
lizirt*. HEID. p. 24.

d) Tzinkfalak. *Cadmia Fornacum, Offen-
bruch, Tutia*. Langűin Goslaron.

α. Tömött. *C. Compacta, Dicht*.

β. Tsepegő. *C. Stillatitia, Tropfsteinartig*.

γ. Kristályos. * *C. Crystallizata, Crystall-
lizirt*, külömbféle lép formákkal kékes,
igen nehéz.

§ 81. VV.

46. VVISMUT. *VVismuthum, VVismuth*.
Ezüstűinfejeres sárga, néha veresű, a' tö-
rése

rése leveles, töredékeny, lágy. Nehézsé-
ge a' vizhez képest mint 9700: 1000-hoz,
könnyen olvadó, ad sárgás barna üveget,
kék lángal égvén végre lézen veres Mű-
űé, az *Aquafortissal* fejéren habzik, kön-
nyen elegyedik a' több Értz Nemekkel,
a' Kobáldon és Fattyuónon kívül, kivált
a' Kénesűvel, ezokon a' Fejéronnal ad
Printzmétát, az Értzek' fényűségét és Ne-
hézsűgét segíti, azért kéűitnek velle sok
hamis pénzt és portékát, fűksűges az E-
züstűzésben, Tűkőr kéűítésben, Betűön-
résben CRONS. p. 234. Terem de ritkán
az Egérkűvel és Ezűstel is, gyakrabban pe-
dig a' Kobáldos Bányákban, nevezetesen
Svetziában. GMEL. p. 275.

Találratik:

1. Termés VVismut. *VVismutum Nativum,*
Gediegener VVismuth, felettűb nehéz, a'
Gyertya langon el olvadó, Norvűgiában,
Svetziában, VVűrtembergában.

a) Másratermett. *N. Superficiale, Angeflo-
gen*. Virágűvűsmuth.

b) Hajforma. *N. Capillare, Haarförmig*.

c) Halpénzes. *N. Squamosum, Schűppicht*.

d) Kristályos. *N. Crystallizatum, Crystall-
lizirt*.

2. VVismutűrtz. *VVismuthum Mineralizatum,*
Mineralisirt.

a) Bűdűskűves. *M. Sulphureum, mit Schwefel*.

IV. SZAKASZ.

a. Halpénzes. * *S. Squamosum*, Schuppicht.
Altembeignél Saxóniában.

β. Sugáros. *S. Striatum*, Stralicht.

b. Egérköves. *M. Arsenicale*, mit Arsenik.
Büdöskő, és Egérkövel elegyes.

α. Hammuzin * *A. Cinereum*, Graú. Eiben-
stoknál Saxóniában.

β. Tarka. *A. Versicolor*, Bunt.

c) Vasas. *M. Sulphure et ferro*, mit Schwefel
und Eisen.

3. Földesvismut. *Ochra VVismuthi VAL.*
Calciforme BORN, *VVismuthacher*. E-
zek mindenkor meg-évődött forma, bar-
na, és sárgás, Földes, festő, Értz Ne-
mek.

a) Sárgás. *O. Flavovirescens*, Gelblichtgrün.

b) Hamuzin * *O. Cinerea*, Graú, Aschen-
faerbig.

A' meg-nevezett Hellyeken kívül terem
Tsehorzágban is Joachimothalban, Schnee-
bergen, Johangeorstadtban Saxóniában
GMEL. p. 276. Hazánkban pedig éppen
nem terem.

§ 82. N

47. FATTYURÉZ. *Niccolum*, Kupferni-
ckel. Fejeresveres rézén, töredékeny,
tömött, fényes torésú, a' kemény
tüzből fejeres sárga lángal ég sár-
ga

A FÉL és EGÉSZ ÉRTZEKRŐL. 117

ga üveggé, és lézen kováttolható, az
Aquafortissal meg-zöldül, a Kénesön és E-
züstön kívül, a több Értz Nemekkel kön-
nyen elegyedik, és azokat töredékenyekké
téli, Nehézsége a' vízhez képest mint
8500: 1000-bez. A' Khinák Rézzel Ko-
báldal és Fejéronnal elegyítve, Rakfog ne-
vü, Edény és Agyu materia *Compositio* vagy
Tsináltértzet kézitenek belőle GMEL.
p. 263. Találtatik:

1. Fattyuréz Értz. *Niccolum Mineralizatum*,
Mineneralisirt. Büdöskővel, Egérkövel
és Vassal elegyes. Termés még eddig-
nintsen. BERGM. *Diss. de Nicol.*

a) Tömött. *M. Compactum*, Dicht.

b) Aprózemü. *M. Granulare*, Körnigt.

c) Halpénzes. * *M. Squamosum*, Schup-
picht. Andreásbergen Hartzon, és Hel-
sinkiában Láosban.

2. Földes Fattyurézértz *Niccolum Calciforme*,
Nickelacher. Tsehorzágban, Stiriában, és
Siberiában.

a) Fattyurézvirág. *Flos Nickoli*, *Nickel-*
blüthe, az Értzeken, és Értzes földéken.

α. Zöldes. *F. Virens*, *Grünlicht*, a' meg-
nevezett Hellyeken. VAL. p. 188. 1. 2.

§ 83. S

48. PISGOLTZ. *Antimonium*, *Spiesglas*. Bar-
nasezüst vagy ónzin, felettebb töredé-
keny

keny porló, éalkás vagy pénzes törésü, erőss tüzzel folyóvá lézen, és hágy maga után fürke meket, és verešses barna üveget vagy Salakat. Nehézsége a' vízhez képest mint 7500: 1000-hoz, az *Aquafortiffal* fel-forr, az Értz Nemekkel könnyen elegyedik, és azokat Elenyézökké teszi az Aranyon és Platinán kívül, ezért-is nevezik *Értzfarkasnak*, *Lupus Metallorum*. Hasznos a' Mesterségekben, az Értzelmivelé-
sekben, Betüöntésben, Gazdaságban, Orvoslásban, a' Lókehe, és Marhák döge ellen-is. VAL. t. 2. p. 202. Taláztatik:

1. Termés Pisgóltz. *Antimonium Nativum*, *Gedigenes Spiesglas*. Ezüstéin *Regulas Antimonii*. VAL. Svétziában Sahlbergen és Karlsforton talált a' híres SVVABIUS. Mézkovatsban, és Zalathnán Erdélyben Thes. Cons. MÜLLER Ur fe-jér Quartzban. HEID. p. 25.
2. Pisgóltz Értz. *Antimonium Mineralizatum*, *Mineralizirt*. Onfintü.
 - a) Büdösköves. *Ant. Min. Sulphureum*, mit *Schwefel*.
 - α. Apprózemü. *M. Granulare*, *Körnigt*.
 - β. Halpénzes. * *M. Squamosum*, *Schüppicht*.
 - γ. Sugáros. * *M. Striatum*, *Stralicht*.
 - δ. Hajforma. * *M. Capillare*, *Haarförmig*. Aranyos Nagyágon, Ezüstös Fryber-

bergen Saxóniában. GMEL. p. 272.

§. 545.

ε) Tollupisgoltz * *M. Antimonium plumosum*, *Federspiesglas*. Felső Bányán.

ζ. Kristályos * *M. Crystallizatum*, *Crystallizirt*. Mindezek teremnek, Saxóniában, Tschorzághban, Magyarorzágon Schelmetzen, Felső Bányán, a' Bánátusban, Erdélyben, Kapnyikon, Nagyágon Rudan, és másutt-is sok Hellyeken. GMEL. p. 272. VAL. t. 2. §. 118.

b) Egérköves. *Ant. Miner. Arsenicale*, mit *Arsenik*.

α. Verešs. *Rubrum*, *Koth*. Schelmetzen, Felső Bányán, Nagyágon.

β. Langéin * *M. Polydoros*, *Bünt*. Felső-Bányán a' Király Nagybányájában, mellyet tulajdonitanak a' benne égötüz füstinek, *sugáros*, és *Tolluformákban* BORN. in HEID. *Mus.* p. 26.

§ 84. 00

49. EGÉRKÖ. *Arsenicum*, *Arsenic*, a' Tif-ta, verešs, az Értzes fejer, töredékeny, igen könnyen olvadó, fejer lángal ég és el-enyézük a' tűzben fokhagymafaggal, Nehézsége a' vízhez képest mint 8000: 1000-hoz. Hasznos az Értzek éineinek változtatására, mellyeket töredékenyekké-is tézen

téken; de e' mellett mérges, és ártalmas az egészségnek, ruhának, Fáknak a' mint a' Felső Bányai Róstkok bizonyították, e' szerént jó a' Férgek ellen. Találtatik:

1. Termés Egérkö. *Arsenicum Nativum*, *Gediegenes Arsenik*. Fejér, veress, sárga, fekete különböző nevekkal. VAL t. 2. p. 160. *Calx Arsenici* CRONS. p. 250.
 - a) Közönséges. *N. Rude Amorphum*, *Derb*.
 - α. Porló. * *N. Purverulentum*, *Staubig* Fekete földes *Fliegen pulver*. Légyétetömérges. Freybergen, és Annabergen Saxóniában.
 - β. Pénzes. *N. Squamosum*, *Schuppicht*.
 - γ. Tsepüs. * *N. Fibrosum*, *Fasericht*.
 - δ. Tömött. * *N. Compactum*, *Dicht*. Rudán, Felső Bányán.
 - b) Tserepes. * *Ars. Nat. Testaceum*, *Scherbenkobald*, fürke feketés, egymástól elválva rétes és kupás darabokkal, Andreasbergen Saxóniában.
 - c) Kristályos. *Ars. Nat. Crystallizatum*, *Crystallizirt*, különbözőféle szép kristályokkal. Joáchimsthalban Tsehorzágban, többire Pisgoltzalegyütt.
 - α. Fejér. *C. Album*, *VVeisz*. Saxóniában.
 - β. Veress. * *Rubrum Kisigallum* VAL. *Rauschgelb*. Felső és Nagy Bányákon, Nagyágon, Tsertésen.
2. Egérkö-Ertz. *Arsenicum Mineralisatum*, *Mi-*

Mineralizirt, mellynek léne a' nyálozásra halovány, és azzal könnyü megkülömböztetni az Arany, Réz, és Büdös-kötől, mint a' Kristály Egérkövet-is a' fagáról.

- a) Fejér. *M. Arsenici alba*, *Mispickel*, *VVeiserkies*, fényes vassalelegyes.
 - α. Apprózemü. *M. Granularis*, *Körnigt*.
 - β. Tömött. * *M. Compacta*, *Dicht*.
 - γ. Kristályos. *M. Crystallizata*, *Crystallizirt*.
- b) Büdösköves. *Ars. Pyriticosum*, *mit Sulphur verertzt*.
 - α. Hamuén. *P. Cinereum*, *Graú*, *Aschenfaerkig*.
 - β. Sárgás. * *P Flavescens*, *Gelblicht*. Az Értztermő Banyákon félyyel.
3. Földes. *Arsenicum Calciforme* BORN. *Arsenikalische Erde*.
 - a) Porló. * *E. Pulverulenta*, *Staubig*.
 - b) Kemény. *E. Indurata*, *Hart*, sokszor tsepegőformákban.
 - c) AURIPIGMENTUM. *Auripigmentum*, *Auripigment*. Sárga, Magyarországon Tájában, Felső Bányán, Erdélyben Porkurán. v. BORN. *Brief*. p. 157. Asiában, Serviában, † Bukovinán Moldovában.
 - α. Apprózemü. *A. Granulare*, *Körnigt*, Tájában kékesagyagban.

β. Halpénzes. *A. Squamosum*, Schuppicht. Hamuſin Rézzel, Moldován a' Jóſef Bányájában Bánátusban HEID. p. 27.

§ 85. K.

50. KOBOLD. *Cobaltum*, Kobalt, vagy Termés Egérkö fokaknál, fok finü nevezetesebben pedig Fejérfürke, baratzkvirágſin és feketekékes, kemény töredékeny, fényes törésü, a' gyenge tűzben álhatatos, az erőſben meg-olvad fekete mézfé, Nehézsége a' vízhez képest mint 7700: 1000-bez, az Értz Nemekkel könnyen elegyedik, az Ezüſtön VVismuton, és Feketeonan kívül, Kénesövel pedig nem lehet befogni, az *Aquaſortiffal* és más Spirituſokkal meg-veſeſedik. Haſzna igen fok; mert ezzel készítik a' Közönséges Sóſpirituſſal a' Zöldſint, a' veſeſ Tentát. *Atrament. Sympathat*: a' kék üveget, azzal feſtik a' tſinált Kriſtályköveket, és az edények kék Lazurját 's több effélét. GMEL. p. 266. Találtatik:

1. Kobáldértz. *Cobaltum Mineralifatum*, *Mineralizirt*, különböző elegyedésekkel, ez a' Hazánkban nem találtatik, a' VVismut, és a' Tzinkel együtt.
- a) Fejér. *Min. Alba*, *VVeiffes Kobaltertz*, Vaffal, és Büdöſskövel elegyes.

a. Ap-

- a. Apprózemü. *A. Granularis*, Körnigt. A' Hártzi Andréásbergen.
- β. Tömött. * *A. Compacta*, Dicht. Hártzon.
- γ. Kriſtályos. *A. Crystallizata*, *Criſtallizirt*. Tſehorſágban.
- b) Hamuſin. *Min. Cinerea*, Graú. Egérkövel és vaffal elegyes.
 - a. Apprózemü * *C. Granularis*, Körnigt. Hártzon.
 - β. Tömött. *C. Compacta*, Dicht.
 - γ. Sokformájú. *C. Reticulata*, *Figurirt*. Rétzés, vagy Plántaforma.
 - δ. Kriſtályos. *C. Crystallizata*, *Crystallizirt*.
- c) Barna. *Min. Fusca*, Braún. Büdöſskövel, vaffal, és Egérkövel elegyes.
 - a. Apprózemü. *F. Granularis*, Körnigt.
 - β. Kriſtályos. *F. Crystallizata*, *Criſtallizirt*.
2. Földes Koböld. *Ochra Cobalti*, *Kobaltacher* fokſinü földes, feſtő.
 - a. Kobalbvirág. *Flos Cobalti*, *Kobaltblütte*. Saxóniában Annabergben, Hártzon, Sellyemforma Baratzkvirágſin más köveken.
 - a. Veſeſ. * *F. Kubens*, Roth.
 - β. Sárgás. *F. Flavescens*, *Gelblicht*.
 - γ. Zöldes. *O. Vireſcens*, *Grünlicht*.
 - δ. Fekete. *O. Nigra*, *Schwartz*. Ezek nevezetesen Sáalfelden és Schnéebergen Saxóniában.

b) Ke-

b) Kemény. *Ochra Indurata*, Hart, oder
Derb.

α. Veress. * *I. Rubra*, Roth. Másokkiütő, és Kristályformákban.

β. * Fekete *I. Nigra scoriforme*, Schlacken-
kobald. Salakkobald tömött vagy Spongia-
Forma VAL. t. 2. p. 180. a' meg-nevezett
Hellyeken. GMEL. p. 265.

§ 86. M.

51. FESTÖÉRTZ. *Magnesium, Braunstein*. Ezt
VALLERIUS t. 1. p. 340. támlálja a Festő-
kövek közzé, GMELIN. pedig p 130. A' Tim-
föskövekhez. Az Ujjabbak pedig mint BERG-
MAN, BORN 's mások-is a' FEJÉRÉRTZEK
közzé HEID. p. 28. Sok éinü nevezete-
sebben pedig Fekete, veresses, sárgás, tö-
redéken porló, festő, a' tűzáltal mézfé-
válnik tizet veztvén el házból, Nehézsége
a' vízhez képest mint 4180:1000-bez. Elegyül
vas Fejéron, és Timsóból. Haéna nevezete-
tes a' éinekrees festékekre nézve; az üveget
veressen és violazinen festi, a' Só Nemek-
kel veress, zöld, violazín, sárga, és Fe-
kete üveggé lézen, éint ad a' Quartzok-
nak-is, a' falakja fekete a' porát pedig ne-
vezik *Perigordnak*; igen éükséges e' mel-
lett az Edények Mázolásokra, a' Fekete-
éappan kééítésre Saxóniában, és az üve-
gek

gek tiztításokra, az üveg Hutáknál. Ta-
láttatik:

1. Porló. *Magnesium Pulverulentum*, Staü-
biger Braunstein. Vassal elegyes.

a) Fejér. *P. Album*, VVeisz.

b) Fekete. *P. Nigrum*, Schwartz. † M.
Láposon a' Ketskéli vasbányában.

2. Kemény. *Magnesium Induratum*, Hart.
keménytömött.

a) Közönséges. *I. Rude Amorph*, Derb.
Nagyágon.

b) Tsepegő. *I. Scillatitium Tropffsteinar-
tig*. Sokéinü Bányavirág forma.

c) Rostos. * *I. Fibrosum*, Fafericht. Su-
gáros vagy tsepüs rézekkel.

α. Szürke. *F. Griseum*, Graú. Atzéléin †
M. Láposon, Felső Bányán, Eibenstok-
nál Saxóniában.

β. Veresses. *F. Rubens*, Röthlicht.

d) Kristályos. * *M. Crystallizatum*, *Crystal-
lisirt* Angliában, Schnéebergen, Hártzon,
Saxóniában, Siléziában, F. Magyaország-
gon. † M. Láposon.

3. FARKASNYÁL. *Magnesium Spumalia*, VVol-
fram. Vassal és Fejéronnal elegyes Fes-
tőértz, vaséin éürke tömött, belöl ros-
tos, a' Pisgöltzhoz nagyon hasonló, te-
rem a' Fejéron termő Bányákban. Ang-
liában, Altenbergen Saxóniában. Plat-
ton

ton Schönfelden Zinboldon Tsehorfágban, Flensfen Tyrollyban.

- a) Közönséges *S. Rudis, Derb.*
 - b) Rostos. *S. Fibrosa, Fasericht.*
 - c) Halpénzes. * *S. Spumosa, Schüppicht,* Saxóniában.
 - d) Kristályos. *S. Crystallizata, Crystallisirt.*
4. Földes. *Ochra Magnesia, Braunsteinacher.* GMEL. p. 133. Sokféle formákkal festő, és mázértz.

§ 87.

B. REND: *Második Rendbeliek az Egész-Értzek, Metalla, Metallen, mellyeket fellyebb meg-jegyeztem, Ezek pedig oktatnak Közönséges Értzekre meg-külömböztetvén a' Drágabbaktól azzal-is, hogy a, Tűzben végre el-enyéfnék, mellyek a, Következendők.*

§ 88. ♂

52. VAS. *Ferrum, Mars Chemicis, Eisen,* Szinéről, és hasznáról sokkal esmértelebb, hogysen hozzá Le irást kíványon, Nehézsége a' vízhez képest mint 8000: 1000-bez. Ro'sdája sárga, melly átallyában meg-eméfti, mint az erős tűz-is, salakja kék, és fekete a' sava vagy Gálittza zöld, Hasznos

nos a' Gazdaságban, Mesterségekben, a' Festsben a' Berlinikékről nevezetes, ez egyet huzza a' Mágnes, Atzélban a' leg-febben pallérozhato és drága, Terem inkább az Északos Tartományokban. Találatik:

1. Termésvas. *Ferrum Nativum, Gediegenes Eisen,* mellynek valóságát disputálják máig-is. GMEL. p. 326. találatott még-is, Misniában, a' Jülíki Fejedelemségben, Groskámsdorfnál Saxóniában, Siléfiában Baváriában-is; de ez igen ritka.
 - a) Apprózemü. *Nat. Granulare, Körnigt.* Eibenstoknál Saxóniában.
 - b) Kotzkaforma. *N. Tessulare, Vürfeleisen.* Sénégalnál Áfrikában.
 - c) Salakforma. *N. Scoriforme, Schlackenformig* Siberiában a' Némiri Hegyekhez közel a' Jénisaj Patakban, mellyet P. PALLAS Ur talált; de sokan valami hegy oldalból ki-égett falaknak tartják.
2. MÁGNESVAS. *Magnes, Magnet, Lap. Hercules* PLAT. *Attractorius* LIN. fekete barna, vasat huzó, és Északot mutatóértz VAL. t. 2. p. 235.
 - a) Atzélformatömött. * *M. Textura chalibea,* *Dicht.* Svétziában, Tazoltzon Magyarországon.
 - b) Apprózemü. * *M. Granularis, Körnigt.* Laplandban, Siberiában, Saxóniában,

ban, Erdélyben Topánfalván, Kritsoron, a' Bihar alatt, és V. Hunyadon. v. FICHT. t. 1. p. 158.

3. Vasértz. *Minera Martis Retractoria*, *Eisenertz*, mellyet a' Magneshuz

a) Feketevonásu. *M. Tritura nigra*, mit *Schwartzenstrich*.

α. Apprózemü. * *M. Granularis*, *Körnigt*.

β. Pénzes. * *M. Lamellaris*, *Blaetrig*.

γ. Tömött. * *M. Compacta*, *Dicht*.

δ. Kristállyos. *M. Crystallizata*, *Crystallizirt*.

b) Veresvonásu. *Miner. Mart. Tritura Rubra*, mit *Rothen Strich*, veres ses felle kemény, tsillámpozó szemekkel elegyes, Kőpallérozó, nehéz.

α. Apprózemü * *M. Smiris BORN*, *Smergel*. Angliában, Saxóniában *Schneebergen*, és Tsehorzában.

β. Leveles. *M. Lamellaris*, *Blaettrig*.

γ. Tömött. *M. Compacta*, *Dicht*. VAL. t. 2. p. 243.

4. Vaskő. *Lapis Ferreus*, *Eisenstein*, sárgás, barna, fekete sokféle formával, és elegyedéssel.

a) Tömöttkemény. *L. Solidus*, *Dicht*, dara bestörésü, sovány tapaktálu.

α. Szürke. * *L. Griseus*, *Graü*.

β. Sárga. * *L. Flavus*, *Gelb*.

γ. Veres. * *L. Ruber*, *Röth*. Helvétziában.

δ. Fe-

δ. Feketés. * *L. Nigricans Schwaertzlich*. Erdélyben V. Hunyadon, M. Lápofon † Borbátvizen.

b) Vizivaskő. *Ferrum Palustre*, *Sümpfstein*, a' vizek és posványok fenekén.

α. Gollyóbiforma. * *P. Globosum*, *Kuglicht*, Saxóniában.

β. Pénzforma. *P. Numismale*, *Geldsteine*.

γ. Zörgökő. *P. Aetiticum Adlerstein*.

δ. Rostos. *P. Fibrosum*, *Fasericht*.

ε. Kristállyos. *P. Crystallizatum*, *Crystallizirt*. Tsehorzában HEID p. 18.

c) Fattyuértzes. *Ferrum Micaceum*, *Eisenglimmer*, *Eisenrahm*. Fattyuvas, vagy tsillámpozókőforma kemény fíkrázó.

α. Szürke. *M. Griseum*, *Graü*.

β. Veres. *M. Rubrum*, *Roth*.

γ. Fekete. *M. Nigrum*, *Schwartz*.

d) Kovatsosvaskő. *Ferrum Spatosum*, *Eisenpat*, Fejér mezes.

α. Tömött. * *S. Compactum*, *Dicht*. Torotzkón, Hártzon.

β. Ágasbogas * *S. Dendriticum*, *Dendritisch*. V. Hunyadon, Torotzkón.

γ. Kristállyos. *S. Crystallizatum*, *Crystallizirt*.

e) Nehézvaskő. *Lapis Ferr. Ponderosus*, *Schwer Eisenstein*. Sárgás veres ses, sok formájú igen nehéz fíkrázó. Apprózemü vagy tömött.

I

f) Eny-

- f) Enyvesvaskő. *Ferrum Phlogisticum Brandertz.*
 α. Sárgásbarna. *P. Fuscum, Braun.*
 β. Fekete. *P. Nigrum, Schwarz.*
 5. Vérkő *Haematites Fibrosus, Glaskopf.*
vulgo Blutstein, igen sok formákkal, nevezetesen dombos, Tsepegő, és sugáros Belsőrézekkel.
 a) Sárga. * *H. Flavus, Gelb. Veresforma.*
 b) Szürke. *H. Griseus, Grau.*
 c) Verecs. * *H. Ruber, Roth.*
 d) Fekete. * *H. Nigricans, Schwarz.*
 α. Veseforma. * *H. Reniformis, Nierenförmig.*
 β. Faforma. * *H. Dendriticus, Dendritisch.*
 γ. Sugáros. * *H. Fibrosus, Stralicht.*
 Hártzon.
 6. Földesvaskő. * *Ochra Ferri, Eisenoher.*
 Sárgás, feketés, meg-évődött jukatos festő mézforma. Hártzon.
 a) BERLINIKÉK. * *Caeruleum Berolinense, Berlinerblau*, termés kék vasföld, mellyel a' Poctót és Festőt festik, a' Földben fejer kün meg-kékül, HEID. p. 19. Veisenselnél és Schneebergen Saxóniában. Gailthálnál Garinthiában, melly fejer színét meg-tartva. VAL. t. 2. p. 261.
 b) Fövenyes. *Arena Ferrea, Eisensand*, kékes fekete a' Patakokfélin. A' vas
 igen

igen sok Helyeken terem Európában, mellyet sokvólna mind elő számlálni.

§. 89. ♀

53. RÉZ. *Cuprum, Venus, Chem, Kúpfer.* A' vasnál lágyabb, könnyebben olvadó, Fő sine a' verecs, több más zinekkal, törése fényes, tömött hangzó, a' tűzben ég zöldes kék lángal, az igen erős tűzben végre verecs salakkáválik, a' rosdája zöld, Nehézsége a' vízhez képest mint 9000:1000-bez, a' Sós spiritusokkal fel-forr zöld habbal, a' Gálitza kék, a' több Értz Nemekkel könnyen elegyedik, azokat megkeményíti, a' Fejer-onat töredékennyé teszi, az Arany zínét neveli, a' Fattyurézzel meg-sárgul, az Egérkövel meg-fejerül. Hazna a' Közönséges Életben felettébb sok, még a' Régiéknél-is, sokféle *Compositio* készülvén belőlle, ónazatlan pedig Konyha edényeknek ártalmas mérges lévén. GMEL. p. 310. §. 612. Találtatik
 1. Termésréz. *Cuprum Nativum, Gediegenes Kúpfer.* Verecs fokformáju nevezetesen Saxóniában, Tyrólisban, F. Magyarországon, Bánátusban, Erdélyben, és más több Helyeken is Európában. GMEL. p. 311.

I 2

*) Más-

- a) Máfratermett. * *N. Superficiale*, *Angeflogen*. Schmölnitzen F. Magyarországon, Saskán, Bánátusban, † Rosián Zarándban.
- b) Hajforma. * *N. Capillare*, *Haarförmig*. Beztertze és Rudnabányán Magyarországon, Déván, Bánátusban, BORN. *Ind. Fos. t. 1. p. 101.*
- c) Agasbogás. *N. Dentatum*, *Zackig*, Svérsziában.
- d) Retzés. *N. Reticulatum*, *Gestrichtes*, Bánátusban, v. BORN. *Brief p. 5-76.*
- e) Leveles. * *N. Lamellare*, *Blaetrig*, † Rosián.
- f) Apprózemü. * *N. Granulare*, *Körnigt*.
- g) Tömött. * *N. Compactum*, *Dicht*, Bánátusban.
- h) Kristályos. *N. Crystallizatum*, *Crystallizirt*. Dognotzkán, Saskán, Bánátusban.
- i) Vasrész. * *N. Praecipitatum Caement Kupfer*. Vasból Rézzé változott. † Ramelsbergen, Herrengrudon, és Schwölntzen F. Magyarországon.
2. Rézértz. *Minera Cupri*, *Kupferertz*, sokfinü, és sokféle elegyedéssel.
- a) Üveg Rézértz. *M. Cupri vitrea*, *Kupferglasertz*. Üvegformazinü és törésü, Búdösköves.
- α. Szürke. *V. Cana*, *Graü*, lágy késsel vágható, Ramelsbergen.

β. La-

- β. Lazuros * *V. Luzurea*, *Kupferlazur*, kéktöredékeny, Hártzon, Bánátusban, Freibergen Saxóniában.
- b) Búdösköves. *Miner. Cupr. Pyriticosa*, *mit Schwefelkies*, Búdöskövel, és vassal elegyes, sárgás veresess lángzín és ezokon nevezik Pávafarkának - is, Déván; de az ilyen igen terméketlen fokott lenni. Füzesen Gurafádán v. FICHT. *t. 1. p. 157.*
- α. Máfratermett. *P. Superficialis*, *Angeflogen*.
- β. Apprózemü. * *P. Granularis*, *Körnigt*.
- γ. Darabos. * *P. Rudis*, *Derb*. Hártzon, Déván.
- δ. Sokformájú. *P. Figurata*, *Figurirt*. Néha sima mint a Tükör.
- ε. Kristályos. * *P. Crystallizata*, *Crystallizirt*. Déván, Bánátusban.
- c) Hammuzin Rézértz. *Miner. Cupr. Grisea*, *Kupferablertz*.
- α. Máfratermett. *G. Superficialis*, *Angeflogen*.
- β. Tömött. *G. Compacta*, *Dicht*. Kañihelen A. Saxóniában.
- γ. Sokformájú. *G. Figurata*, *Figurirt*. Kalapforma Frankenbergben HEID p 16.
- δ. Kristályos. *G. Crystallizata*, *Crystallizirt*. Tyrolisban, Bánátusban F. Magyarországon ezek a Nemek találatnak.

I 3

3. Föl-

- 3) Földes Rézértz. *Minera Cupri Calciformis* BORN. Ackerartiges Kupferertz.
- a) Verefs. *M. C. Rubra*, Roth. Ülvegforma világos.
- α Darabos *R. Rudis*, amorph, Durb.
- β Approzemü * *R. Granularis*, Körnigt. Helvétziában
- γ Kristályos. *R. Crystallizata*, Crystallizirt.
- δ Czinóbriuméin *R. Colore Cinnabarino*, Cinnoberföbíg, tömött. homályos.
- ε Téglázin. *R. Colore Lateritio*, Ziegelfaerbig, festő, sovány tapasztásu.
- ζ Jáspisforma. *R. Faspideum*, Faspartig. Agyagosformatörésü, Saxóniában, Tyrólisban Bánátusban, BORN. *Ind. Fos. t. 1. p. 104.*
- b) Kékértz. *Ochra Cupri Caerulea*, Kupferblau, a' legzebbek Bergblau.
- α Porló. *C. Pulverulenta*, Staubig.
- β Tömött. *C. * Compacta*, Dicht. Offenbányán.
- γ Mástratermett. *C. Superficialis*, Angeflogen.
- δ Tsepegőforma * *C. Stillatitia*, Tropfsteinartig, Peruban, Hártzon
- ε Kristályos * *C. Crystallizata*, Crystallizirt, Saxóniában, Bánátusban, Tyrólisban GMEI. p. 315.
- c) Zöldértz. *Ochra Cupri viridis*, Berggrün, a' legzebbzöld sokféleformákban.
- a) Por-

- α. Porló. *V. Pulverulenta*, Staubig, termés Krispán.
- β. Tsilámpozó. *V. Micacea*, Glimmerartig.
- γ. Kristályos. * *V. Crystallizata*, Crystallizirt. Hártzon.
- δ. ATLATZÉRTZ. * *V. Germinans*, Afericea Atlantzertz. Sellyemforma, és finü Ros-tos, vagy vékony tsillag fugárokkal. Hártzon, Thielbergen, Bánátusban.
- ε. Bányazöld. * *V. Montanum*, Kupfergrün, Sovány törésü tömött, Hártzon.
- ζ. MALAKITES. * *Malachites*, Malachit, tömött pallerozható, sik tapasztásu, fugarostörésü viselik Gyürüben s Pártaövben. Déván, Bánátusban, F. Magyarorzágon, Sibériában. GMEI. p. 313.
- d) Sárgaértz. *Ochra Cupri flava* Gelbocher. Festő.
- α. Porló. *F. Pulverulenta*, Staubig Zerblick.
- β. Tömött. *F. Compacta*, Dicht.
- γ. Tüdőzin. *F. Cuprum Hepaticum*, Leberertz.
- δ. Szurokzin. *F. Cuprum Piceum*, Pechertz Eurokformaínü és Törésü, Alsátziában és Magyarorzágon.
- ε. Tserepes. *F. Testacea*, Schaaligt.
- ζ. Kristályos. *F. Crystallizata*, Crystallizirt.
- e) Feketeértz. *Ochra Cupri Nigra*, Schwartz. Ocher Hassiában VAL. t. 2. p. 291.
- f) Agyagosértz. *Ochra Argillacea* Kupfer-

letten, fürke sárgás, kékes, Bánátusban.

VAL. t. 2. p. 294.

§. 90. §

54 FEKETEON. *Plumbum Saturnus Chem, Blei.*

Feketésés kékes fürkezinü, felsőzine homályosfétét, a' törése fok formáju fényes könnyen olvadó, lágy, Spiritussal vagy etzettel megöntözve édesizü, ad Gletet, *Lithargyrium*, mellyel az Értzek olvadását segítik és az edényeket mázolják, Nehézsége a' vízhez képest mint 11325:1000-bez, a' több Értz Nemekkel az egy Kobáldon kívül özve lehet elegyíteni, Hasznos az Értzek Mivelésében, Mesterségekben, és az orvóslásban-is. GMEL. p. 295. Találtatik:

1. Termésen *Plumbum Nativum, Gedienges Blei*, mellyet fokban kétségben hoznak; de irnak mások Lengyelországban, Schneebergen, Silésiában, és Vilachon, Carinthiában találtakat VAL. t. 2. p. 301.

2. Fényesonértz. *Minera Plumbi, Bleiertz*, fényestörésü. A' Hártzi Claustkálban. Magyarországon Schelmetzen Nagy és Felső Bányákon. Erdélyben Kapnyikon, Láposbányán, Radnán, Offenbányán v. FICHT. t. 1. p. 157.

a) Büdöfsköves. *Min. Pl. Sulphurea, Sulphur Bleiertz.*

α. Tükörértz. * *S. Textura chalibea, Spiegel-*

gelertz, tömött, fényes atzélforma.

β Pénzes. * *S. Squamosa, Schüppicht*, apró, és nagy pénzekkel

b) Kristályonértz *Min. Pl. Crystallizata, Crystallizirt.*

α. Kotzkás. * *C. Tessularis, Würflicht.* Egyenlő vagy Egyenetlen oldalokkal.

β. Szeges. * *C. Prismatica, Prismatisch.* Ezek gazdagabbak ezüsttel, mint a' kotzkás Kristályosok Magyar WERN. p. 131. 9.)

c. Pisgóltzos. *Galena Antimonialis, mit Spiesglas* Felső Bányán, Kapnyikon, Sálbergen.

α. Tsepüs. *A. Fibrosa, Fasericht*, vagy sugáros.

d) Iróértz. *Gal. Ars. Plumbago, Bleischwefel* Büdöfs és Egérkövel elegyes a' Fájín Angliai a' Gyertyán ég; de el-nem romlik, a' közönséges ég de el-romlik és az a' próbája. Hártzon, Freibergben Saxóniában, Schelmetzen F. Magyarországon. VAL. t. 2. p. 305.

α. Apprózemü. * *P. Granularis, Körnigt.*

β. Pénzes. * *P. Squamosa, Schüppicht.* Flintsiren Angliában.

3. Kovatsosonértz. *Minera Plumbi Spathosa, Bleispath. Calciformis* BORN. fokézinü igen könnyen olvado.

a) Közönséges. *Plumb. Spat. Amorphum,*
I 5 Derb

- Derb.* Darabos, Hartzon Zellerfelden.
 α. Tömött. *S. Compactum, Dicht.*
 β. Stillatitium. *S. Stillatitium, Tropfstein-*
artig.
 γ. Leveles. * *S. Lamellosum, Blaettwig.*
 b) Kristályos. *Plumb. Spat. Crystallizatum*
Crystallizirt. Hartzon.
 α. Kotzkás *S. Tessulare, VVürflicht.*
 β. Táblás. *S. Tabulare, Blaettwig.*
 γ. Sokfegü. *S. Prismaticum, Prismatisch.*
 δ. Hajforma. *S. Capillare, Haarförmig.*
 Zellerfelden igen ritka s drága.
 ε Sugáros *S. Striatum, Radiat: Stralicht.*
 Ezek többire Fejérek.
 c) Szinesonértz. *Plumb. Spat. Coloratum,*
Gefaerbt, többire Rostosrézekkel.
 α. Fejér. * *P. Album, VVeisz.* Angliá-
 ban, Zellerfelden Hartzon, Frajbergen
 Saxóniában, Bánátusban, Schelmetzen
 Magyarországon.
 β. Kék. * *P. Caeruleum, Blau,* Hartzon
 Tsopáunál Saxóniában, és Schelmetzen.
 γ. Zöldes. * *P. Viride, Grün.* Hartzon,
 Offenbányán.
 δ. Sárga. *P. Flavum, Gelb.* Annabergen
 Austriában.
 ε. Veres. *P. Rubrum, Roth.* Tyrolisban,
 Catharinenbúrgnál Siberiában, melly igen
 ritka GMEL. p. 297.
 ζ. Fekete. *P. Nigrum, Schwartz.* Siberi-
 ában

- ában, Bleistadnál Tsehorfágban, és Tso-
 páunál Saxóniában.
 4. Földesonértz. *Ochra Plumbi, Blejocher,*
festő, Terra Plumbaria BORN.
 α. Fejér. *O. Alba, VVeisz.*
 β. Szürke. *O. Grisea, Graü.* Ide fám-
 láthatni az *Onas Fövenyet-is.*
 γ. Feketés. *O. Nigricans, Schwvaertzlich,*
 a' meg-nevezett Hellyeken. Többet-is
 láthatni a' meg-nevezett *Irókban.*
 § 91. 4
 55. FEJÉRON. *Stannum Jupiter Chem, Zinn.*
 A' Fejéronértze, felettebb nehéz, setét
 Gránátin, a' vonása világoskürke, faga
 Egérköfag, a' tűzben magára félllyel pat-
 togó, Az onnya pedig, Fejérezüstzin vagy
 atzlészürke, fényes, lágy, hajló, a' fog alatt
 tsikorgó, Nehézsége a' vízhez képest mint
 1471: 1000-bez, a' Tűzben könnyen ol-
 vad kék lángal, és végre válik mézfé vagy
 Opálinü üveggé, a' több Értznemekkel
 könnyen elegyül, és azokat töredékenyek-
 ké tézi, Európában kevés helyen terem.
 Hazna igen sok, sokfele *Compositiokra,* a'
 Feketeonnal ad külömbféle jóságú Edényt,
 az elegyítés szerént igen rosz a' két Jegyü
 mellynek 2. réze fejér 1. réze Feketeon Kö-
 zönséges a' három jegyü mellynek 83. Réze
 Fejér,

Fejér, 17. Réze Feketeon. A' Jóféle Ánglus Zinn, a' mint nevezik, a' Négy Jegyü mellynek 97. Réze Fejér, és csak 3. réze Feketeon VAL. t. 2. p. 324. Vassal, Egérkö Értzel, Fattyuonnal Rézzel elegyítve öntenek belöle Gyertyatartót, Harangot. Képeket, 's több afféle eszközöket, hasznos az orvoslásban is a' Meze, és a' Festésben GMEL. p. 306.

Találtatik:

1. Termés Fejéron. *Stannum Nativum*, *Gediegenes Zinn*, igen ritkán Indiákon, Angliának Cornvallis nevü Tartományban, Saxóniában, Tsehorfágban Jóáchimstháiban. VAL. t. 2. p. 318. Fejérenértz. *Minera Stanni*, *Zinnstein* Zinnértz, nehéz Gránátfin.

a) Közönséges. *M. Amorpha*, *Derb*. Angliában, Saxóniában.

α. Tömött. * *M. Compacta*, *Dicht*. Igen nehéz, Schlackenvaldon Tsehorfágban.

β. Sugáros. *M. Striata*, *Stralicht*, Fejéres fürke ritka Sibériában VAL. t. 2. p. 322.

b) Kristállyos. *Stannum Crystallizatum*, *Zinnkristall* *Zingranat*. Gránátforma, veressvonású, éikrázó, nehézségével különbözö a' Gránátkötöl.

α. Fejéres. *C. Albescens*, *VVeisz*, Carinthiában, Altemburgnál Saxóniában.

β. Sárgás. *C. Flavescens*, *Gelblicht*, a' meg-nevezett Hellyeken.

γ. Gránátfin. * *C. Coloregranatico*, *Zinngraüpen*, Sonnenbergen Saxóniában, Magyarországon igen ritkán. VAL. t. 2. p. 320. Hazánkban pedig éppen nintsen.

δ. Fekete. * *C. Nigra*, *Schvartz*, az felyebvaló Hellyeken.

ε. Özvetsoportozott. * *C. Conglomerata*, *Zinnzwitter*, Tsehorfágban.

3. Földes Fejéron. *Stannum Calciforme* *Zinnspat*, Fejéres vagy sárgás.

a) Kovatsos. *Stan. Spatosum vitreum* BORN. *Zinnspat*.

α. Tömött. *S. Compactum*; *Dicht*.

β. Kristállyos. *S. Crystallizatum*, *Crystallizirt*. Töplitzen Tsehorfágban és Schaenfelden. BORN. *Ind. Fos. t. 1. p. 81.*

Ide éámlálhatni a' Fejéron Fövenyet-is.

§ 92.

C. REND: Harmadik Rendben téfem a' Nemes és Drága Értzeket, *Metalla Nobilia*, *Edle Metallen*, mellyek a' többinél nehezebbek, febbek, ritkábbak a' tűzben állhatatosok, a' pénzre és egyéb Portékákra nézve legbetesebbek, és ritkaságokért drágábbak, a' Pénzveréfröl irt P. BECKMAN *Technol. p. 440.* a' Régiéknél is a' Platinán kívül esméretesek, és árusok voltak. *Aut. GOGVET. Geschicht, der Künste 1. Th. p. 140.* Lemgo 1760. 4. igen szép könyv.

56. EZÜST. *Argentum Luna Chem, Silber.*

Az Értze sokfinű, maga fejer, veresses, fényes, a' törese tündöklő, hangos, finét megtartya, könnyen olvadó, és nyújtható, úgyhogy egy Grán Ezüstből három ölnyi két ujj szélességű Pléhet lehesse kéziteni, a' tűzben állhatatos, és az üveget veressbársonyánnal festi, lehet a' több Értz Nemekkel könnyen elegyíteni, és a' Kénésövel bé-fogni. B. HERMAN *Beschreibung des Silber Proesse zu Neüfol VVien 1781.*
8. Jóságát meg-lehet próbálni akármelly szép Eekete Jálpison, vagy próbaköven. *Lap. Lydiuson*, a' leg-felső Próbája 16. a' leg-alsó 10. különböző árokkal. Haénos a' közönséges Életben a' éükségre, Haénora, és Ékéségre - is VAL. 1. 2. p. 348.
Találtatik:

1. Termés Ezüst. *Argentum Nativum, Gediogenes Silber.* Fejer vagy atzélkín éürke, és veresses, sokféle formákban, és Anyamatériákban, nevezetesen Mexikóban, és Péruban, Norvégiában, Németorzágon, Magyarorzágon, és Erdélyben igen ritkán.

a) Tízta. *N. Nudum, Rein.* Ezüststúfa a' Bányásoknak.

α. Másratermett * *N. Superficiale, Angeflo-*

A FÉL és EGÉSZ ÉRTZEKRŐL. 143

geflogen, Sálbergen Saxóniában, Kapnyikon Erdélyben.

β. Hajforma * *N. Capillare, Haarförmig.* Freibergben Saxóniában, Hartzon

* Felsőbányán, Erdélyben Boitzán, Gajinelen; de igen ritkán, BORN. *Ind.*

Foss. 1. 1. p. 70.

γ. Agasbogás. * *N. Dendatum, Zackig.* Kúingsbergen Norvégiában, és Mexicóban.

δ. Plé vagy Islogforma. * *N. Bracteatum, Blechig.* Saxóniában, Rudán.

ε. Apprózemü. * *N. Granulare, Körnigt* Schelmetzen.

ζ. Tömött. * *N. Compactum, Dicht.* Rudán az Háromkirályokban, Tsertésen, Hartzon Andréásbergben igen szép fejer.

η. Kristályos. *N. Crisfullizata, Crystallizirt.* Kúingsbergen Norvégiában.

b) Titkos. *Arg. Nat. Larvatum, Mineralizirtes Silber,* melly más matériákkal láthatatlanul elegyült, és bajos el-választani.

α. Értzes * *L. Metallis, mit Metallen* Nagyágon, Kisbányán, Schelmetzen, Sálfelden, és Freybergben Saxóniában.

β. Büdöfsköves. * *L. Miner; Inflammab. mit Brenb. Miner.* Schelmetzen, Felsőbányán.

γ. Földes. *L. Terra et Lap. mit Erde und Steinen.* Kúittenbergben Tschorzágon, Schelmetzen, Rudán. Kapnyikon, Hár-

Hártzon, sokféle Kő, kovacs, és Föld Nemekben. BORN *Ind. Fos. t. 1. p. 83.*

δ. Tapló Ezüstértz. *L. Foliaceum VAL. Bergzunder*, ritka, gazdag verefs taplóforma Klausthálon.

2. Gazdag Ezüst-Értz. *Minera Argenti Dittissima, Edles Silberertz*, mellyek finek gazdagok, könnyen olvadók; és magokat a közönséges Értzektől ritkaságokkal is meg különböztetik.

a) Fejér Ezüstértz. *Min. Arg. Alba. VVeisgülden*. Búdöfs és Egérkövel 's Rézzel elegyes, fejevónásu, fejér vagy kékesvadgalambzin.

α. Morfolható *A Friabile Arg. Tuliginos. BOKN, Rűfigertz*. Nagyágon, Boitzán

β. Mástbéborított * *A. Superficiale, Angeflogen*. Hártzon, Ronitzon és Körmötzbányán.

γ. Tömött. *A. Compactum, Dicht*. Clausthálon, Tsertésen Rudán, Kapnyikon 10. Lótos.

δ. Kristályos. *A. Crystallizatum, Crystallizirt*. Hártzon, Körmözt és Schelmetzbányán BORN *Ind. Fos. t. 2. p. 78* Rudán Nagyágon Offenbányán v. FICHT.

b) Hamuzin Ezüstértz. *Minera Argenti Grisea, Silber Falberertz*, nehéz gazdag.

α. Darabos. * *G. Amorpha, Graú, Hártzon,*

rzon, Freibergen, Kapnyikon, a' Sz. Ferentzbányájában.

β. Kristályos. *G. Crystallizata, Crystallizirt*, Hártzon.

γ. Tükörértz. * *G. Minera Specularis Spiegel oder Stablertz*, a' Hártzi Clausthálon.

c) Verefs Ezüstértz. *Miner. Arg. Rubra, Rothgülden*, Schelmetzen, Nagy és Felső Bányákon. Erdélyben Boitzán, Tsertésen, Drajkán. v. FICHT. *t. 1. p. 156.*

α. Mástratermett. * *R. Superficialis, Angeflogen*, Nagybányán.

β. Apprózemü. *R. Granularis, Körnigt*. Hártzon.

γ. Tömött. * *N. Compacta, Dicht*.

δ) Kristályos. * *R. Crystallizata, Crystallizirt*. az Hártzi Andreásbergen a' Sám-sombányájából.

d) Üveg Ezüstértz. *Miner. Arg. Vitrea, Glasertz*. A' Bányázoknak Glözt vagy Glüs. Üvegformatörösü és Linü

a) Töredékeny *V. Fragilis, Röschevacaechs, Monticol*. Schelmetzen, Körmötzbányán, Erdélyben Boitzán, Drajkán, Hertze-ganon v. FICHT. *t. 1. p. 156.*

b) Lágy. * *V. Sectilis, VVeichgevacaechs*, a' Tsehorzági Joachimstálban.

α. Mást béborított. *V. Superficialis, Angeflogen.*

β. Hajforma. *Capillaris*, *Haarförmig* Schel-
metzen.

δ) Kristályos. * *Crystallizata*, *Crystal-*
lizirt, Büdölskö Értztzel beboritva,
Andreásbergen, Hártzon.

e. Sima Ezüstértz. *Miner. Arg. Cornea*,
Hornsilberertz. Szaru vagy Szurokforma
simaságu fényes.

α. Darabos. *C. Rudis*, *Derb*.

β. Lágy. *C. Mollis*, *VVeich*, Zellerfel-
den.

γ. Töredékeny. *C. Fragilis*, *Zerblick*.
Hártzon.

δ. Kristályos. *C. Crystallizata*, *Crystal-*
lizirt, Saxóniában.

3. Közönséges Ezüstértz. *Minera*, *Argentii*
vulgaris, *Gemeines Silberertz*.

a) Egerköves. * *V. Arsenicalis*, *Arsenika-*
lische Silberkies, fejezes az Hártzi Claús-
thalon és Andreásbergen, Felső Bányán
nevezetesen.

α. Apprózemü. *A. Granularis*, *Körnigt*.

β. Tömött. * *A. Compacta*, *Dicht*.

b) Büdösköves. *V. Sulphurea*, *Schwefelich-*
ter Silberkies. Sárgás, Ezüstös Gelf. a
Bányázóknak. *Plachman A. Magyaror-*
*szág*on, vassal elegyes.

α. Darabos. * *S. Rudis*, *Derb*.

β) Tömött. * *S. Compacta*, *Dicht*.

γ. Kristályos. *S. Crystallizata*, *Crystai-*
lizirt.

lizirt. Ezeket kaphatni Nagy és Felső
Bányákon, Kapnyikon, Boitzán Brásán,
Toplitzán, Porkurán.

c) Písgóltzos Ezüstértz. *Minera Argenti Anti-*
monialis, *Federetz VAL*. Feketés kékes,
Saxóniában, Schelmetzen, Felső Bányán,
Kapnyikon.

α. Hajforma. *A. Cappillaris*, *Haarförmig*,
porló, vagy keményfalakkal.

β. Sugáros. * *A. Radiata*, *Stralicht*.

γ. Tüdőzin. *A. Camp. Hepatica*, *Dicht*
Leberertz tömött.

d) Fattyuértzes. *Min. Arg. Zinkosa vel*
micacea, *Silberhaltiges Blendertz* Boitzán,
Füzesen, Trixtián Gajinelen. v. FICHT.
t. 1. p. 157.

4. Földes Ezüstértz. *Minera Argenti Terra*
mixta, *Sibelmülmünd Letten*, Sárgásagya-
gos Schelmetzen. Kapnyikon.

α. Fövenyes. *Arena Argentifera*, *Silber-*
Sand. Mexikóban, Patosiban, Amériká-
ban, az hol némelly Patak feje az e-
züstös fövenytől. Az Ezüstös földhez éám-
lálja VAL. a' *Ludfárforma Értzet-is*. Még
meg-enyit-is lehet ide éámlálni, ha va-
laki utánnok tézi az Anyamatériát-is a'
mellyekkel terem. BORN. *Ind. Foss.*
T. 1 p. 71.

57. FEJÉRARANY, vagy PLATINA. * *Platina del Pinto, Platina, VVeisgold.* Színe az Ezüst és vasfin között való, kékes Fejerezüftin, fényes, igen apró laposfémekben, nehezen olvadó, Nehézsége a vízhez képest mint 16500: 1000-hoz. Ez, ebben a házban 1749-ben találtatott Ámeriki tejjértz, mellyet kapnak a Déli Amérikánk Ehócó nevű Tartományában, a Pintóvizében, és a házazon-is, Paquajában, és Szánta Féban. Kárthágnához közel, Nehezebb az Ezüftnél, könnyebb az Aranynál, és azért-is nevezik Fejer Arany-nak az Aranyhoz hasonló Tulajdonsági lévén, igen ritka és tiltott, többet láthatni a következő nevezetes Iróknál BERGMAN *opus. Phis. Chem. Ups. 1780. p. 166.* MARGRAFS *Chem. Schriefft. Berl. 1761. Graf. Carl. v. SIKINGEN. Versuch über die Platina 1782. 8. a' ki Drotot, és Pléhet-is készített belölle; meg tiltatott pedig az Aranyra nézve, mellyel meg-elegyítve feltébb bajos, és tsak a Kénesövel való bé-fogás által lehet meg tudni, akkor az Aranytól el-maradván. FOURNIER *Diss. de Metall. VVien. 1777. p. 34.**

58. SÁRGA ARANY. *Aurum Sol Chem. Gold.* Tündöklő, és a nyálazásra - is eleven sárga finü, a tűzben áthatatos, Kénesövel bé-fogható, a Sóspiritusokkal finét közli, válaftóvízzel minden Értz Nektől el-lehet válaftani, Nehézsége a vízhez képest mint 19640: 1000-hoz. A ritkaságaért és szépségiért a többi között leg-drágább, leg-betesebb Pénzben, Kötösben, és a Portékákban is, a többi feltt nyujhatóbb is mert Egy grán Aranyat lehet 500 ölnyire meg-nyujtani VAL. t. 2.

p. 352. Találtatik:

1. Termésarany. *Aur. Nativum Gediegenes gold,* nevezetesen Ámerikában, Magyarországon és Erdélyben.

a) Tízta. *N. Nudum, Rein,* tettezes, mindjárt dolgozható.

α. Másratermett * *N. Superficiale, An-flogen,* Péruban tsilámpozókövérköben, és Tyrólisban.

β. Hajforma * *N. Capillare, Haargold,* Abrudbányán, Schelmetzen, Péruban.

γ. Ágashogas. *N. Dentatum, Drat und zackenförmig.* Abrudbányán, Rudán. M. VERN. p. 109. *

δ. Pléhes. * *N. Bracteatum, Blaetrig. Eü-*

zefen, Boitzán, Triftián, Rudán, Abrudbányán.

z. Apprózemü * *N. Granule, Vaschgold.*
A' Kövekben, és a' vizekben.

z. Tömött. * *N. Compactum, Dicht,*
Kapnyikon, és a' felsőbb Hellyeken.

η. Kristályos. * *N. Crystallizatum, Cry-*
stallizirt, igen ritka.

b) Titkos. * *Aur. Nativum Larvatum,*
Mineralisirtes Gold, mellyet tsak tüzzel
lehet ki-venni.

α. Értzes. * *L. Metallis. mit Metallen,*
Nagyágon, Kapnyikon, Schelmetzen.

β. Búdösköves * *L. Sulphure, mit Schwefel-*
kies, Zalathnán a' Facebányi Lorettoiban.

γ. Szenes. * *L. Carbonē Piceo, vel Prae-*
cip. in Erdhartz, Kolb, Abrudbányán
mellynek le-írását reménylhetni M. T.
Cons. MÜLLER Urtól.

δ. Tubákéin. *L. Forma Tabaci, Tobak-*
faerbig, Zalathnán.

2. Értzesarany. *Minera Auri, Goldkies, Gelf,*
mellyek kevés aranyat tartanak.

a) Písgoltzos. * *M. Antimonialis, Antimo-*
nialisches. Nagyágon, Kapnyikon, Bá-
nyán.

b) Búdösköves * *M. Sulphurea, Schwefel-*
fichtes, Zalathnán.

c) Tzinobriumos. *M. Cinnabarina, Gol-*
discher Cinnober, Schelmetzen.

3. Föl-

3. Földesarany. *Aurum Terra mixtum,*
Goldletten, Rudán, Főcebányán, Her-
tzegánon.

a) Palaköves. *T. Schistosum, Goldschiefer,*
Kajonelen Erdélyben.

b) Agyagos. *T. Argillosocaerul; Goldhat-*
tiger blaüer Thon. Boitzán, Bánátusban,
Schelmetzen BORN. Ind. Foss. t. 1. p. 39.

K 4

V.

SZAKASZ.

A'

KÖVÉVÁLT DOLGOKROL

vagy

PETRIFIKATUMOKROL.

§ 96.

A' KÖVÉVÁLT DOLGOK-is nagyon ékefitik a' Kő's Értzbéli Gyűjteményeken; de nem csak hanem ezekben tsudáljuk, *Elsőben* A' Mesterségesen munkás jádzi Termézetet; melly nem csak a' le-dólt Fákat, plántákat, félyel el-hányarott Tsontakat, Tengeri-Tsigákat változtat kövekké; hanem még a' fenn álló Előfákat-is, azoknak ha-forma vékony Nedvességjukait, *Porussait*, a' benne fel-járó nedvesség által, apró-fájin főveny rézekkel úgy meg-rakván, hogy azok az által végre kémény éikrázó kova, Jáspis, és Akhát kövekké-is válnak; vagy pedig, ezek közzül fokakat el-rontván; meg-eméltvén, és fokakat Eredeti-rézekre vízfá vivén, azoknak fokott Formájokat hasonló tettzetességgel Agyaggal, Kövel, és Értz Nemekkel-is meg-tölti, meg-kemé-

A' PETRIFIKATUMOKROL

keményíti, és által változtattya, vagy pedig végre, valami jádzi mesterséggel másokhoz hasonlókká tézi.

§ 97.

Másodszor: A' Kővévált Tengeti - Tsigák, mellyek Hazánkban, nagy bővséggel találtnak, bizonyos és tsalhatatlan Emléket-kövei, a' Közönséges Özönviznek, (vagy még a' Mofes által meg-irt Teremtés előtt való valami Földváltozásának, a' mint a' mostani Tudólok vélekednek) találtnak nem csak az alatsan Hegyeken, Arkokon; hanem a' leg-Magosabb Hava-fokon-is, a' Köziklak gyomrában, és Nagy-mellysegekben BLUMECBACK *Natur-Geschicht* p. 545. §. 249. a' mint a' hires de LÜCK Ur tapasztalta és írja; az hová hogy egyéb Arvizek fel hágranak volna nem olvalasuk, a' Tsigákat pedig hogy valóságos Tengeri Állatok légyenek, fenki kétségben nem hozhattya, ha valaki azokat az ő *Origináljokkal* vagy Eredeti - Nemzetségekkel egyben veti.

§ 98.

De Harmadszor: Ha valaki ezeket a' Közönséges Özönviz Maradványinak esmérni nem akarja; azt hát csak meg-kell enged-

K 5

ni;

ni; hogy az Hazánk valaha tsalhatatlanul Tenger lett légyen, mellynek, ugy gondolom, nem bizonytalan Jelei, az Ország' közepén fekvő többire Föveny, vagy pedig Agyag és Palakövel rétes Hegyek, és azoknak a' Tengertől hagyott Só Fundamentomi, v. BORN. Brief. p. 137. v. FICHT. t. 1. p. 137. a' körül folyó Tengerpart Közikla Havajok, azokon a' Tüzokádó-Hegyek nyomai, mellyek a' Tengerme lyeki Hellyeknek tulajdoni, millyenek a' Búdóshegy; a' Volkán vagy Vulkán teli lévén most is Közénnel, Égő materiákkal az honnan kétség nélkül neveztetett-is valaha, és gyanitom még a' pintzemódon dobogó Laposvidéki Sátor-is, és azoknak Salakkövei, Egőmateriájok, és Köfenek, a' Hazában találtatott Fekete Iszlándiai Akbátok, mellyek az Iszlándiai Hekla Hegyének tulajdoni; de ezek mellett a' sok szép Tengeri-Tsigák az Hazánk tsaknem minden Réseiben, a' sok Barlangok, a' Fukatos Salak Malomkövek vagy Lávák, mellyeknek Hellyeket megjedzettem, e' Munkátskában félyyel.

§ 99.

Igen sok volna mindenféle Patrifikátumokat, e' kitsin Munkában, mind fel-tenni; minden Nemekkel, és apróság változásokkal; a'ki

a'ki azért Ezekkel kíván bővebben-is meg-eismerkedni annak tudni kell a' Plánták, Allatok, Tsigák, és az *Insectumok* vagy Appró-Bogarak, és Férgék Históriáját, hogy az Eredeti-vagy Természeti-Nemzetségekből jobban meg-eismerhesse. A' Hazabéliekről nevezetesen igen szép a' M. Cons. FICHTEL Ur sokszor nevezett Munkájának *Első Darabja*, ezen kívül a' Petrifikátumokról közönségesen irtanak VOLT-FARI. *de Petrif. Casselanis* 1719. fol. LEIB-NITIUS *in Protog. Petrif. Goetting.* 1737. 4. SCHEÜCHZER és BRÜCMAN a' *Munkájokban*, GESNER *de Fossil Fig.* 1565. SCHRÖTER. v. *Versteinerg.* 1774. T. 2. 4. VALLERIUS. t. 2. és mások fokban; a' kik Theológiát-is irtanak a' Kövekről, Tsigákról, insectumokról.

§. 100.

A. REND: *Első Rendben téfem a' Kövévált Plántákat, Petrificata Vegetabilium, versteinerte pflanzen, mellyek nem tsak a' lágy Agyagok Kövekben, vagy egészen általváltozva, vagy tsak nyomokat hagyván magok után, találtatnak; hanem még a' kemény Jáspis és Akbát kövekben-is.*

§ 101.

59. KÖVEVÁLT PLÁNTÁK. *Petrificata Vegetabilia, Versteinerte Gewächse*, mellyek gyakran csak fellyül vagynak béborítva, és a' kinek tettzikviheti a' Tsepegő Kövekre-is. Találtatik:

1. Plántakő. * *P. Pbytolithus, V. Pflanze*. Illyen muharat találni Göttingánál a' Vendeni Pappiros Malomnál. † Fentőfüvet a' Fel-Enyedi Hideg-Feredőn.

2. Plántanyomoskő. * *P. Typolithus, Spürenstein*. † Rápólton, Bojában az Angyelpatakban. † Radnán. E. Sz. Györgyön a' Küsmödi Patakban. *Lásztöbbet. t. 2. p. 408.*

§ 102.

60. KÖVEVÁLT FÁK. *Lithoxyla, Versteinerte Hölzte*. VAL. p. 402. Tizenötféle Fát lámlál elő, mellyek vagy egészen, vagy többire csak némelly részekben válnak kövekké, kiváltképpen pedig le-dőlve. Találtatik:

1. Közönséges Fakő. *L. Lignum Foss. Lapideum, V. Holtz*, melly többire fővenyes, Tsepegő, és Darásköben vagy ferte félllyel a' Hazában.

a) Kögyökér. * *L. Rhizolithus, V. Würrzel*. † A' Bujturi Tserében.

b)

b) Kőág. * *Lithocalomus, V. Neste, a'* Darásköves helyyeken, Rápólton.

c) Kőlevél. * *L. Lithophilia, V. Blaetter*, Radnán, Rápólton.

d) Kögyümölcs. * *L. Carpolithus, V. Früchte*. Carlsbádon Tschorzágbán, E. Sz. Györgyön.

2. Szikrázó Fakő. *Lithoxylon Scintillans, Hartes Steinholtz*, sima, tömött, pallérozható, mellyből Pixiseket-is kéziktenek.

a) Fakova. * *L. Siliceum, Kieselartigesholtz*. Ribitzén az hol egézfá kezdett volt Kővévalni, Magyarorzágon, Tschorzágbán, Saxóniában, Helvétziában VAL. p. 402.

b) Fajáspis. * *L. Faspideum, Faspartigesholtz* igen szép zöld Boburnnál Hassiában.

c) Faákhát. * *L. Achatinum, Akhátartigesholtz*. VAL. t. 2. p. 400.

3. Értzes-Fakő. *Lithoxylon Mineralizatum, Mineralisches Steinholtz*, Hártzon, néha Timsóval, Büdöskövel, és Nemesebb Értzel-is.

4. Fanyomoskő *Typolithus, Spürenstein*, melyben Faág Falevélnyomok láttzanak.

§ 103.

B REND: Masodik Rendbéliek, a' Kővévált Allatok, és Kiváltképpen azoknak Tson-

tyai

tyai a' következő Kendel, azokkal együtt mellyek az Allatokban is találatnak, Ezek Calculusoknak Arénaköveknek, az Elsők pedig Tsontköveknek neveztetnek.

§ 104.

61. KÖVÉVÁLT EMBER-TSONTOK. *Petrificata ossa Humana, Verstein, Menschen-Knochen.* Ezeket a' Kövévált vagy megkeményedet Tsontokat, leg-inkább tsak azok esmérhetik-meg a' kik jártasok a' Tsontok Tudományában vagy *Osteologiában.* Találatik:

1. Ember-Tsontkő. * *Xylostum Humanum, V. Menschenknochen.* Koponya, Fog, Szártson, Oriás-tsontok közönségesen, a' Baumáns hires Barlangjában Saxóniában LEIBN. *Protog. Petrif.* 4. VAL. t. 2. p. 578.
2. Arénakő. *Calculus Humanus, Menschenstein.* Az Ember belső rézeiben.

§ 105.

62. KÖVÉVÁLT ÁLLAT-TSONTOK. *Zoolithi, Versteinerte Thier-knochen,* Nevezetesebben találatnak a' Nagy Állatok Tsontyai, a' Barlangokban, és Havafokon.

1. Állat Tsontkő. *Ebur Fossile, Gegrab, V. Bein.*

Bein. Siberiában, a' Baumánsbarlangjában Saxóniában.

- a) Elefánté. *E. Elephantis, G. Elfenbein,* † Erdélyben-is találtak 'Sejk körül egy igen nagy Félőt, melly vagyon a' M. GUBERNATOR Ur ó Excellentiájánál, melly sokak ítélete ferént bizonyosabban Elefántfő.
- b) Rinotzerosé. *E. Rhinocerotis, G. Rhinocerosbein.*
- c) Unikornisé. *E. Unicornis, G. Einbornsbein,* LEIBNITZIUS *in Protog. Petrif.* ír egyről a' Baumánsbarlangjából, melly a' Honnoverai Kabinétban vagyon, mást Igenyén Kolosban v. FICHT. p 152. t. 1.
- d) Jáhorbékájé *E. Uri, G. Aüchbrochsensbein,* a' Tsiki Havafokról M Cons FICHTEL Urnak még petrifikálatlan.
- e) Apróbb Állatoké *Zoolythus Ferarum, Verstein-Knochen v. Vildthieren.*
 - α. Kő Fog. * *Z. Dentis, V. Zahn.* Erdő Sz Györgyön a' Küsmödi Patakban.
 - β. Kő-Szarv. * *Z. Cornu, V. Horn.* Vadketskéjé a' Brassai Havafokról.
2. Bézoárkő *Lapis Bezoar, Bezoarstein.* A' Napkeleti Öz, Ketske, Tehén, és Tövís-Dízno Fejében talált méreg ellenvaló orvos és árrus Bézoárkövek TAVERNIER *Reis, nach orient. Gen, 1681. Fol VAL. c. 2. p. 626.*

3. Ár-

3. Árénakő. *Calculi Animalium*, *Thiersteine*, mellyeket találni az Állatok Szívében, Májjában, és leg-inkább az Hollyagokban VAL. t. 2. p. 266.
4. Értzes Tsontkő *Zoolythus Mineralizatus*, *Mineralische Thierknochen*, Búdófskövel, és Vassal elegyefek.
- a) Törökkő. *Turkinum*, *Türkis*, Vassal elegyes pétrifikált Foga az Állatoknak, mellyet Gyűrűfökbén-is viselnek, és igen bertses kivált a Törökkőnél.
- α. Kék. *T. Orientalis*, *Orientalischer Türkis*, Perfiában, és Kis-Ásiában.
- β. Zöldes. *T. Virescens*, *Grünlicht* Európában Spanyolországban, Simornál Lángedokban, Lessaúnál Tsehországban, Thurgáunál Helvétziában, és Sibiériában. GMEL. p. 77.

§ 106.

63. KÖVÉVÁLT MADARAKTSONTYAI. *Ornitholithi*, *versteinerte Vögel*, mellyek leg-ritkábbak és sokan Termézet-jázdásinak vagy csak *Incrustátumoknak* Béborítottaknak tartanak. Taláhatók:
1. Kő-Madár *Ornith, Totalis*, *V. Vogel*, ritka, kétséges. VAL. t. 2. p. 565.
2. Kövévált Madár Rézek. *Ornith, Partium*, *V. Theile*, ezek inkább elő Fordulók.
- α. P. Fézék. *O. Nidi*, *V. Vogelnester*.
- β. P. Tojás. *O. Ovorum*, *V. Eyer*.

γ.

- γ. P. Tollu. *O. Pennae*, *V. Feder*.
- δ. P. Tsont. *O. Ossis*, *V. Knochen*.
- ε. P. Orra. *O. Koftri*, *V. Schnabel*.
- ζ. P. Köröm. *O. Ungvis*, *V. Nagel*. Az Illyen ritkaságokról régen sokat irtak BRÜCKMAN, KIRCHERUS. *Chr. HANNOUS Seltenheit, der Natur Leip. 1753.* t. 2. 8.
3. Madárnyomoskő. *Typolithus Avium*, *Spurstein v. Vögel*.

§ 107.

64. KÖVÉVÁLT HALAK. *Ichthyolithi*, *Versteinerte Fische*. Ezeket Fekete Palakövek-közzé fordulva találni leg-gyakrabban, egészén, vagy Darabokban.
1. Kőhal. * *Ich. Piscis Integri*, *V. Gantzer*, *Fisch*. Salfelden, Dresdánál Saxóniában, Olozországban, Helvétziában, SCHEÜCHZER, és VOLT FARBAN láts többet.
2. Kövévált Halrészek. *Ich. Partium*, *V. Fischtheile*.
- α. Unikornis Halzár. *Ich. Unicornum-fossile*. *G. Horn. v. Seé-Einhorns*. Ezt gyakran találni Pétrifikálva, mellyet Unikornis Állatzárvának neveznek, holott nem egyéb Unikornis Tengerihalzárvánál, *Monodon Narvol LIN.* †. Illyet láthatni Dresdában ki-törve. A' zárját Enyeden

L

még

még pétrifikálatlan a' Thékában több ritkaságokkal.

β. Halfogkő. * *Ictht. Glossopetra, Schalgenszunge*, a' Tengeri Cárkarius vagy Menschenfresser Halnak Fogai LEIBN. *de Glossopetris in Protog*, az ilyen nyeltele Jónást-is, és nem Tzethal annak toroka kissébb lévén mint sem egy Embert el-nyelhesen. BLUMENBACH. *Nat. Geschicht*. p. 274. v. 1779.

γ. Halfemkő. *Ictht. Oculi Piscis*, v. Augenstein. Ezek fajin Méfőkövek.

3. Értzes Halkő. * *Ictht. Mineralizatus*, *Mineral. Fischstein*, Mansfeldnél, Eislébennél, és Ostervodénál Németországban.

4. Halnyomoskő *Typolithus Piscium Spurensleine* v. *Fischen*, többire Palakövekben egészen vagy Darabokban.

§ 108.

65. KÖVÉVÁLT AMFIBIUMOK. *Amphibiolithi, Versteinerte Amphibien*. A' Éarázon és vizen egyaránt élőállatoknak Tsontyai, vagy egészen-is.

1. Kő Tekenösbéka. *Amph. Testudinis*, v. *Schildkrot*. A' Gláronai Pala-kövekben Helvétziában GELNER *de Petrif.* p. 84.

2. Kőbéka. *Am. Ranae*, v. *Frösche*.

3. Kő-

3. Kő Krócodilus. *Am. Crocodili*, v. *Krokodill*. Thúringiában SPENERI *Diff.* 1710. p. 103.

α. Krócodiluskőfog. *A. Dentis Crocod.* v. *Crocodzahn*.

4. Kő-Gyék. *Amph. Lacertae*, v. *Eidexen*. Hártzon CRONS. p. 281.

5. Kő-Kigyó. *Amph. Serpentis*, v. *Schlange*. GESNER *de Petrif.* p. 65.

α. Kigyófogkő. *Glossopetra, Schlangenzu*.

β. Kigyófemkő. *Büfonites, Schlangenzunge*.

δ. Amfibiomnyomoskő. *Typolithus Amphibiorum Spürensteine* v. *Amphibien*. VAL. t. 2. p. 602.

§ 109.

C. REND: Harmadik Rendbéliek az Insectumok Tsufzó, máfzó, és Repülő apró állatok Bogarak, és Legyek, mellyeket többire az Enyvekben találni.

§ 110.

66. KÖVÉVÁLT APROÁLLATOK. *Entomolithi, Versteinerte Insecten* Ezek igen kevés kámmal vagynak, és sokakat mester-séggel-is kéfizenek Találtatik:

1. Hajas Kőfereg. *Ent. Apterarum*, v. *Ungeflügelte Insecten*.

a) Kőrák. *E. Astacolithus*, v. *Krebs*.

L 2

α. Rák-

V. SZAKASZ.

- a) Rákfém. * *E. Oculus Cancrī*, v. *Krebs-auge*. Orvos Mézke.
- b) Egyféműkórak *E. Monoculi*, v. *Monocler*.
- c) Vizikőbalha. *E. Pulicis*, *Aquatici*, v. *Vasser Floh*.
2. Hajaskőbogarak. *Ent. Coleopterarum*, v. *Kaefern*.
- a) Kő Szarvasbogár. *T. Scarabei*, v. *Kaefer*.
- b) Kőptrütsök. *T. Grilli*, v. *Grille*.
3. Szárnyaskőbogarak. *Ent. Opterarum*, v. *Geflügelte Insecten*.
- a) Kőpillangó. *E. Papillionis*, v. *Smetterling*. SCHEÜCHZER in *Mus. Diluv.*
- b) Vizikőnymfa. * *E. Libellulae*, v. *Vasser-Nymphe*. Helvétziában.
- c) Kőlegy. * *E. Muscae*, v. *Fliege*. Ezeket kivált a Sárga Folyó Gyantában találni Prussiában.
4. Bogárnyomoskő. *Typolithus Insectorum*, *Spürsteine* v. *Insecten*. Ezeket inkább találni mint a meg-jegyzetteket VAL. t. 2. p. 538.
- § 111.
- D. REND: Negyedik Rendben tékem a Tengeri Tsigákat, *Petrif. Conchil.* A portzógóhaju appro állatokat, és a Klárisokat, mellyek mind a Tengerből valók, mellyek Kővé vagy Mézke váltak nagyobbbréként.
- § 112.
67. KÖVÉVÁLT TSIGÁK. *Helmintholithi*, *Versteinerte Scháaltiere*. Ezek közzül-is éük-ség.

A' PÉTRIFIKATUMOKROL.

- ség valamit esmérni; mivel az Hazánk ezzel gazdag, nevezetesen igen fokot láthatni a M. Th. Cons. FICHTEL Ur Munkájában Vármegyénként, a' Mappájában azoknak Hellyeket-is meg-vonván, találni Hunyadvármegyében, † Hättzegvidékin, F. Szálláspatakon, és a' Malomvizi Hátárban. Kolosvártól fogva ki Sibóig, utjabban † Ribitzén, Olá Lapádon, és Közép Ajtán, Magyarországon Budán, Sopronnál és a' Felső rézekben. Helvétziában, a' Sz. Gothárdon és Léger nevü Hegyeken. Frantziaországban a' Chaumonton, Németországban ééllyel, Göttingánál pedig az Heinbergen. Találatnak:
1. Sokhaju-Kőtsigák. *H. Concharum Multivalvium* v. *Vielschalige Conchilien*, mellyek sok darabokból állanak.
- a) Tengeritulipánt. *M. Balanus*, v. *Meertulpe*.
- b) Kőziklafuro. *M. Pholadytes*, v. *Bohrmüschel*.
2. Kéthaju-Kőtsigák *Helmintholithi Concharum Bivalvium*, *Verst*, *Müscheln*, mellyeknek kétfelé nyitó Hajokvagyon, vagy Fedőtsigák.
- a) Gyöngyház. *B. Mya Margaritifera*, v. *Perlenmüschel*.
- α. Vizi Békatekenő. *B. Mya Arenaria*, v. *Myiten*.

- α. Postasip. * *L. Spiralis*, *V. Posthorn*.
 f) Portzellántsiga. * *U. Cyprea*, *V. Porcellanmuschel*, Pestesen, Ribitzén.
 g) Hojjagtsiga. * *U. Bulla*, *V. Blasen-schnek*.
 h) Teketsiga. * *V. Valutit*, sima gömbölyü Tekeforma.
 α. Midásfüle. *U. Auris Midae*, *V. Midasohr*.
 β. Koronarsiga. *U. Mitra*, *V. Papstkro-ne*. Püspök, Pápa, Királykoronája kevés külömbséggel.
 z) Bársonyfestő * *U. Muricites*, *V. Muric-it*. Ágasbogas, taréjjsforma vagy rántzos, sikformájú; Pestesen, Ribitzén.
 α. Libutzfő. * *M. Hanstellum*, *V. Schnep-fenkopf*, hegyes hosszú orru.
 β. Vadgeštenye * *M. Hipocastanum*, *V. Dornmuschel*. Tövisszes hegyes orru.
 γ. Kakastaréjj. *M. Ramosus*, *V. Finger-schneck*, öt, 's hat ujjú.
 δ. 'Svajtzer Nadrág. * *M. Femorale*, *V. Schweitzerhofen*, Füretes, Rántzos.
 k) 'Sroftsiga. * *U. Strombites*, *V. Strom-biten*. Pestesen, Helvétziában, hosszúvékonyhegyü.
 α. Orsótsiga * *S Fusus*, *V. Spindel*.
 l) Sajtótsiga. * *U. Trochites*, *V. Kreüfel-schnek*.
 α. Lajtorja. *T. Scalaris*, *V. Leiterschnek*.
 β.

- β. Perspectiva *T. Perspectivus*, *V. Per-spectiv*, *Vürbelhorn*.
 m) Tornyostsiga. * *U. Turbinites*, *V. Tur-binit*.
 α. Sarkantyú. * *T. Calcar*, *V. Sporn*.
 β. Vénusköldöke. * *T. Umbilicus*, *V. Ve-nusnabel*, a Tornyostsigákfedele.
 n) Pénztsiga. * *U. Helicites*, *V. Helicit* Teüfelspfennig, belőtzérnaforma teker-vényes.
 α. Lentsekő * *H. Lenticulites*, *V. Linsen-stein*. Győrő Vásárhelynél Kalotaszegen.
 o) Furótsiga. * *U. Terebratulites*, *V. Tere-bratulit*, gömbölyög furóforma.
 p) Törökkonty * *U. Cochlita Lunaris*, *V. Cochliten*. Tökforma vastag, vékonyvégü. Pestesen, Oláhlapadán.
 q) Kertitsiga. *Coch vulgaris*, *V. Gemeine-Schnecken*.
 4. Földeftsigák. * *Conchilia Terrestria*, *Erd-artige Conchilien*.
 5. Mekestsigák. * *Conch. Calcinata*, *Calci-nirte*, Pestesen.
 6. Értzes Tsigák. * *Conch. Mineralisata*, *Mineralisirte*. Angliában Németországban Búdöföskövel értzes sárga, vagy fekete vafas.
 α. Koszarv. * *Ammonit. Mineral*, *Miner. Ammonit*. Saxóniában.
 b) Kertitsiga. *Hortensis Mineral*, *M. Gemei-ne*.
 L 5

ne-schnecke. † Nevezetes vagy egy *M. Th. Cons. FICHTEL* Urnál, melly a' Zalatnai Fácébányában 30. ölnyi mélységre a' kemény Köziklákból való.

7. Tsigáskövek * *Helmintholithi, Muschelsteine* † Háttzegvidéken igen sok az *Ulpia Trajana Romláfiban*, a' mint mondják. Kő Böldogfalván, és Pestesen is.

a) Tsiganyomos * *Typolithus, Spurenssteine* V. *Schnecken*.

8. Tsigásföld. * *Terra Conchilacea, Muschelerde*, † Malomvizen a' Lóbintzpatokban. Károlyvárt a' Malomárokban az ut mellett, és más több helyeken is.

a) Tsigásföveny. *Arena Conchilacea, Muschelfand*. Peruban felettébb aprótsigákkal, és Pestesen.

§ 113.

68. KÖVÉVÁLT TENGERI APPROÁLLATOK. *Zoophytolithi Marini, Versteinerte Zoophyten*, mellyek egyenesek, és minden belső szakaszok vagy rézek nélkül való Tsigák. Találatnak:

1. Tengeri Kőférgék. *Zooph. Vermiculitae, Würmelsteine*.

a) Nyilkő. * *V. Belemnites, V. Belemnit*. Fekete, barna, gömbölyög, vékony rovásoshegyü, belől erős, Appromenkő közön-

zönségefen, Németországban, Helvétziában *VAL. p. 447. LEIBN. in Pro. ROSI-NUS. de Belemnita, 1728. 4.*

b) Késnyel. *V. Orthoceratites, V. Kegelein*.

c) Fogtsiga. *V. Dentulites, V. Meerzahn*.

d) Nádtsiga. * *V. Tubulites, V. Meerrohr*.

e) Geleztatsiga. * *V. Serpulites, V. Serpulit*.

2. Tengeri Tövissés-Állatok. *Zooph. Echinidae, Verst. Echiniten*.

a) Tengeri Alma * *E. Pomum Marinum, Seeapfel*, Lipsiánál, Frantziaországból a' Chaumontról. *Fig. Prof. GESNER* Ur Grátiájából több másokkal.

b) Tengeritsillag. * *E. Stella Marina, See-steru*. Nyomat találni Pestesen.

c) Tövistsiga. *E. Histricis Marini, V. Meerigel*, a' Tengeri Töviss-Dízno tövisséi.

d) 'Sidókő. * *E. Radiolus, V. Indenstein*, magyaróforma barázdás.

3. Tengeri Aprótsigák. *Zooph. Enchrinitae, V. Enchriniten*, apróizekből állók.

a) Medusafeje. * *E. Capitis Medusae, V. Medusenhaupt*, a' Medusa Fejének aprórézei.

b) Liliomkő. * *E. Lilium Lapideum, V. Lilienstein*. Szekfűkő *Cariophilites*.

c) Ötégütsillagkő. * *E. Pentachrinites, V. Asteriscites*, öt sugáru rovásos, vagy pedig gömbölyög.

d) Bo-

d) Bonifaciuspénze * *E. Nummularis*, *Bonifacius Pfeminge*, kerek belől barázdás, Göttingánál az Heimbergen, és ezeknek nyomokat-is ide lehet számlálni.

§ 114.

69. KÖVÉVÁLT TENGERI KLÁRISOK. *Coralla Petrificata*, *Versteinerte Korallen*. Ezek a' Tenger fenekén termő Plántakövek, a' vizben lágyak nevedők, kün kemények; ezért a' Plántákra viéi PLINIUS, DIOSCORID, TOURNEFORT, és mások, a' Kövek közzé számlálják az ujjabbak. Napkeleten sokhelyen igen kedves, és drága gyöngy, Fülön függő, és Közöntyü. FAVERNIER *Reise nach Orient* p. 144. Találtatik:

1. Gyöngykláris. *Corallum*, *Corall.* mellyekből gyöngyöket készítenek.

a) Fejér. * *C. Album*, *VVeisz*.

b) Verecs. * *C. Rubrum*, *Roth*.

c) Fekete. * *C. Nigrum*, *Schvartz*, teremnek mind az Élő-fák az Indiai Tengeren nevezetesen, gyakran tserép darabban-is.

2. Sokjuku Kláris. *Coralla Lithophyta*, *Lithophyten*. Ezeket a' ritka Petrifikátumokat találni Génévánál a' Salève nevü Hegyen. † Ribitzén a' b. e. M. V. Colonelus Ribitzei Adám Ur Stompjain alól egy Partban.

a)

a) Tsillagkláris. * *L. Madreporites*, *Sternkorall*. sűrűsimajukakkal *Bozorkánytojás*.

b) Lépkláris. * *L. Milleporites*, *Punctkorall*. sűrű rekeszjuku lép forma.

c) Orgonakláris. * *L. Tubiporites*, *Organum Maris VAL Rohrcorall*. verecs Ábelvére egyenes, jukatosstókból álló, megnevezett helyen fejéren mindhárom.

d) Gombakláris. * *L. Fungites vel Hyppurites*, *Corallschwam*. Helvétziában a' Légerhegyen.

e) Klárispénz. *Porpita*, *Koralspfenning*.

3. Klárisnyomoskő. *Typolithus*, *Corallorum Spürsteine v. Korallen*.

4. Értzes Klárisok. *Coralla Mineralizata*, *Mineralisirte Korallen*. Lotharingiában, és Helvétziában. VAL. t. 2. p. 421-445.

§ 115.

D. REND: A' Legutolsó Rendben tettem a' Termézetjádzásit, mellyek inkább a' Darás, Tsepegő kövekre tartoznak, azok által készülvén, mellyeket lehet készíteni-is a' Feredőkön, nevezetesen Cárlsbádon Tseborfágban, minden belé vetett Fát plántát, Rákot, tojást béborítván a' vize.

§ 116.

70. TERMÉSZETJÁDZÁSI. *Lusus Naturae Lithoglyphi V. M. Natürspiele*, mellyeknek nintsen száma, ha valaki minden apró hasonlatosságot felvézen. Találtatik:

1.

1. Plántaformák. *Lithog. Phytoglyphyti, Bildsteine v. Pflanzen.*

a) Confectkövek. * *P. Corpolithorum Bellaria, Confectsteine*, Mindenféle gyümölcs Füzértámformák, *Confetti di Tivoli* az Olofoknak. Ide tartozik a' Libánusi dinnye-is + A' Tifapartban, az Agyagos Patakokban, Erdő Sz. Györgyön a' Küsmödi Patakon, veresses jukatos Tégla földben Küküllővármegyében.

2. Állatformák. *Lithogl. Animalium, Bildsteine v. Thieren.*

a) Emberforma. *L. Antropoglyphus, B. v. Menschen*, és annak Tagjai Formájuk.

b) Állatforma. *L. Zooglyphus, B. v. Thieren.*

3. Étközformák. *Technoglyphi, Bildsteine v. allerhand Kunstfachen.*

a) Természeti * *T. Naturales, Natürliche*, ilyenek a' Kenyér, Sajt, Tál, pénz 'Saru, Agyugolyobis' s több efféle Formák; az Oriások Tálával, a' Felekióldalban, és más agyagos és Fövenyes Hegyeken, és Patakokban.

b) Mesterségesek. * *T. Artefacti, Künstliche*, ilyenek: a' Régiék Fejkeje, Tsákányok, mellyeket *Menyköveknek* neveznek nállunk; és a' millyenekkel a' Barbarusok máig-is élnek. *Lásd fellyeb. §. 23.*

c) Matématikuskövek. *L. Mathematici, Mathematische Bildsteine*, külömbféle Formákkal.

4. Üres kövek. *Lithotomi, Geformte Steine*, üres, jukatos, zörgő agyagos Fövenyes, és kemény Kovakövek.

a) Jukaskő. * *L. Vaccinus Kubbstein*, vékonyjuku, vagy gödrös üres *Uterinus VAL.* mellyekben fák vagy plánták nőttek vólt. Erdő Sz. Györgyön, vagy pedig belől Kristályosok, viz tseppesek, *Lásd fellyeb. §. 27.* ilyen kovát találni + Bojában az Angyel Pataokban.

b) Zörgőkő. * *L. Aetites, Klapperstein.* Göttingánál, Saskő, melly a' belé rekedett követskével zörög.

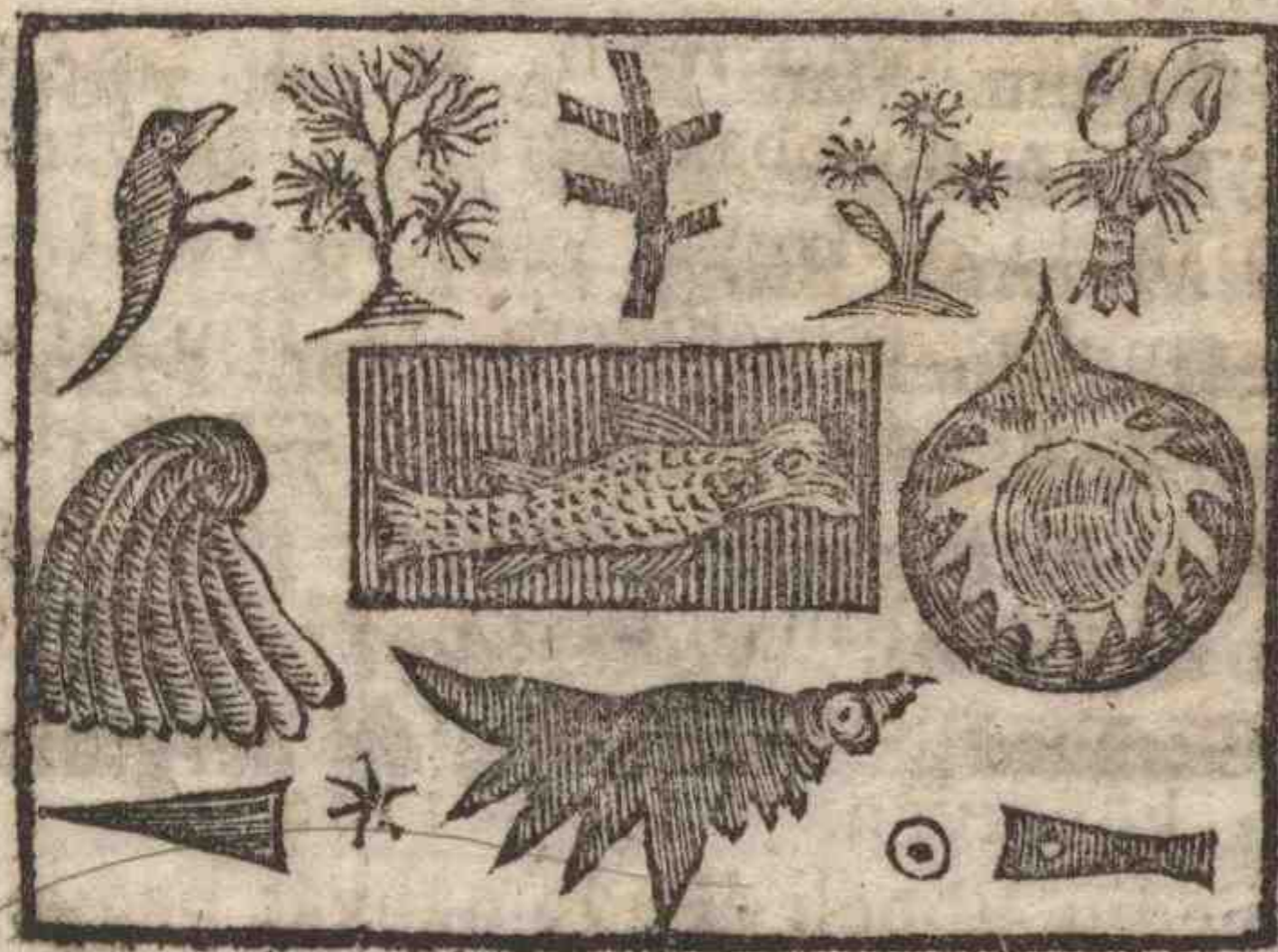
5. Helmozsijátéka * *Ludus Helmotii, Helmontsspiel.* Kovatskövel eres, és rétes Daráskő, fel-forró, sárgás, barna, melly a' Találójáról neveztetik; a' Kiskülőben, *VAL. t. 2. p. 396.* a' Daráskőre vízi.

§ 117.

Ezen kitsiny *Systemát*, vagy-is a' Kő's Értz Nemeknek Rendelvaló rövid Le-írását, mellyet az ujjabbak érint igyekeztem kétfíteni, ha ki a' Magyar WERNERREL együtt meg-tanulja, reménylem az Ifju Tanulónak elegendő lézen, és ezt a' Rendet fogja látni a' Bétsi *Mú'séumban-is* vagy Értzes Tárházban, kevés változtatással a' fokfor meg-nevezett HEINDINGER Le-írását követvén. § 118.

Ha ki pedig Ebbéli Tudományát nagyobra-is

akarja nevelni tanátsolhattya e' Munkában
fellyeb, és a' Tóldalékban meg-jegyzett
Régi és ujjabb Jó IROKAT; el-nem tilt-
ván másoktól-is, a' talált szép Köveknek 's
Értzeknek Helyeket Hazánkban; az hol,
merem mondani, sok Tartományok felett
igen sokféle szép Köveket és Értzeket le-
het találni, egy femes és ahoz értő Em-
bernek, a' Plántákkal együtt, mellyeknek
Floráját várjuk Tiszt. BENKÖ JO'SEF Uram-
tól., a' Plánták, 's Kövek, és Értz Ne-
meknek Hasznokról pedig hasznos munkáját
reméllyhettyük b e. Doctor BURUTZ
Uramnak: Szaporítsa azért a' Terméset-
nek URa, a' Terméset ilyen sok szép A-
jándékit szerető Hazafiakat, minden Ren-
den, ez az én Kívánságomnak, és tsekély
Igyekezetemnek; V É G E.

T O L D A L É K.

*A Régi és Ujjabb Systemátikusok a'
Minerológiában.*

A Gricola, de Re Metall. L. 12. Bas. 1657.
Fol
Joston. Notit. Regni Miner. Lips. 1661. 12.
Coefii Minerologia Lugd. 1636. Fol.
Königii Regnum Miner. Bas. 1703. 4.

Linnei System. Nat. T. 3. Holm. 1766. 8.
Bomar. Mineralogie. Paris 1762. 8.
Scopoli Minerol. Prog. 1772. 8.
Cronstedt. Miner. 1758. Német. 1780. 8.
Wallerii Syst. Miner. Holm. 1772. 8. T. 2.
Gmelins, Mineralogie Nürnberg 1780. 8.
's több ilyenek: Woltersdorf, Justi, Léh-
mán, Gerhárd, Veltheim, és Bergmán uj-
jabban.

M

A Mi-

* * *
A' Minerológiának némelly részeiről irtanak.

Theophrastus. Rom. 1497. Fol.

Böetius. Histor. Gem. et Lap. Lugd. 1647. 8.

Gesner de Fossil. Fig. 1565. 8.

Marbodaesus de Gem. et Lap. Col. 1539. 8.

*
 Brückmán opera varia Epis. 1742. Mirab. 1727.

Gehler de Caract. Ext. Diff. Lips. 1757. 4.

Rome de l' Isle. Essai de Cryst. Paris 1772. 8.

Werner. v. aeúserl. Kentz. Leip. 1778. Magy.

Kolo'sv. 1784.

's több illyenek: Tavarnier, Cartheüser,
 Laet. Kircherus, Wolfort, Henkel és Scheü-
 tzernek Munkái. Leibnitus, Bergman, a'

munkátskában emlitet Mnnkájokban.

G. Sikingen a' Platináról.

* * *

A' Kabinétokról vagy Értztárházakról Irók.

Aldrovándi. Museum Metall. Bon. 1648. Fol.

Mercati. Metalloth. vaticana Rom. 1719. Fol.

*
 Davilla. Catalogue des Curios. Par. 1767. 8.

Förster. Catalog Resonne. Par. 1769. 8.

Born.

Born. Equ nob. Ind. Foss. Prag. 1772. 8. t. 2.

Heidingeri. Descript. Mus. Cos. Vind. 1782. 4.

's több illyenek. Romé de l' Isle, Tes-
 sen, Musaeum Calceotari.

* * *

Különös Hellyekről irtanak.

Hernandez. Hist. Mexicana Rom. 1651. Fol.

Atlas Minerologique de la France. Pari.

1775. Fol.

Ferber Beytr zur Miner. Gesch. v. Boehmen

1774. v.

Hamilton. Campi Phaegrei Rom. 1775. Fol.

Charpentier. Miner. Geogr. v. Chür Sachs.

Leip. 1778. 4.

Darby'schir 1776. v. Chürpfaltz 1776. v.

Idria, 1774. ----- von Schvveitzerland.

1775. Illyenek: sok Journálok-is. Peitner

Morváról 1780. Voigt. Wei marról 1778.

B. v. Hüpsch Németerzágr. 1781.

* * *

A' Két Magyar Hazáról irtanak.

Marsilii. Danub. Pann. Mysicus. Ams. 1726. Fol.

Teutzel. de Natr. Hungariae Diling. 1700.
 cum Fig.

Hermanni. Diff. de sale Catharrico. Poson.

1721. 4.

Pateronhai. obs. de Miner. Hungr. et de Aur.

veget.

Fer-

Febers. Abhand. über die Gebürg. v. Ungr.
Berl. 1780.

P. Tsiba, Diss. de Montb. Hungr. Tyrn.
1714. 12.

Tollii. Epis. Itin. 1700. 4. cum Fig.

Fischer, Diss. de Terra Medic. Tokajien.
1732. 4.

Transact. Phil. Angl. Ttt. Nro. 25. p. 467.

Delius, v. Bergvverkbauk. Vien. 1773. 4.

's több illyenek: Ab. Piller. Scopoli Gmelin.
Born. Msr. de Jarsvallen Gruben in
Europa, a' Munkájokban félyyel

*

Köleséri, Auraria Rom. Dac. Cib. 1708. 8. v.

P. Fridvaltzi, Miner. M. Princip. Trans.
Claud.

Born. Briefe von Sibenbürg 1774. 8.

Benkő Hist. Transylv. T. 1. 1778. 8.

v. Fictel Beytrag zur Miner. Gesch. v. Sie-

benb. 2. T. 4. Nürb. 1780. Fig. és szép

Mappával leg-ujjabb, és szép kivált a' Pe-

trifikátumokról, nem különben a' Munká-

jokban félyyel. Gmelin. Born. Ind. Foss.

Brückman, Scopoli Jos. Benkő de

Ántris Transylv.

Régi

Régi és Ujjabb Irók, a' kik Munkájokban
a' Kövekről és Értzeokről irtanak.

Orphaei. Graeci Hymnus 1576. Argonaut.
1764.

Dioscoridis, Oper. L. v.

Ferrandi Imp. Hist. naturale Venet. 1672. Fol.

Aristotelis, Oper. 1497-1654. Par. Fol.

Plinii Secund. Hist. natur. 1468-1741. Fol.

Acta Natur. Curiosorum.

*

Búrnet. Voodvart. Büffön. Bergman a' kit
möst leg-többen követnek, de Lük. Utazók:

Tavernier. Gmelin. Pallás Peters. 1771.

Georgi. Olaff. 's több illyenek.

Faint, mirrored text bleed-through from the reverse side of the page, including the name "T. O. L. D. A. K." and other illegible words.

